

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra chovu hospodářských zvířat

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

Postoje spotřebitelů k welfare zvířat

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kamila Zadražilová

Program: Výživa a potraviny

Vedoucí práce: doc. Ing. Jaroslav Čítek, Ph.D.

© 2023 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Postoje spotřebitelů k welfare zvířat" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14. 4. 2023

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu doc. Ing. Jaroslavu Čítkovi, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a cenné rady, které mi poskytl při zpracování této diplomové práce. Dále také děkuji své rodině a přátelům za podporu při studiu.

Postoje spotřebitelů k welfare zvířat

Souhrn

Téma welfare je v současné době předmětem diskuzí po celém světě. Tato práce zkoumala postoje českých spotřebitelů k welfare hospodářských zvířat, vyhodnotila jejich nákupní chování a ochotu platit za produkty s vyššími standardy welfare.

První část byla vypracována na základě studia odborné a vědecké literatury. Definuje pojem welfare, shrnuje informace o problematice současného chovu hospodářských zvířat a porovnává dobré životní podmínky zvířat v rámci jednotlivých chovů. Na závěr poskytuje informace o etickém nakupování, popisuje značení těchto produktů v jiných zemích a uvádí možné značení produktů splňující etické představy spotřebitelů v České republice.

Druhá část byla věnována vyhodnocení dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 206 respondentů. Z výsledků vyplynulo, že lidé se vztahem i bez vztahu k zemědělství mají obecně vysoký zájem o podmínky života zvířat. Bylo také zjištěno, že nad chovem či porázkou během nákupu příliš nepřemýšlí, což bylo vysvětleno jejich odloučením od faktu, že za hotovým produktem stojí život zvířete.

Při nákupu je pro spotřebitele důležitá zejména kvalita, chuť a cena produktu. Zmiňovaná kvalita byla následně spojována s vyšší úrovní welfare zvířat. Lidé, kterým na podmínkách života zvířat záleží, vyjádřili ochotu k nákupu produktů s vyššími standardy welfare. V rámci porovnávání sociodemografických proměnných bylo zjištěno, že pohlaví, věk, vzdělání, spokojenost s finanční situací ochotu také ovlivňují.

Problémem je však úroveň informovanosti spotřebitelů o welfare, která je nízká, což ve finále může ovlivňovat jejich nákupní chování. Cílem producentů by tedy mělo být zvýšení informovanosti spotřebitelů.

Klíčová slova: konzument, spotřebitelské preference, živočišné produkty, welfare

Consumer attitudes towards animal welfare

Summary

Welfare is currently a topic of debate around the world. This thesis examined the attitudes of Czech consumers towards farm animal welfare, evaluated their purchasing behaviour and their willingness to pay for products with higher welfare standards.

The first part was based on a study of the scientific and professional literature and defines the concept of welfare, summarises information on current livestock farming issues and compares animal welfare conditions within individual production systems. Finally, it provides information on ethical purchasing, describes the labelling of these products in other countries and outlines possible ethical labelling of products in the Czech Republic.

The second part was devoted to the evaluation of a survey with 206 respondents. The results showed that people with and without a relationship to agriculture generally have a high interest in the living conditions of animals. It was also found that they do not think much about breeding or slaughter during the purchase process, which was explained by their disconnect from the fact that the animal's life is behind the finished product.

The quality, taste and price of the product are of particular importance to consumers when making a purchase. Quality was subsequently associated with a higher level of animal welfare. People who care about animal welfare expressed a willingness to buy products with higher welfare standards. Gender, age, education, satisfaction with financial situation were also found to influence willingness when comparing socio-demographic variables.

However, the problem is that the level of consumer awareness about welfare is low, which may ultimately influence their purchasing behaviour. Producers should therefore aim to increase consumer awareness.

Keywords: consumer, consumer preferences, livestock products, welfare

Obsah

1 Úvod	8
2 Vědecká hypotéza a cíle práce	9
3 Literární rešerše.....	10
3.1 Důležité pojmy týkající se welfare.....	10
3.1.1 Vztah zvíře a člověk	10
3.1.2 Zvíře a živočich	11
3.1.3 Hospodářské zvíře	12
3.2 Problematika chovu hospodářských zvířat	12
3.3 Koncept welfare zvířat.....	14
3.3.1 Welfare v Evropě	17
3.4 Welfare hospodářských zvířat	18
3.4.1 Konvenční zemědělství.....	18
3.4.2 Drobnochovy	19
3.4.3 Ekologické zemědělství	19
3.4.3.1 Ekologické zemědělství v ČR	22
3.4.4 Porovnání chovů hospodářských zvířat	23
3.4.4.1 Chov skotu.....	23
3.4.4.2 Chov prasat.....	24
3.4.4.3 Chov nosnic a brojlerů	26
3.5 Etické nakupování a faktory ovlivňující spotřebitelské chování.....	27
3.5.1 Dostupnost produktů.....	28
3.5.2 Kvalita produktů	28
3.5.3 Cena produktů.....	28
3.5.4 Důvěryhodnost a dostupnost informací	29
3.5.5 Vnímaná odpovědnost	30
3.5.6 Sociodemografické charakteristiky	30
3.6 Certifikace živočišných produktů s vyššími standardy welfare.....	31
3.6.1 Logo ekologického zemědělství	32
3.6.2 Logo Správné životní podmínky – Animal Welfare.....	33
3.6.3 Logo KLASA.....	34
3.6.4 Logo Regionální potravina	34
3.6.5 Regionální značky	35
4 Metodika	36
4.1 Tvorba dotazníku.....	36
4.1.1 Výběr respondentů.....	40
4.1.2 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření	40

5	Výsledky	42
5.1	Sociodemografické faktory	42
5.2	Výsledky výzkumu	46
5.2.1	Vztah k zemědělství a postoje spotřebitelů k welfare.....	46
5.2.2	Stravovací návyky a spotřebitelské chování	54
5.2.3	Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare	62
5.2.3.1	Ochota spotřebitelů platit za vejce	69
6	Diskuze	70
6.1	Vztah k zemědělství a postoje spotřebitelů k welfare	70
6.2	Stravovací návyky a spotřebitelské chování	71
6.3	Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare.....	72
7	Závěr	73
8	Literatura	75
9	Seznam obrázků	84
10	Seznam grafů	85
11	Seznam tabulek	86

1 Úvod

Světová populace lidí roste a stejně tak roste i spotřeba masa a jiných živočišných produktů. Větší efektivita a intenzifikace systémů živočišné výroby se proto jeví jako nevyhnutelná. Technologické inovace a strukturální transformace odvětví živočišné výroby nabízí příležitosti ke snížení chudoby a zvýšení bezpečnosti potravin. Nicméně v současné době existují různé problémy, které je třeba řešit, aby byly systémy udržitelnější. Zejména se mohou vyskytovat problémy v souvislosti s neefektivním využíváním světových přírodních zdrojů, škodlivými důsledky pro životní prostředí, nepříznivými účinky na lidské zdraví a životní pohodu hospodářských zvířat neboli welfare (Alonso et al. 2020). Welfare zvířat se týká způsobu, jakým jsou zvířata chována, a jak je s nimi zacházeno v průběhu jejich života. Toto téma je stále více diskutováno jak mezi vládami, výrobci, tak i mezi spotřebiteli, a získává na důležitosti v celosvětovém měřítku. V Evropské unii (EU) je welfare diskutováno již několik desetiletí (Tomaševič et al. 2020).

Tato diplomová práce je zaměřena na různé systémy chovu (drobnochovy, intenzivní chovy, biochovy) hospodářských zvířat a podmínky životní pohody, které systémy zvířatům poskytují. Protože se toto téma dotýká každého z nás, je důležité porozumět postojům spotřebitelů k problematice welfare a také faktorům, které ovlivňují spotřebitelské chování, zejména při nákupu produktů z těchto produkčních systémů. Spotřebitelé jsou posledním krokem výrobního řetězce. Jsou jeho důležitou součástí, protože mohou ovlivňovat poptávku po konkrétních potravinářských produktech (Clark et al. 2016). Splnění jejich očekávání je tedy důležité pro jejich spokojenost a nákupní chování (Font-i-Furnols & Guerrero 2014).

2 Vědecká hypotéza a cíle práce

Cílem práce je vytvoření literární rešerše popisující koncept welfare a problematiku živočišných produktů z různých produkčních systémů od intenzivních chovů, drobnochovů až po biochovy. Budou popsány faktory ovlivňující spotřebitelské chování při nákupu produktů z těchto produkčních systémů. Na rešerši naváže dotazníkové šetření, které bude zkoumat zejména spotřebitelské preference při nákupu živočišných produktů. Data budou sbírána s cílem vyhodnotit nákupní chování a ochotu spotřebitelů platit za produkty s vyšší úrovní welfare.

Hypotéza:

- Vztah spotřebitelů k zemědělství ovlivňuje pohlaví; místo, na kterém vyrůstali a nejvyšší dosažené vzdělání.
- Zájem spotřebitelů o způsob chovu a porážky hospodářských zvířat a zájem o podmínky chovu hospodářských zvířat ovlivňuje pohlaví, věková kategorie, místo vyrůstání, aktuální místo bydliště, vztah k zemědělství a spokojenost s finanční situací.
- Znalost spotřebitelů problematiky welfare, značení produktů s vyššími standardy welfare a místo nákupu živočišných produktů ovlivňuje pohlaví, věková kategorie, nejvyšší dosažené vzdělání, aktuální místo bydliště, zájem o podmínky chovu zvířat.
- Spotřebitelé spojují kvalitu produktů s dobrými životními podmínkami zvířat.
- Ochota spotřebitelů platit vyšší ceny za potraviny pocházející z produkčních systémů s vyšší úrovní welfare je ovlivněna jejich pohlavím, věkem, nejvyšším dosaženým vzděláním, spokojeností s finanční situací, počtem osob v domácnosti, počtem nezletilých osob v domácnosti a zájmem o podmínky chovu hospodářských zvířat.

3 Literární rešerše

3.1 Důležité pojmy týkající se welfare

3.1.1 Vztah zvíře a člověk

Zvířata jsou součástí životů lidí po tisíce let a vytvořily se mezi nimi silné vzájemné vztahy. Ve skutečnosti jsou zvířata v lidských životech všudypřítomná a mohou hrát mnoho protichůdných rolí, od člena rodiny přes objekty testování (produktů, poznatků o lidské biologii, chování) až po komoditu (v krajním případě roli masa). Vztahy mezi člověkem a zvířetem tak představují důležitou a komplexní oblast, která si zaslouží sama o sobě pozornost. Na většině vztahů mezi lidmi a zvířaty se podílí řada faktorů a vzhledem k tomu není překvapivé, že jsou tyto vztahy velmi odlišné. Mezi takové faktory patří například ideologická přesvědčení, pohlaví, náboženství nebo kultura, kdy mazlíčci jedné kultury mohou být škůdci jiné. Také existují kulturní rozdíly, pokud jde o to, která zvířata je žádoucí chovat jako domácí mazlíčky, a která za účelem potravy. Mnohé studie také potvrzují, že dřívější zkušenosti se zvířaty následně formují a ovlivňují povahu vztahů mezi člověkem a zvířetem v průběhu času a napříč různými vývojovými fázemi (Amiot & Bastian 2014).

Po mnoho století se vede debata o tom, zda jsou zvířata vnímajícími bytostmi. Až do 17. století filozofové považovali zvířata za zcela odlišná od lidských bytostí. Podle myšlenek Aristotela (4. stol. př. n. l.) je schopnost uvažovat nejvyšší schopností ze všech, a to staví lidské bytosti nad všechna ostatní stvoření. Podle jeho hierarchické struktury mají lidé absolutní autoritu nad všemi zvířaty a mohou si s nimi dělat, co chtějí. Po dlouhém období, kdy je jen málo podrobností o tom, jak byla zvířata vnímána lidstvem, následoval ve 13. století Svatý Tomáš Akvinský. Zabýval se Aristotelovými díly a souhlasil s jeho tvrzením, že racionalita odlišuje člověka od všech ostatních zvířat. Také předpokládal, že zvířata nemají nesmrtelné duše a tvrdil, že lidské bytosti nemají vůči zvířatům žádné přímé závazky. Zvířata podle něj nemají morální postavení a plní pouze instrumentální hodnotu (Duncan 2019). Mezi zásadní postavy problematiky vztahů člověka a zvířat patří také francouzský filozof, fyzik a matematik ze 17. století, René Descartes, který se domníval, že zvířata nejsou schopna cítit nebo trpět. Považoval je za pouhé stroje či automaty a jazyk, který zvířata neovládají, bral jako důležitý znak racionality (Cornish et al. 2016). Anglický filozof Thomas Hobbes byl toho názoru, že lidské bytosti jsou schopny jednat mimo vlastní zájem, což vede ke spolupráci a společenským kontraktům. Každopádně zvířata z důvodu absence jazyka nejsou schopna uzavírat společenské smlouvy s lidmi, ani s jinými zvířaty. A tak mají Descartes a Hobbes stejné závěry, že zvířata nejsou hodna morálního ohledu. Názory všech filozofů na toto téma vyvinuly postoj, jenž dominoval tradičnímu západnímu pohledu na to, jak by se mělo zacházet se zvířaty. Postoj byl tedy založen na tvrzeních, že lidské bytosti mají zvláštní vlastnosti, které je odlišují od všech ostatních zvířat a racionalita společně se schopností používat jazyk dělá z člověka morální činitele. Během osvícenství byly argumenty, že zvířata nejsou vnímající bytosti, zpochybněny (Duncan 2006).

Velký posun v pohledu na zvířata přišel s filozofem jménem Locke (17. století), který připustil, že zvířata jsou schopna pamatovat si, mají velmi jednoduché nápady a mohou porovnávat věci mezi sebou (avšak velmi nedokonale). Zde už připadá v úvahu, že zvířata mají

nějaké jednoduché mentální schopnosti, nicméně jsou stále velmi rozdílná od lidí. Co se novodobějších dějin týká, anglický veterinář Youatt v 19. století napsal, že zvířata mají smysly, emoce, vědomí, instinkty, prokazují bystrost, poslušnost, paměť, asociace myšlenek, představivost, rozum a sociální náklonnost. Mnohé praktiky odsoudil jako kruté a nehumánní (Duncan 2019). Jednou z nejznámějších postav je evoluční teoretik Charles Darwin (19. století), který předpokládal, že zvířata jsou schopna vnímat a vyjadřovat emoce (strach, hněv, náklonnost) (Cornish et al. 2016). Ve své knize Výraz emocí u člověka a u zvířat (The Expression of the Emotions in Man and Animals) poznamenal univerzální povahu výrazu emocí, jenž se projevuje podobnostmi mezi různými etniky, zvířaty a lidmi (Dawkins 2006; Duncan 2019). Tvrzení, že jsou zvířata vnímavá, podporovali i další etologové jako Nicol, Guilford či Dawkins, jejichž průkopnický výzkum z hlediska motivačních studií u zvířat předpokládal, že úsilí, které zvíře dokáže vynaložit za účelem dosažení nebo zamezení určitého podnětu, znamená náhradu pozitivních či negativních zkušeností, které zvíře získá v případě, že je podnětu přímo vystaveno (Cornish et al. 2016).

Věda zabývající se problematikou, zda jsou zvířata vnímajícími bytostmi, se stala základem celého hnutí na ochranu zvířat a identifikuje, která zvířata pravděpodobně pociťují utrpení, a proto by měla být chráněna.

V současné době je schopnost zvířat vnímat, zejména druhů obratlovců, uznávána. Konkrétně byla zvířata v roce 1997 uznána Amsterodamskou smlouvou jako vnímající bytosti. Amsterodamská smlouva přiznává zvláštní pozornost zvířatům podle evropského práva. V roce 2012 navíc skupina předních mezinárodních vědců podepsala Cambridgeskou deklaraci o vědomí, čímž potvrdila svou podporu myšlenky, že zvířata mají vědomí (Cornish et al. 2016).

3.1.2 Zvíře a živočich

Z hlediska právních předpisů českého právního řádu je práce s pojmem „zvíře“ velmi nejednotná. Jeho obsah a rozsah je rozdílně formulován a také jeho subkategorie jsou různě označovány a vymezovány. Problematické je zejména vymezení vztahu mezi pojmy „zvíře“ a „živočich“ a omezení nebo neomezení zvířat pouze na obratlovce (Müllerová 2014). Každý pojem vyjadřuje něco jiného, avšak často dochází k jejich záměně. Proto je tedy nutné jejich rozlišování.

Pojem „zvíře“ se používá ve značném množství zákonů, avšak pouze jeden obsahuje jeho definici. Jedná se o zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání (dále jen zákon na ochranu zvířat proti týrání), kde se v § 3 písm. a) uvádí, že se zvířetem pro účely tohoto zákona rozumí *„každý živý obratlovec, kromě člověka, nikoliv však plod nebo embryo“*. To znamená, že česká právní úprava týkající se ochrany zvířat proti týrání je zaměřena pouze na ochranu obratlovců a na bezobratlé se ochrana proti týrání nevztahuje (Müllerová 2014).

Definici pojmu „živočich“ obsahuje zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy). V § 2 písm. a) se uvádí, že *„volně žijícím živočichem je jedinec živočišného druhu, jestliže se populace tohoto druhu v přírodě udržují anebo udržovaly samovolně, včetně druhu v přírodě nezvěstného nebo v přírodě vyhynulého, a to i v případě chovu jedince v lidské péči nebo jiného ovlivňování jeho vývoje člověkem“*. Velmi podobnou definici poskytuje také zákon

č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kde je v § 3 písm. d) volně žijící živočich (dále jen „živočich“) vymezen jako „*jedinec živočišného druhu, jehož populace se udržují v přírodě samovolně, a to včetně jedince odchovaného v lidské péči vypuštěného v souladu s právními předpisy do přírody. Živočichem se rozumí všechna vývojová stadia daného jedince. Jedinec zdivočelé populace domestikovaného druhu se za volně žijícího živočicha nepovažuje*“. Pojem „živočich“ tedy zahrnuje celou živočišnou říši (v právních předpisech není do pojmu zahrnut člověk, avšak ve smyslu zoologickém ano) (Müllerová 2014).

Obecně se dá shrnout, že pojem „zvíře“ zahrnuje obratlovce (vyjma člověka) a pojem „živočich“ zahrnuje obratlovce (vyjma člověka) i bezobratlé (MZe 2008). Lze také vysledovat, že pojem „živočich“ je v českém veřejném právu užíván v souvislosti s ochranou živočišných druhů, zatímco pojem „zvíře“ s ochranou jednotlivých zvířat a péčí o ně (Müllerová 2014).

3.1.3 Hospodářské zvíře

Zvlášť je v zákoně na ochranu zvířat proti týrání poměrně detailně popsána definice pojmu „hospodářské zvíře“. Dle ustanovení § 3 písm. d) se hospodářským zvířetem rozumí „*zvíře chované pro produkci živočišných produktů, vlny, kůže nebo kožešin, popřípadě pro další hospodářské nebo podnikatelské účely, zejména skot, prasata, ovce, kozy, koně, osli a jejich kříženci, drůbež, králíci, kožešinová zvířata, zvěř a jiná zvířata ve farmovém chovu a ryby, včetně zvířat produkovaných jako výsledek genetických modifikací nebo nových genetických kombinací*“.

Mimo jiné mírně odlišným způsobem definuje pojem „hospodářské zvíře“ také zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon) v § 3 písm. c), a to následovně. Hospodářskými zvířaty se rozumí „*zvířata využívaná převážně k chovu, výkrmu, práci a jiným hospodářským účelům, zejména skot, prasata, ovce, kozy, koně, osli a jejich kříženci, drůbež, běžci, králíci, zvěř ve farmovém chovu, ryby a jiní vodní živočichové, včely, včelstva, čmeláci a hmyz určený k lidské spotřebě nebo k výrobě zpracované živočišné bílkoviny*“.

3.2 Problematika chovu hospodářských zvířat

Chov hospodářských zvířat prošel od 50. let 20. století velkými změnami. Podmínky chovu zvířat, zejména prasat a drůbeže, se výrazně změnily tam, kde byly systémy s nízkou hustotou zvířat (často venkovní) nahrazeny systémy s vysokou hustotou zvířat (často vnitřní) s minimálním životním prostorem pro jednotlivce a nevyhovujícím prostředím.

Tyto systémy umožnily vysoký stupeň mechanizace a racionalizace, což vedlo k enormnímu nárůstu počtu zvířat na farmu, ale také k poklesu celkového počtu farem a pracovní síly. Například v Evropské unii (EU) (tehdy 12 členských států) klesla pracovní síla v zemědělství v letech 1970 až 1994 z 13,5 % na 5,5 %. Živočišná výroba se tak výrazně zintenzivnila, a to jak z hlediska celkové celosvětové produkce, tak i z hlediska množství zvířat připadajících na farmu (farmáře), produkce na zvíře a kapitálových investic. Tato intenzifikace umožnila nejen velké zvýšení objemu výroby, ale také zvýšenou potravinovou bezpečnost / nezávislost v Evropě a dalších průmyslově vyspělých zemích (Miele et al. 2013).

Současná živočišná výroba je největším světovým uživatelem půdy a představuje téměř 70 % celkové zemědělské půdy (Wagenberg et al. 2017). Průmyslové země se specializují

na chov zvířat převážně za účelem výroby potravin, zatímco v rozvojových zemích jsou hospodářská zvířata také stále využívána k práci (např. doprava, orba) (Miele et al. 2013).

Potraviny živočišného původu jsou pro lidstvo evolučně vhodnými potravinami (Leroy et al. 2022), a kromě toho je maso základním prvkem naší kultury a tradic (Purslow & Zhang 2022). Jen za rok 2020 bylo ve světě poraženo přes 70 miliard krav, kuřat, prasat a ovcí pro účely potravinářského průmyslu (Orzechowski 2022). Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD – Organization for Economic Co-operation and Development) a Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations) předpovídají, že celosvětová spotřeba masa vzroste v letech 2022 až 2031 o 15 %. Předpokládá se nárůst o 16 % u drůbežního, 17 % u vepřového, 8 % u hovězího a 16 % u skopového masa. Tato čísla jsou očekávána především z důvodu růstu populace a příjmů, zejména v zemích s nízkými a středními příjmy. Díky aktuálnímu trendu zvyšující se preference spotřebitelů k masu drůbežimu OECD a FAO také odhadují, že do roku 2031 bude spotřeba drůbežního masa tvořit 47 % z celkového množství (Purslow & Zhang 2022). Avšak v některých zemích s vyššími příjmy se dle studií může spotřeba masa stabilizovat nebo začít pomalu klesat (Macdiarmid et al. 2016).

Maso patří v současné době pravděpodobně mezi nejkontroverznější potraviny vůbec. Je předmětem největších etických, morálních, zdravotních, ekologických i ekonomických dilemat. Maso je součástí našich jídelníčků, poskytuje nám základní živiny (Macdiarmid et al. 2016) a smyslové potěšení (Godfray et al. 2018), ale jeho vysoká spotřeba je z hlediska životního prostředí neudržitelná (Hedenus et al. 2014). Především v případě rozvinutých zemí je produkce potravin živočišného původu napříč různými environmentálními indikátory, zejména skleníkovými plyny, pro životní prostředí (ŽP) mnohem škodlivější než produkce potravin rostlinného původu (Hölker et al. 2019). Výzkumy však ukazují, že snížení emisí skleníkových plynů lze dosáhnout konzumací menšího množství masa a nemusí nutně dojít k jeho úplnému vyřazení z jídelníčků (Macdiarmid et al. 2016).

Postoje a přesvědčení se během našich životů vyvíjejí vlivem zkušeností a získaných znalostí (Font-i-Furnols & Guerrero 2014), proto se aspekty, jako je zdraví a udržitelnost, stávají důležitějšími a formují tak návyky konzumace masa (EC 2020). Mnoho spotřebitelů ze zemí s vyššími příjmy mění své stravovací návyky a omezuje či zamýšlí snížit spotřebu masa, ať už je to ze zdravotních, udržitelných nebo etických důvodů (Hartmann & Siegrist 2017). I když je tato zpráva povzbuzující, je stále potřeba udělat mnohem více pro snížení spotřeby masa v rozvinutých zemích, protože např. v USA a Spojeném království tvoří příjem na osobu až dvojnásobek celosvětového průměru. Mnohé studie ukazují, že spotřebitelům chybí povědomí o souvislostech mezi spotřebou masa a změnou klimatu, a i přes argumenty s důkazy o pozitivních vlivech snížení konzumace masa na ŽP, existuje obecný odpor k myšlence změny stravovacích návyků (Macdiarmid et al. 2016).

Také nevhodné podmínky ustájení, vysoká úroveň produkce a mechanizace způsobují společenskou debatu o tom, zda zvířata mají dobré životní podmínky. Aktivita spotřebitelských skupin, ochránců zvířat, vědců zabývajících se welfare a v poslední době i publicita krizí spojených s morem prasat, bovinní spongiformní encefalopatií (BSE – nemoc šílených krav), slintavkou, kulhalkou, ptačí chřipkou či zvýšenou odolností bakterií vůči antibiotikům (AMR – antimikrobiální rezistence) vedly k častěji se vyskytujícím názorům veřejnosti, že živočišná výroba musí být více než jen průmysl (Blokhuis 2018).

Spotřebitelé se stále více zajímají o to, jakým způsobem jsou potraviny vyráběny a dodávány na trh (Sonoda et al. 2018). V případě živočišných potravin se v posledních letech značně zvýšily obavy a povědomí spotřebitelů o dobrých životních podmínkách zvířat (welfare) (McKendree et al. 2014). Procento evropských občanů, kteří se domnívají, že je velmi důležité chránit podmínky chovaných zvířat, se mezi lety 2006 a 2015 zvýšilo z 34 % na 57 % (Alonso et al. 2020). To také potvrzuje speciální průzkum Eurobarometr o postojích Evropanů k welfare zvířat z roku 2016, který ukazuje, že více než devět z deseti občanů EU věří v důležitost ochrany dobrých životních podmínek zvířat (EC 2016). Mnoho dalších studií prokázalo, že postoje k této problematice jsou celosvětově velmi podobné (Alonso et al. 2020). Welfare je tedy jedním z pilířů udržitelnosti, což je ve výrobě a spotřebě masa velmi důležité pro spotřebitele a společnost (Sonoda et al. 2018).

3.3 Koncept welfare zvířat

Pojem „welfare zvířat“ pochází z anglického jazyka a po přeložení ho lze chápat jako životní pohodu zvířat (Sonoda et al. 2018). Tento termín poprvé použil major C. W. Hume, jenž je považován za otce hnutí za dobré životní podmínky zvířat. V roce 1926 se podílel na založení the University of London Animal Welfare Society (ULAWS) a jeho přesvědčením bylo, že problémy zvířat musí být řešeny na vědeckém základě s maximální sympatií, ale s minimem sentimentality (Haynes 2008).

Jedná se o velice rozsáhlý termín s mnoha rozdílnými definicemi, avšak většina z nich zohledňuje utrpení a spokojenost zvířat (Sonoda et al. 2018). Bohužel absence celosvětově uznávané definice je jedním z problémů při srovnávání vědeckých článků a studií o perspektivách a obavách občanů a spotřebitelů. V průběhu posledních pěti desetiletí byly pozorovány aspekty schopnosti zvířete vyrovnat se s prostředím, kvalita jeho života a pozitivní a negativní psychické stavy. Díky tomu došlo následně k vytvoření definic v závislosti na stupni důležitosti uvažovaných aspektů (Alonso et al. 2020). Fraser (2003) klasifikoval vědecké přístupy k definování welfare do tří skupin podle toho, zda se zaměřovaly na biologické fungování ve smyslu zdraví, růstu a produktivity; emoční a afektivní stavy zvířete; a je-li chování nebo prostředí v životě zvířete přirozené.

Některé definice životních podmínek zvířat a ochrany zvířat zahrnují dva rozměry – nejprve jsou popsány přesné aspekty dobrých životních podmínek zvířat a poté je uveden způsob, jakým jich lze dosáhnout (Blokhuys 2018). Welfare zvířat takto popisuje koncept Pěti svobod, jehož vytvoření mělo a stále má velký význam pro oblast ochrany zvířat. Koncept pochází z 60. let 20. století, kdy po vydání knihy *Animal Machines* (Zvířecí stroje) od Ruth Harrisonové popisující intenzivní praktiky chovu dobytka a drůbeže vypukla vlna negativních ohlasů britské společnosti. To přimělo vládu jmenovat komisi, která se začala zabývat dobrými životními podmínkami hospodářských zvířat. Předsedou byl profesor Roger Brambell a společně v roce 1965 představili zprávu uvádějící tzv. pět svobod, které by zvířatům měly být poskytovány: vstát, lehnout si, otočit se, očistit se a natáhnout si končetiny. Brambellova zpráva vedla následně k vytvoření Rady pro ochranu hospodářských zvířat (Farm Animal Welfare Council – později Committee (FAWC), nyní Animal Welfare Committee (AWC)) (Elischer 2019) a v roce 1993 bylo původních pět svobod novelizováno a rozšířeno o podrobnější seznam potřeb:

- Svoboda od hladu, žízně a podvýživy – poskytnutí neomezeného přístupu zvířat k čerstvé vodě a krmivu v množství dostačujícím k zachování dobrého zdravotního stavu, fyzické a psychické energie,
- Svoboda od fyzikálních a tepelných faktorů nepohody – poskytnutí vhodného prostředí, včetně přístřešku a pohodlného místa pro odpočinek,
- Svoboda od bolesti, zranění a onemocnění – prevence onemocnění, rychlá diagnóza a léčba,
- Svoboda od strachu a stresu – zamezení duševního utrpení zvířat zajištěním vhodných podmínek a zacházení,
- Svoboda projevit přirozené chování – poskytnutí dostatečného prostoru pro zvířata s odpovídajícím zařízením a společností zvířat téhož druhu (FAWC 2009).

Pět svobod dosáhlo veřejného uznání po celém světě a stalo se tak vodítkem při tvorbě legislativy týkající se této problematiky (Elischer 2019). FAWC (dnes AWC) však zdůraznila, že absolutní dosažení všech pěti bodů v praktických podmínkách je nererálné, nicméně se jedná o inspirativní ideál a velmi praktickou pomůcku při vyhodnocování welfare zvířat v zemědělských provozech a nejen tam (Šonková 2006).

V souvislosti s tím profesor John Webster, přední odborník na welfare zvířat z Bristolské univerzity, navrhl přidat k tomuto seznamu ještě jednu „svobodu“, a to možnost vykonávat svobodně a osobně kontrolu nad vlastní životní pohodou, a tak se vyhnout nejen utrpení, ale i stavu umrtvující nečinnosti (Šonková 2006).

V roce 2009 vydala FAWC zprávu pojednávající o welfare hospodářských zvířat ve Velké Británii, ve které uvádí, že samotný koncept Pěti svobod je zaměřen pouze na utrpení zvířat a zajišťování jejich potřeb. Z toho důvodu navrhla, aby minimální standardy pro chov byly definovány s ohledem na kvalitu života zvířete v chovu, během přepravy a na jatkách. Následně byla kvalita života zvířete klasifikována do tří kategorií: život, který nestojí za to žít; život, který stojí za to žít a dobrý život. Minimálně každé zvíře by podle FAWC mělo mít život, který stojí za to žít. Pokud tomu tak není, měla by se kvalita jeho života změnit k lepšímu (např. prostřednictvím veterinární péče nebo změny v chovu) nebo by mělo dojít k okamžitému usmrcení zvířete humánním způsobem. Dát zvířeti život, který stojí za to žít, vyžaduje uspokojení jeho potřeb a určitých přání, na kterých sice nezávisí jeho existence, ale mohou posloužit ke zlepšení kvality života. Tato kategorie akceptuje určité druhy utrpení, které jsou spojeny s řadou postupů v chovech, jako je očkování nebo přeprava zvířat. Určitá bolest a strach jsou tedy nevyhnutelné ve všech živočišných odvětvích, dokonce i se současnými znalostmi, chovatelskými a farmářskými postupy. Cílem by měla být minimalizace jejich výskytu a pozitivní zkušenosti zvířat by stále měly převažovat nad těmi negativními (FAWC 2009).

Při řešení problémů týkajících se utrpení může docházet k obtížným etickým, a zároveň praktickým rozhodnutím, která mohou být zdrojem krátkodobé bolesti nebo úzkosti, avšak ve výsledku mohou poskytnout dlouhodobou úlevu pro jednotlivce či skupinu. Aby se takovým krokům dalo předejít, z dlouhodobého hlediska by se měly odstranit zdroje problémů prostřednictvím lepší kontroly chorob, chovu a šlechtění. Při posuzování potíží s welfare je nutné zvážit rozsah negativních podmínek, intenzitu a délku utrpení, počet zvířat, dostupné alternativy a možnosti k podpoře blahobytu. Aby mohla FAWC poskytovat vhodné rady

ohledně welfare zvířat, vychází ze znalostí a praktických zkušeností vědců, veterinářů, farmářů, nevládních organizací a zástupců (FAWC 2018).

Šonková (2006) ve své knize Welfare v ekologickém zemědělství uvádí, že vyjádřit pojem „životní pohoda zvířat“ s použitím jedné věty je velmi složité a vede ke zjednodušení, avšak některé definice jsou poměrně výstižné, např. Hughes (1976) vyjádřil pojem „welfare“ jako „*stav dokonalého mentálního a fyzického zdraví, kdy zvíře žije v souladu se svým prostředím*“. Podstatu tohoto pojmu také velmi dobře vystihl profesor Webster v knize Welfare, životní pohoda zvířat aneb střízlivé kázání o ráji z roku 1994. V knize uvádí, že „*pohoda zvířete je určena jeho schopností vyhnout se strádání a zachovat si zdatnost*“ Šonková (2006).

V současné době je Světová organizace pro zdraví zvířat (OIE – The World Organisation for Animal Health) primární mezinárodní organizací stanovující standardy pro veterinární záležitosti a poskytuje členským státům směrnice, kodexy a vědecky podložené standardy pro různé aspekty zdraví zvířat. Prostřednictvím Kodexu zdraví suchozemských živočichů (Terrestrial Animal Health Code) OIE zajišťuje, že dobré životní podmínky jsou mezinárodní prioritou (Cornish et al. 2016). Dle Kodexu (OIE 2022) se dobrými životními podmínkami zvířat rozumí: „*Fyzický a psychický stav zvířete ve vztahu k podmínkám, ve kterých žije a umírá.*“ Dále také uvádí, že „*zvíře má dobré životní podmínky (jak naznačují vědecké důkazy) v případě, že je zdravé, je mu poskytnuto pohodlí, je dobře krmené, je v bezpečí, netrpí nepříjemnými stavy, jako je bolest, strach, úzkost, a je schopno projevovat chování, které je důležité pro jeho fyzický a duševní stav*“. Současně se jedná o nejuznávanější definici zdraví a dobrých životních podmínek zvířat.

Lze konstatovat, že i přes snahu nalézt co nejpřesnější definici je nejdůležitější chápat to, co je obsahem definic, než si je doslova pamatovat (Šonková 2006). V současné době se vědecké chápání welfare zvířat posunulo dál za hranice pouhé absence jejich utrpení a zahrnuje mnoho dalších aspektů. Navzdory tomu, nebo možná dokonce právě kvůli těmto pokrokům neexistuje jednoduchý způsob, jak změřit pohodu zvířat (Cornish et al. 2016).

Dobré životní podmínky hospodářských zvířat jsou takovou „sdílenou hodnotou“ v tom, že prospívají jak zvířatům (jsou zdravá a šťastná), tak výrobcům (mají nižší náklady, vyšší zisky), spotřebitelům (nakupují etické potraviny s vyšší kvalitou a bezpečností) a celkovému potravinovému řetězci (výrobky jsou více udržitelné a veřejně přijatelné) (Blokhuys 2018).

Úroveň welfare je z velké části dennodenně určována dovednostmi a schopnostmi lidí, kteří se zvířaty pracují, majitelů, systémů chovu a vhodností genotypu zvířete pro dané prostředí (FAWC 2018).

Aby došlo ke zlepšení welfare miliard zvířat každoročně chovaných za účelem výroby potravin, je nutné nejprve řešit nedostatky v chápání, znalostech a povědomí veřejnosti o environmentálních, sociálních dopadech, dopadech na lidské zdraví a dobrých životních podmínkách zvířat všech systémů živočišné výroby, zejména moderních intenzivních produkčních systémech. Spotřebitelé zase mohou vytvořit hybnou sílu ke zvýšení dosavadních standardů welfare hospodářských zvířat tím, že dají najevo své preference a obavy (Cornish et al. 2016).

3.3.1 Welfare v Evropě

Welfare zvířat je považováno za průřezovou udržitelnou výzvu pro hospodářská zvířata v rozvoji zemědělství. Na toto téma byly vydány různé předpisy a normy, i když ne všechny pokrývají stejné aspekty, a ne všechny země je mají (Font-i-Furnols & Guerrero 2022).

V oblasti dobrých životních podmínek zvířat má EU v rámci celého světa jedny z nejpřísnějších norem. Do nich jsou zahrnuty obecné požadavky týkající se chovu, přepravy a porážky hospodářských zvířat, včetně specifických požadavků pro určité druhy zvířat. Společná zemědělská politika (SZP) umožňuje zvyšovat povědomí zemědělců o jejich právních závazcích a motivovat je k dodržování přísnějších norem pomocí podpory poskytované v rámci politiky rozvoje venkova (EU 2018).

Evropská komise s podporou a úzkou spoluprací zemí EU prosazuje již více než 40 let welfare zvířat a postupně zlepšuje životy hospodářských zvířat (EC 2023b). První právní předpisy EU v oblasti dobrých životních podmínek zvířat byly přijaty v roce 1974 a týkaly se ochrany zvířat na jatkách (Simonin & Gavinelli 2019).

Důležitým krokem byla v roce 1998 směrnice Rady o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely (98/58/ES), která stanovila obecná pravidla pro ochranu zvířat všech druhů (včetně ryb, plazů a obojživelníků) chovaných pro produkci potravin, vlny, kůže, kožešin nebo pro jiné zemědělské účely. Tato pravidla vycházejí z Evropské úmluvy o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely, která vyšla v platnost v roce 1978 a odráží tzv. „Pět svobod“ (EC 2023b). Účelem Evropské úmluvy, která byla podepsaná pod záštitou Rady Evropské unie, je stanovit minimální společné normy pro ochranu zvířat chovaných pro hospodářské účely v zemích, které jsou úmluvě zavázané. Ochrana má za cíl zabránit zbytečnému utrpení zvířat nebo zraněním způsobených jejich ustájením, kmením, nebo péčí o ně. K dosažení těchto cílů musí země následovat nastavená pravidla týkající se zemědělských prostor a prostředí, krmiv, zdraví zvířat a organizace inspekcí technických zařízení, která jsou používána v moderních systémech intenzivního chovu (Rada Evropy 1978).

Od té doby se dále vyvíjela legislativa s cílem postupně zlepšovat stav pohody hospodářských zvířat a stanovit normy pro jejich přepravu a podmínky při omračování a porážce (EC 2023c). K regulaci ochrany zvířat potřebují zákonodárci informace popisující, jak „to, co děláme“ (management) a „co poskytujeme“ (zdroje), ovlivňuje dobré životní podmínky zvířat, a jak můžeme předcházet rizikům nebo je snižovat. Zajištění vhodného krmiva a prostředí (podlahy, prostor, podestýlkový materiál, místa k odpočinku atd.) je pro zvířata důležité z hlediska schopnosti vyjádřit své behaviorální potřeby, udržení zdraví, předcházení zraněním a jiným ztrátám. Legislativa nemůže detailně definovat množství nezbytných požadavků pro všechny druhy a plemena zvířat, podmínky ustájení, podmínky klimatu, struktury skupin apod. Legislativní požadavky musí být omezeny na zdroje platné pro všechny situace (Blokhuys 2018).

Obavy veřejnosti o welfare v EU a zjištění, že spotřebitelé nemají pocit, že by jim byly poskytovány adekvátní informace o welfare, vedly EU k financování rozvoje projektu Welfare Quality (WQP – Welfare Quality Project) v roce 1994. Cílem projektu bylo vyvinout nástroje založené na důkazech pro hodnocení welfare na farmách a na jatkách, identifikovat hlavní problémy v oblasti welfare a informovat o strategiích zlepšování welfare zvířat. WQP

v nedávné době identifikoval 12 kritérií a čtyři zásady, které shrnují hlavní oblasti zájmu, které je potřeba posoudit (Cornish et al. 2016).

V roce 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, která pozměnila Smlouvu o fungování Evropské unie a bylo v ní zavedeno uznání, že zvířata jsou vnímající bytosti (EC 2023b).

Z ekonomického hlediska vede aplikace norem EU v oblasti welfare k vyšším nákladům pro chovatele hospodářských zvířat, které se pohybují kolem 2 % hodnoty celkové produkce odvětví živočišné výroby, avšak tato hodnota závisí na zemi a konkrétních případech (Font-i-Furnols & Guerrero 2022).

3.4 Welfare hospodářských zvířat

3.4.1 Konvenční zemědělství

Konvenční chovy jsou zaměřeny na technologii za účelem zvýšení produktivity, jako jsou vysoce užitková plemena, moderní techniky krmení, používání veterinárních přípravků, umělých hnojiv atd. (Wagenberg et al. 2017). Dostupnost antimikrobik pro terapeutické účely u zvířat má zásadní vliv na udržení dobrého zdravotního stavu zvířat, odpovídající úrovně welfare, produktivity a přispívá k zajištění potravin, bezpečnosti potravin a veřejnému zdraví. Avšak jejich nadměrné a nesprávné používání může přispět k již zmiňované antimikrobiální rezistenci, což zejména u zvířat určených k produkci potravin představuje vážnou hrozbu pro bezpečnost a kvalitu krmiv a potravin. Nežádoucí rezidua antimikrobiálních látek mohou být přítomna v produktech, živočišném odpadu kontaminujícím půdu a vodu a obecně v ŽP (FAO 2023).

Zvířata jsou v rámci konvenčního zemědělství chována bez vazby na zemědělskou půdu, jsou závislá na nákupu krmiva a mohou velmi znečišťovat ŽP kvůli úniku amoniaku do ovzduší, zápachu nebo kejdy (Šarapatka et al. 2005). Převedení zvířat do uzavřených prostor s sebou nese zvýšené riziko nakažlivých nemocí, což je často řešeno pomocí vakcinace, používáním antibiotik a jiných léčiv. Důležitá je hygiena, a tak chovatelé musí dbát na to, aby se minimalizoval kontakt zvířat s jejich výkaly. To je např. hlavním důvodem uzavírání slepic do klecí (Webster 2009). Webster (2009) dále zdůrazňuje, že problematika není tak jednoduchá, aby se dalo říci, že intenzivní chovy jsou špatné a extenzivní dobré. Při hodnocení intenzivních chovatelských postupů je opatrnější a zmiňuje jejich možné škodlivé výstupy, jako je znečištění, infekční choroby a narušování životní pohody zvířat. Velkým problémem v těchto chovech je to, že zvířata mají minimální či žádnou možnost výběru a jejich potřeby (fyziologické a behaviorální) jsou definovány lidmi v podniku. Čím je chov intenzivnější, tím více je nemožné poskytovat jednotlivým zvířatům řádnou ošetrovatelskou péči. Velkou pomocí je tedy technika, která zastane spoustu práce. I když ani ta v současných podmínkách nedokáže ošetrovatelům poskytnout dostatek času k tomu starat se o individuální potřeby jednotlivých zvířat.

Řízení a monitorování chovaných zvířat se stále více nahrazují moderními technologiemi (automatizace a sledovací kamery) a s nimi přichází další problém. Kvalita chovu může výrazně ovlivnit produktivitu a welfare hospodářských zvířat. Takové technologie sice šetří práci, ale dochází ke snížení interakce zvířat s lidmi, a to může prohlubovat strach zvířat. Pravidelný

vizuální kontakt je nezbytný pro zmírnění strachu a stresu hospodářských zvířat. Kvalita interakcí mezi člověkem a zvířetem může mít hluboký dopad na produktivitu a pohodu hospodářských zvířat. Postoje chovatelů ovlivňují strach zvířat z člověka, což nakonec ovlivňuje produktivitu a životní pohodu (Zulkifli 2013).

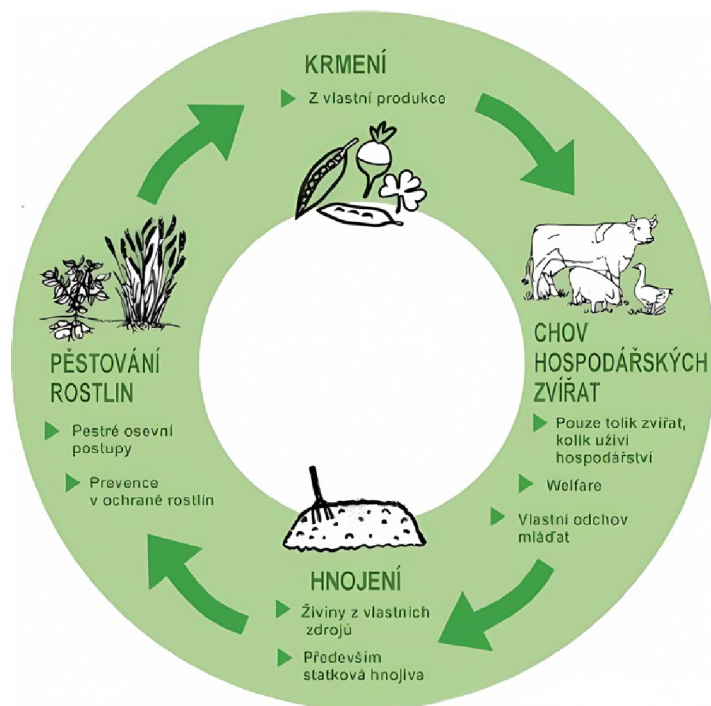
3.4.2 Drobnochovy

Většina světových farmářů se zaměřuje na drobné zemědělství. Velká část z nich je v rozvojových zemích, ale nachází se i v zemích vyspělých. Malé farmy tvoří většinu z 10 milionů farem v EU a hrají důležitou roli v životě lidí na venkově, i když v posledních desetiletích tyto farmy poměrně rychle zanikají. Drobné zemědělství EU je často považováno za udržitelnější alternativu velkochovu, čelí však mnoha výzvam a nejisté budoucnosti. Pokud jde o dostupnost potravin, malé farmy nemají přístup ke stejným tržním řetězcům jako větší farmy, takže hrají důležitější roli z hlediska regionální produkce potravin. Malé farmy nabízí alternativu ke konvečnímu systému díky krátkým distribučním cestám ke konečnému spotřebiteli (Rossi 2022). Více než polovina drůbeže v ČR je stále chována drobnochovateli. Ve většině případů se jedná o vlastníky zahrad a zemědělských usedlostí (Šonka et al. 2006).

3.4.3 Ekologické zemědělství

Ekologické zemědělství (EZ), nazývané také biozemědělství či organické zemědělství, kombinuje tradiční způsoby hospodaření zaměřené na ochranu přírody s moderními zemědělskými technologiemi (Reganold & Watcher 2016). Různé zemědělské systémy se snaží o trvalou udržitelnost a velký důraz na tyto cíle klade právě ekologické zemědělství (Urban et al. 2003). Jeho významné přispívání k udržitelnějšímu zemědělství je uznáváno Společnou zemědělskou politikou EU (SPZ) (EC 2023a).

EZ lze popsat jako způsob hospodaření využívající trvale udržitelné metody bez použití agrochemických přípravků, minimalizující poškozování ŽP a přírody a přispívající k optimalizaci zdraví rostlin, zvířat a lidí. Záměrem je výroba potravin, které jsou kvalitní a mají vysokou nutriční hodnotu (Šonková 2006). Kvalita produkce je v tomto způsobu hospodaření upřednostňována před kvantitou (Urban et al. 2003). EZ klade důraz na rotaci plodin, přirozený boj se škůdci, diverzifikaci plodin (Reganold & Watcher 2016) a nezastupitelnou roli má pro EZ i chov hospodářských zvířat. Hospodářská zvířata, zejména býložravci, mají jako producenti organického hnojení se schopností využití velkého množství biomasy významnou úlohu pro půdní úrodnost. Ideální je tedy smíšený ekologický podnik jak s rostlinnou produkcí, tak s návazným chovem býložravců a doplňkovým chovem prasat a drůbeže (Šarapatka et al. 2005).

Obrázek 1: Schéma vazby rostlinné výroby na živočišnou výrobu v ekologickém zemědělství – uzavřený cyklus ekologického hospodářství

(Urban et al. 2003)

Ekologičtí zemědělci používají moderní vybavení, vylepšené odrůdy plodin, postupy ochrany půdy a vody a nejnovější inovace v krmení a manipulaci s hospodářskými zvířaty (Reganold & Watcher 2016).

Dle studie Společné zemědělské politiky EU na podporu dobrých životních podmínek zvířat a snížení antimikrobiálních látek lze EZ považovat za relevantní systémový přístup pro zlepšení životních podmínek zvířat. Jednoduchým vysvětlením je, že postupy používané v ekologickém chovu zvířat (podle ekologických předpisů EU) se výrazně liší od těch konvenčních (EC 2023a).

Koncept welfare v EZ vychází z holistického neboli celostního pohledu, udržitelnosti a z úcty k přírodě. Zejména zmiňovaná třetí hodnota je v této souvislosti velmi důležitá, protože jak člověk, tak zvířata jsou nedílnou součástí přírody. Životní pohoda zvířat bývá v rámci ekologického hnutí interpretována ve smyslu přirozeného chování a tento termín je zdůrazňován z pohledu, že sama příroda je dobrým modelem pro chov.

Zvířata by měla mít umožněn přístup do výběhů, kdykoliv to umožňují okolnosti. Volný pohyb venku je naprosto zásadní jak pro welfare, tak pro zdraví zvířete, proto je také hustota ustájení v ekochovech vždy nižší než v chovech intenzivních (Šonková 2006). EZ disponuje dvěma typy ustájení. Jedná se o celoroční ustájení na pastvině (používané zejména v chovu masného skotu) a o ustájení ve stáji s přístupem do výběhu nebo na pastvinu (využívané hlavně u dojného skotu). Stáje musí poskytovat dostatečný prostor k odpočinku, které je suché a vystlané slámou či jiným přírodním materiálem (Rysová 2017). Prostory musí zvířatům splňovat potřeby biologické i etologické. Měly by být dostatečně větrané a velké, aby zvířata měla volnost pohybu a měla přístup k čisté vodě a krmivu. Prašnost, teplota a vlhkost musí být

udržovány v rozmezí neškodném pro zvířata (Šonková 2006). Pro každý živočišný druh jsou stanoveny specifické postupy v chovu EZ (EC 2023a).

Postupy EZ se dále vyznačují vyvarováním se špatnému zacházení se zvířaty a nulovým preventivním používáním antimikrobiálních látek. V případě, že je k léčbě nemocných zvířat v ekologickém chovu nevhodné použití fototerapeutických, homeopatických a podobných přípravků, lze nasadit antibiotika za přísných podmínek a na odpovědnost veterináře (EC 2023a). Veterinární péče o zvířata v EZ klade velký důraz na prevenci, jenž je zaměřena na vybudování vysoké obranyschopnosti zvířat. Mezi preventivní opatření patří právě nízká hustota ustájení, správná volba plemen, dobře zkonstruované stavby a dále také dobrá výživa, správně obhospodařované výběhy a pastviny. Prevence vytváří podmínky podporující dobrý zdravotní stav. K léčení se přistupuje pouze v případě záchrany zvířat, odstranění jejich utrpení, rychlému uzdravení a zabránění případného rozšíření nákazy (Šonková 2006). Obavou však z hlediska welfare je možné prodlužování utrpení zvířat používáním alternativních způsobů léčby během jejich onemocnění (Sutherland et al. 2013).

Farmáři by měli také dbát na výběr vhodných plemen přizpůsobených místním podmínkám a odolných vůči chorobám. Plemena vyšlechtěná k vysoké užitkovosti jsou náchylná ke specifickým zdravotním problémům (Šonková 2006).

Cíle EZ lze shrnout následovně:

- Produkovat dostatečné množství potravin a krmiv, které jsou kvalitní a mají vysokou nutriční hodnotu,
- Předcházet všem formám znečištění pocházejících ze zemědělských podniků,
- Dlouhodobě udržet a zlepšovat úrodnost půd (navyšovat obsah organické hmoty a humusu, pozitivně ovlivňovat půdní fyzikální vlastnosti, umožnit vyšší biologickou aktivitu rozvojem společenstev půdních organismů a kořenovým systémem plodin),
- Pracovat v co nejvíce uzavřeném cyklu koloběhu látek za využití místních zdrojů a minimalizovat ztráty,
- Minimalizovat využití neobnovitelných zdrojů energie (vyřadit syntetická minerální hnojiva a pesticidy),
- Vytvořit podmínky pro hospodářská zvířata, která odpovídají jejich fyziologickým a etologickým potřebám a dále také humánním a etickým zásadám,
- Udržet přírodní ekosystémy krajiny, chránit přírodu a její diverzitu,
- Poskytnout zemědělcům a jejich rodinám ekonomický a sociální rozvoj a uspokojení z práce (EZ vyžaduje zájem a zodpovědnost),
- Vytvořit pracovní příležitosti a následně udržet osídlení venkova a tradičního rázu zemědělské kulturní krajiny (Urban et al. 2003).

S 14,8 miliony ha v roce 2020 představovala plocha EZ 9,1 % celkové zemědělské půdy EU a téměř 20 % celosvětové plochy EZ. Největší podíl zaujímaly trvalé travní porosty (42 %), které byly využívány pro hospodářská zvířata chovaná pro maso i mléčné výrobky. Navzdory výraznému nárůstu v posledních letech představuje ekologická živočišná výroba v EU stále

malý podíl (v průměru mezi 1 % a 7 %) z celkové živočišné produkce v závislosti na odvětví. V průměru jsou ekologické farmy větší než ty konvenční.

Různé vědecké průzkumy ukazují environmentální, ekonomické a sociální přínosy EZ. Na orné půdě ušetří ekologické farmy 75–100 % nákladů na přípravky na ochranu rostlin/ha a 45–90 % nákladů na hnojiva/ha. Ve srovnání s konvenčním zemědělstvím, to má pozitivní dopady na ŽP a klima, pokud jsou výsledky uváděny na jednotku zemědělské půdy (EC 2023a). Důvodem, proč je EZ šetrnější k ŽP na jednotku půdy, je nižší průměrný výnos. Zákazy syntetických hnojiv, pesticidů a GMO ztěžují výživu rostlin a kontrolu škůdců, a často snižují účinnost (Meemken & Quaim 2018). Výnosy plodin jsou o 5–30 % nižší (EC 2023a). Nicméně, u určitých plodin, podmínek pěstování a postupů řízení, se výnosy EZ přibližují těm z konvenčního zemědělství. Například v podmínkách velkého sucha, u nichž se očekává, že se v mnoha oblastech zvýší změnou klimatu, se ukázalo, že ekologicky obhospodařované farmy produkují vyšší výnosy než jejich konvenční protějšky díky vyšší schopnosti půdy zadržovat vodu (Reganold & Watcher 2016).

Na farmách s živočišnou i rostlinnou výrobou lze prokázat pokles skleníkových plynů (jak u emisí CH₄, tak u emisí NO₂). Pokud jde o hospodářská zvířata, mají nižší veterinární náklady na jednotku výkonu než farmy konvenční. Na jednotku půdy byly také zjištěny pozitivní účinky na biologickou rozmanitost, sekvestraci uhlíku, spotřebu energie, eutrofizaci, biologickou kvalitu půdy a ztrátu živin (EC 2023a).

3.4.3.1 Ekologické zemědělství v ČR

V ČR se EZ začalo rozvíjet až od roku 1990, což je ve srovnání se západní Evropou přibližně o 20 let později. Každopádně rozvoj probíhal rychlým tempem a v současnosti lze konstatovat, že situace z pohledu kontroly se dá srovnat s většinou zemí EU. V rámci EU je systém EZ regulován stejnými předpisy a je podřízen úředním kontrolám jednotlivých členských států (Dlouhý & Urban 2011).

Tabulka 1: Vývoj počtu farem a celkové výměry ekologického zemědělství v ČR

Rok	Počet farem hospodařících v EZ	Celková výměra ploch v EZ (ha)	Podíl z celkové výměry ZPF (%)
1990	3	480	-
1995	181	14 982	0,35
2000	563	165 699	3,86
2005	829	254 982	5,98
2010	3 517	448 202	10,55
2015	4 115	484 661	11,74
2020	4 665	543 252	15,28

(MZe 2020)

Tabulka 1 znázorňuje vývoj počtu farem ekologického zemědělství. Ke konci roku 2020 se v ČR nacházelo 4 665 ekologicky hospodařících farem s celkovou výměrou 543 252 ha, což představuje 15,3 % podíl na celkovém zemědělském půdním fondu (ZPF). ČR se tak řadí mezi dvacet zemí světa s největší výměrou půdy v ekologickém zemědělství a mezi patnáct zemí světa s nejvyšším podílem ploch v EZ na celkové zemědělské půdě, avšak v současné

době se jedná o jeden z nejnižších nárůstů ploch EZ v rámci EU. 90 % ekologicky obhospodařovaných ploch se v ČR nachází v horských a podhorských méně příznivých oblastech a součástí ekologického režimu je více než 40 % chráněných území (MZe 2020).

V roce 2020 bylo na českých ekologických farmách chováno téměř 420 tis. kusů zvířat. Ze srovnání podílu hlavních druhů hospodářských zvířat v EZ na jejich celkovém počtu v ČR lze vidět, že dominoval chov ovcí s nejvyšším podílem 39,3 % a následoval chov koz s podílem 30,6 %. Následoval ekologický chov koní s podílem 26,1 % a chov bioskotu s 19,1 %, avšak ekologicky chovaných dojnic tvoří pouze malou část (2 %) jejich celkového počtu. Hodnoty podílů ekologicky chovaných prasat a drůbeže jsou zanedbatelné a v dlouhodobém průměru se pohybují okolo 0,2 % (MZe 2020).

3.4.4 Porovnání chovů hospodářských zvířat

Podmínky chovu brojlerů a nosnic jsou obecně považovány za nejhorší ve vztahu k welfare hospodářských zvířat, přičemž pozitivněji jsou vnímány podmínky chovu skotu a prasat, s určitými rozdíly mezi jednotlivými studiemi (Alonso et al. 2020).

Porovnáním welfare v konvenčních a ekologických chovech hospodářských zvířat se zabývala studie Wagenberga et al. (2017), která poskytla systematický přehled rozdílů mezi těmito systémy z hlediska ekonomiky, produktivity, dopadu na životní prostředí, dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví. Pro účely studie byl sběr informací omezen na dojný a masný skot, prasata, brojlerů a nosnice v Evropě, Severní Americe a Novém Zélandu. Výsledkem souhrnu je, že se u konvenčních systémů vyskytují nižší nároky na pracovní sílu na jednotku produkce, nižší příjmy na zvíře, vyšší užitkovost na zvíře a časové období, vyšší ukazatele reprodukce, lepší konverze živin, nižší nároky na rozlohu využívané půdy, nižší potenciál k acidifikaci a eutrofizaci na jednotku produkce, obdobné nebo lepší zdraví vemene a obdobná nebo nižší mikrobiologická kontaminace. Ekologické chovy se vyznačují vyšším příjmem na zvíře a zaměstnance na plný úvazek, nižším vlivem na biologickou rozmanitost na jednotku produkce a stejnou nebo nižší pravděpodobnost k antibiotické rezistenci u bakterií. V případě produktivity, jsou ekologické systémy jasně překonány těmi konvenčními.

V následujících podkapitolách budou problémy welfare v systémech chovů vybraných druhů hospodářských zvířat probrány více dopodrobna.

3.4.4.1 Chov skotu

Ekologické chovy skotu lze rozdělit na chov krav s tržní produkcí mléka a chovy krav bez tržní produkce mléka. Jedná se o chovy náročnější oproti konvenčním. Kravám pro mléčnou produkci musí být poskytnut výběh. Dojení představuje nejnáročnější část z pohledu pracovních činností v rámci chovu. V EZ je vyloučeno neosobní robotické dojení a důležitá je interakce zvířete s ošetřovatelem.

V konvenčních chovech dochází často k projevům abnormálního chování ve formě okusování předmětů, okusování ocasů, paznehtů, agresivitou apod. Důvodem je málo podnětné chování i prostředí, malé prostory nebo frustrace (Šarapatka et al. 2005).

U ekologických i neekologických stád dojnic jsou nejčastější a nejdůležitější zdravotní problémy spojeny s mastitidou, kulháním a neplodností (Sutherland et al. 2013). Mastitida je

nejčastěji léčeným, zaznamenávaným a zmiňovaným onemocněním a její léčba je založena zejména na používání antibiotik. V případě EZ nejsou antibiotika využívána. Nižší míra léčby a snížené používání antibiotik může snížit riziko antimikrobiální rezistence. Nepřímým ukazatelem zdraví vemene a mastitidy je počet somatických buněk. Faktorem vysvětlujícím vyšší počet somatických buněk v kravském mléce z EZ by mohlo být kromě rozdílných postupů také vyhýbání se antibiotické léčbě mastitidy a obecně nižší doживost ve srovnání s konvenčně chovanými dojnici (Schwendel et al. 2015). Avšak neexistuje žádný zjevný vztah mezi jednotlivými faktory a prevalencí mastitidy u dojnic v ekologickém kontextu. Nicméně genetické faktory, typ produkce, management chovu a hygienické zemědělské postupy jsou uváděny jako rizikové faktory (Casao et al. 2017). Sutherland et al. (2013) ve svém souhrnu uvádí, že zdravotní problémy, kterým čelí chovatelé dojnic v EZ se velmi podobají těm v neekologických farmách. Postupy řízení používané v EZ, jako genetika krav, režimy krmení, velikost stáda, věk stáda a objem produkce, se zdají být účinné při zvládnutí zdravotních problémů dojnic na úrovni srovnatelné s ostatními typy chovů.

Výživa zvířat v EZ je velmi závislá na místních geografických podmínkách a v určitých oblastech se může vyskytnout nedostatek minerálních látek v důsledku nízkého obsahu v potravě nebo nízké biologické dostupnosti některých stopových prvků v půdě. Zatímco v konvenčních chovech je možné nedostatky napravit zařazením minerálních doplňků, EZ takové obohacování krmiva výrazně omezilo za účelem zlepšení zdraví a welfare zvířat. Nicméně pokud strava neobsahuje dostatek základních prvků, může to mít ve skutečnosti opačný účinek. Esenciální prvky jsou důležité pro dobře fungující imunitní systém a udržení dobrého zdraví zvířat. Podle Blanco-Penedo et al. (2014) je pro udržení normální produktivity dojnic důležité dostatečné množství vápníku. Také zjistili, že nízké hladiny selenu a jódu jsou spojovány s vyšším rizikem výskytu mastitidy. U ekologických farem, zejména těch v přechodném období byly vyjádřeny obavy, že krmivo pro krávy, které jsou geneticky selektovány pro vysokou doживost, nemusí splňovat jejich nutriční požadavky (Leiber et al. 2015). Ve srovnání s jinými farmářskými systémy určují chovatelské postupy do značné míry stav základních stopových prvků u ekologických hospodářských zvířat, jak bylo hlášeno u dojnic (Blanco-Penedo et al. 2014) a masného skotu (telata a mladý skot). Ekologické chovy musí praktikovat vysoce efektivní management pastvy a zajistit kvalitu nakupovaného biokrmiva, aby dostáhly vyváženého příjmu potravy (Blanco-Penedo et al. 2009). Vyšší příjem čerstvé píče v EZ by podle vědců mohl mít příznivý vliv na nutriční složení mléka (vyšší obsah polynenasycených mastných kyselin, zejména n-3 PUFA). Avšak dostupnost a variabilita krmiva se mění s ročním obdobím a otázkou tedy je, zda si mléko dokáže zajistit svou „prémiovou“ nutriční kvalitu po celou sezónu (Palupi et al. 2012).

3.4.4.2 Chov prasat

Postnatální úmrtnost selat, obzvláště v důsledku zalehnutí selat prasnicí a neadekvátní péče o selata chovaná ve skupinách jsou stále nejčastěji uváděnými příčinami úmrtí napříč systémy ekologické produkce. Počty mrtvě narozených selat jsou v EZ vyšší než v konvenčním zemědělství (Lindgren et al. 2013). Velké vrhy spolu se zvýšenou paritou a podmínky porodu (volné ustájení a skupinové ustájení) jsou identifikovány jako rizikové faktory pro narození mrtvých selat a zalehnutí selat (Hales et al. 2014). V chovu prasat byly vyvinuty porodní

systemy ve volném ustájení nebo bez klecí, protože v rámci EZ není povoleno používání porodních klecí, které brání prasnicím ve volném pohybu, stavbě hnízd a omezují jejich interakci se selaty (Yun et al. 2018), avšak hlavním důvodem používání klecí v konvenčních chovech je právě přežití selat (Hales et al. 2014). Selata v otevřeném systému jsou znevýhodněna ve srovnání se selaty z uzavřených systémů, protože také dochází k vyššímu riziku hypotermie a menší míře sání s následným hladověním. V tomto ohledu se jedná o velkou výzvu pro chovatele a pro snížení postnatální úmrtnosti selat by tedy bylo prospěšné optimalizovat porodní ustájení (Yun et al. 2018).

V ekologické produkci je běžné chovat volně ustájené prasnice ve skupinách na větších plochách během laktace. Bylo zjištěno, že míchání selat během laktace je přínosné pro jejich sociální vývoj, jejich adaptaci na situace po odstavu a užitkovost po odstavu (Verdon et al. 2016). To naznačuje, že socializace, která se často vyskytuje v ekologických systémech, může být prospěšná z hlediska welfare selat (Morgan et al. 2014). Prostředí laktace samo o sobě může ovlivnit důsledky odstavu na welfare, protože zvířata chovaná ve více obohacených prostředích mají vyšší pravděpodobnost se s odstavem lépe vyrovnat (Leeb et al. 2014).

Vyhublost a špatná tělesná kondice prasnic je hlavním problémem v chovu prasat již několika evropských zemí (Dippel et al. 2014). Weissensteiner et al. (2018) zjistili, že prasnice s většími vrhy mají nižší příjem krmiva a větší úbytek hmotnosti během 1–2 týdnů po porodu, když dostávají krmivo s nízkým obsahem bílkovin.

Také průjem po odstavu je závažným problémem v oblasti zdraví a welfare v EZ (Leeb et al. 2014). Ekologické celoroční venkovní systémy (ve srovnání s vnitřními systémy s venkovními výběhy nebo polovenkovními systémy) snižují četnost průjmů (Leeb et al. 2019) a přístup k objemnému krmivu, jako je siláž, má pozitivní účinek na zdraví žaludku prasat (Holinger et al. 2018). Zahrnutí objemného krmiva může mít potenciál při podpoře imunity prasnic a jejich selat (Werner et al. 2014).

Prasata jsou aktivní zvířata, mnoho času tráví zkoumáním okolí, rytím a hledáním potravy. Avšak intenzivní chov tyto potřeby nebere v úvahu. Prasata jsou pod stresem, snadno podléhají stresovým stavům a z frustrace a nudy a zejména kvůli nesprávnému a nepřirozenému krmení dochází mimo jiné i ke kanibalismu, který se projevuje počátečním ohryzáváním ocásků (Šarapatka et al. 2005). V několika studiích byly naznačeny pozitivní účinky přístupu prasat v EZ k dalšímu objemnému krmivu (jako je tráva, jetel, čekanka nebo siláž) na větší možnost k druhově specifickému chování. Obecně výkrmly zvířata zaměstnávají na delší dobu, díky tomu jsou aktivní, a to má za následek méně ran z agresivních sociálních interakcí ve srovnání s prasaty ustájenými uvnitř (Presto Akerfeldt et al. 2019).

Větší prostor venkovních chovů prasat také snižuje agresi během míchání před porážkou (Terlouw et al. 2009). Arroyo et al. (2019) ukázali, že neurofyziologie prasat se výrazně změnila v důsledku podmínek ustájení (vnitřní vs. s přístupem na pastvu) a dopravy (vysoký stres vs. nízký stres) a bylo naznačeno, že zvířata chovaná částečně venku reagují odlišně (pozitivním způsobem) ke stresu spojenému s dopravou a dokáží se vyrovnat s novým prostředím lépe než zvířata chovaná uvnitř.

Riziko endoparazitů v chovech je ovlivněno celou řadou faktorů. V rámci technologie chovu se jedná zejména o typ ustájení a podlah (stelivové ustájení na plných podlahách, bezstelivové ustájení na roštových podlahách nebo kombinaci těchto systémů). Horní vrstva hluboké podestýlky usnadňuje prasatům kontakt s výkaly a je ideálním prostředím pro přežití

a vývoj parazitů. U bezstelivových roštových podlah dochází k propadávání výkalů, čímž se snižuje riziko infekce. Riziko infekce endoparazity se také zvyšuje ve venkovních výběžích a zvýšenou koncentrací zvířat zpravidla ve velkochovech. Nejvýznamnějšími endoparazity u prasat jsou škrkavky a závažnost spočívá v ekonomických ztrátách, protože dochází ke sníženým přírůstkům u výkrmových prasat a výskytu mléčných skvrn na játrech, které jsou důvodem pro konfiskaci jater (Čajková & Kaluža 2022). Výsledky studie Čajkové a Kalužy (2022) porovnávající endoparazity ve velkochovech, biochovem a malochovech ukázaly, že škrkavky byly nejvíce přítomné v ekologickém chovu (77,08 %). Celková nejvyšší prevalence endoparazitů byla také zjištěna v ekologickém chovu (89,58 %) ve srovnání s malochovem (58,33 %) a velkochovem (29,17 %). Ektoparazité a endoparazité jsou zvláštní výzvou pro ekologickou produkci prasat (Leeb et al. 2019). Pro snížení přítomnosti endoparazitů je důležitá prevence, a to ve formě odpovídajících hygienických a dalších profylaktických opatření. Přísnější opatření lze nalézt ve velkochovech s vysokou koncentrací zvířat (Čajková & Kaluža 2022).

3.4.4.3 Chov nosnic a brojlerů

Problémy s welfare nosnic a brojlerů v EZ mají jasnou souvislost s vhodností plemene (zejména u brojlerů), nutričními problémy, metabolickými poruchami a problémy s končetinami souvisejícími s používáním venkovních ploch, velikostí skupiny a zákazem syntetických aminokyselin (Weerd et al. 2009).

Pro všechny druhy hospodářských zvířat, zejména pro nosnice a brojlerky, jsou důležitá hygienická opatření v halách a při střídání venkovních ploch, protože jsou vystaveni riziku přenosu chorob (např. ptačí chřipka, salmonela) od volně žijících ptáků, parazitárních infekcí, predace a kontaktu s půdními kontaminanty, což následně může představovat riziko přenosu infekcí potravinami na člověka (Wierup et al. 2017). Evropou se v současné době šíří nákaza ptačí chřipky a v ČR dle odborníků představují malochovy největší riziko šíření nákazy mezi další chovy kvůli absenci zákonem stanovených pravidel biologické bezpečnosti a absenci pravidelných veterinárních kontrol (Jedlička 2023). Riziko Salmonely je v současné době nižší díky preventivním opatřením, mezi které patří nepřetržité monitorování salmonel, tepelné ošetření krmiva nebo zákaz krmení venku (Wierup et al. 2017).

Zvýšená úmrtnost v důsledku zranění a onemocnění je často zjištěna u ekologických slepic (a jiných slepic ve volném výběhu) ve srovnání s nosnicemi umístěnými ve voliérách nebo v klecích (Leenstra et al. 2014). Avšak brojleři jsou v konvenčních chovech běžně v nevhodném prostředí ve velkých skupinách (5 000 až 50 000 zvířat v hejnu (Želinská et al. 2013)), což způsobuje širokou škálu problémů s welfare. Život v přeplněných a prašných halách je pro zvířata velkým stresorem (Šarapatka et al. 2005). Zvířata se bojí, a to následně může vést k panickým útěkům, jejich hromadění, zraněním až k udušení. Problém představuje také různé závažné kulhání, které souvisí s rychlostí růstu, vysokou tělesnou hmotností a nízkou úrovní aktivity (Riber et al. 2018). Poskytnutím prostředí obohaceného o hřady, panely, zábrany a balíky slámy lze také snížit problémy s welfare ve všech typech systémů produkce brojlerů. Zvýšená aktivita může zvýšit vývoj kostí a svalů brojlerů (zejména na začátku období růstu), a tak i snížit riziko kulhání (Riber et al. 2018).

Rychle rostoucí a vysoce efektivní brojleři v konvenčních chovech dosahující tržní váhy za 5–8 týdnů (Eriksson et al. 2009). Kvůli velkému příjmu krmiva a výslednému vysokému metabolismu dochází k produkci přebytku tepla, a to může způsobovat tepelný stres (Riber et al. 2018). Obecně platí, že peří ptáků má vysoce izolační schopnost, proto v horku může omezovat výdej tepla a přispívat k tepelné zátěži. Je tedy důležité dodržovat optimální klimatické podmínky, což je v konvenčních chovech kvůli velkému počtu zvířat (zejména v poslední fázi výkrmu) obtížné. U drůbeže může v takovém počtu docházet také k agresivnímu chování ve formě soubojů, vyklovávání peří a kanibalismu (Želinská et al. 2013).

Zákaz syntetických aminokyselin k výživě brojlerů v EZ snižuje výnosový potenciál konvenčních (rychleji rostoucích) hybridů. Ekologická pravidla požadují délku chovu brojlerů minimálně 70 dní, což u rychle rostoucích plemen zvyšuje úmrtnost a nutnost utracení kvůli problémům se slabými končetinami, které souvisejí s jejich rychlým růstem. Vylepšená a dobře vyvážená strava by však mohla zvýšit výnosy a také zlepšit pohodu zvířat, např. předcházením škodlivému chování a nedostatku živin (Eriksson et al. 2010). Využití pomaleji rostoucích plemen je předpokladem pro delší dobu odchovu a přizpůsobení se systému produkce, což má významný dopad na zlepšení zdraví na úrovni hejna. Dochází ke zvýšení počtu brojlerů, kteří jsou při porážce zdraví ve srovnání s rychle rostoucími plemeny (Rezaei et al. 2018). Ze studie Castellini et al. (2016) vyplývá, že pomaleji rostoucí plemena vykazují nejlepší podmínky peří, absenci lézí chodidel a puchýřů na prsou.

Konvenční bariérové klecové chovy nosnic jsou v rámci EU zakázány od roku 2012 a prozatím jsou povoleny obohacené klece částečně zohledňující některé základní potřeby slepic, jako je snášení vajec do hnízda. Neklecové systémy (systémy s volným výběhem a ekologické systémy) poskytují slepicím více prostoru k projevu jejich přirozeného chování. Nicméně i v těchto systémech se vyskytují behaviorální a zdravotní problémy jako v konvenčním systému, mezi které patří zabíjení jednodenních kohoutků (v Německu a Francii zakázáno od roku 2022 (Malchow et al. 2022)), kteří pro vaječný průmysl nemají význam, klování peří a zlomeniny kýlových kostí. A i v tomto případě existuje riziko tepelného stresu, protože jsou slepice vystaveny proměnlivým podmínkám počasí. Tepelný stres snižuje příjem krmiva, má obecně negativní dopad na chování, užitkovost (produkci vajec a jejich kvalitu), růst a zdraví. Ve výběhu je tedy třeba zajistit vhodné podmínky (např. místa poskytující stín) (Bonafous et al. 2022).

3.5 Etické nakupování a faktory ovlivňující spotřebitelské chování

Zjištění z různých národních a celoevropských spotřebitelských průzkumů a růst poptávky po potravinách se zvýšenými standardy welfare ukazují na vysokou míru zájmu spotřebitelů o welfare hospodářských zvířat. Nicméně deklarovaný zájem spotřebitelů se nemusí vždy promítnout do jejich skutečného chování. Mezi hlavní faktory ovlivňující postoje spotřebitelů k welfare a nákupní chování patří přístup k informacím o welfare, důvěra v informace uvedené na etiketách, vnímání odpovědnosti za welfare, sociodemografické údaje a další osobní charakteristiky (vzdělání, povolání, počet dětí v domácnosti, místo bydliště, preferované místo nákupu masa a frekvence spotřeby masa) (Toma et al. 2012; Heise & Theuvsen 2017).

3.5.1 Dostupnost produktů

Mnoho spotřebitelů zastává názor, že dostupnost produktů s vyššími standardy welfare je omezená a je příliš časově náročné je najít. Nedostatek dostupnosti brání lidem se zájmem o tyto potraviny v nákupu, což vede k tomu, že kupují alternativy bez deklarace vyšších standardů chovu zvířat (Clark et al. 2016).

3.5.2 Kvalita produktů

Obecně platí, že pro spotřebitele je při výběru potravin živočišného původu důležitá kvalita. Znaky kvality lze rozdělit na vnitřní a vnější. Vnitřní se týkají samotné potraviny ve smyslu jejího vzhledu, tvaru, barvy, textury apod. Vnější znaky jsou pro spotřebitele v době nákupu většinou nerozpoznatelné, ale stále častěji jsou v současné době na výrobcích označovány. Jedná se o takové znaky, podle kterých lze usuzovat shodu s našimi preferencemi a v obecné rovině se dělí na bezpečnost, zdravotní nezávadnost, vnější vlivy výroby a přidané hodnoty. Lze do nich zařadit např. druh, plemeno zvířete, typ výrobního systému, systém krmení, systém manipulace se zvířaty a místo výroby. Dále se objevují také důsledky systému živočišné výroby, jako jsou dopady na životní prostředí, změny klimatu nebo dobré životní podmínky zvířat (Perry & Grace 2015).

V rámci EZ jsou způsoby pěstování rostlin, chovu hospodářských zvířat a další postupy zpracování bioproduktů dány zákony a právními předpisy (Urban et al. 2003). EZ je spotřebiteli vnímáno jako systém, který poskytuje vyšší standardy chovu hospodářských zvířat, je šetrnější k dobrým životním podmínkám zvířat a lepší pro lidské zdraví díky nízkému používání chemických látek. Lidé také vnímají, že zemědělské podmínky negativně ovlivňující welfare mohou poškozovat i další aspekty kvality. V této souvislosti je vnímaná kvalita produktů s vyššími standardy welfare vysoká (Alonso et al. 2020). Podle Heise a Theuvsen (2017) jsou standardy dobrých životních podmínek zvířat spojovány s vnitřními atributy kvality, jako je chuť, zdravotní nezávadnost nebo bezpečnost výrobku. Spotřebitelé tak transformují atribut důvěryhodnosti welfare na atribut zkušenosti, který lze potvrdit po nákupu.

Zejména ve vyspělých zemích většina spotřebitelů považuje biopotraviny za bezpečnější a zdravější než konvenčně vyráběné potraviny (Meemken & Quaim 2018). Kvalita bioproduktů je chápána v jiném smyslu než kvalita běžných zemědělských komodit. Je do ní zahrnuta kvalita celého zemědělského systému, včetně zpracovatelského postupu a také záleží na způsobu pěstování rostlin, chovu zvířat, zpracování bioproduktů, jeho skladování a distribuci. Technologie produkce je určována přísnými předpisy a stejně tak je zajištěna přísným kontrolním systémem (Urban et al. 2003).

3.5.3 Cena produktů

S kvalitou velmi souvisí také cena produktů. Welfare je stále více uznáván jako důležitý kvalitativní aspekt produktu (Blokhuis 2018), ale jakékoliv zvýšení standardů welfare hospodářských zvířat se projevuje vyššími výrobními náklady, a to se následně promítá i na finální ceně výrobků. Pro schopnost konkurence těchto výrobků na trhu musí spotřebitelé tyto podmínky akceptovat. Důležité je tedy posouzení ochoty spotřebitelů si připlatit. Malá přírážka, kterou jsou spotřebitelé ochotni zaplatit za lepší životní podmínky zvířat, může vést

k tomu, že spotřebitelé změni své chování a začnou tyto výrobky nakupovat (Clark et al 2017). Přestože mezi zeměmi existují jasné rozdíly, více než polovina spotřebitelů v Evropě (59 %) uvádí, že jsou ochotni připlatit si za produkty šetrnější k dobrým životním podmínkám zvířat. Více než třetina respondentů (35 %) je ochotna zaplatit až o 5 % více, ale pouze malá menšina (3 %) je ochotna zaplatit o více než 20 % (EC 2016). Veřejnost má mnohdy tendenci minimalizovat význam tohoto atributu a často v průzkumech prohlašuje pozitivní ochotu si za produkty připlatit, avšak cena je stále silným determinantem výběru potravin (Vanhonacker & Verbeke 2014). Například pro téměř 30 % německých spotřebitelů ze studie Heise a Theuvsen (2017) je cena vždy základem jejich nákupního rozhodování a téměř polovina (48,4 %) by ráda častěji nakupovala tyto výrobky, ale považuje je za příliš drahé.

Vzhledem k tomu, že povědomí spotřebitelů o postupech živočišné výroby je omezené a rozhodování o nákupu potravin je pro ně rutinní záležitostí vyžadující malé zpracování informací a minimální časové náklady, je třeba podpořit jejich aktivní uvažování poskytováním vhodných informací. Zapojení spotřebitelé vezmou s větší pravděpodobností v úvahu nehmotné atributy produktu, jakými jsou právě dobré životní podmínky, a omezenou dostupnost a vyšší cenu potravin budou považovat za menší problém. Právě faktory jako dostupnost a cena jsou považovány za hlavní překážky pro tyto produkty (Vanhonacker & Verbeke 2014).

3.5.4 Důvěryhodnost a dostupnost informací

Za nejvhodnější nástroj k uvádění welfare produktů na trh a k jejich odlišení jsou považovány etikety. Mnoho spotřebitelů se však zajímá především o atributy produktu, jako je cena, hmotnost produktu a datum spotřeby (Vanhonacker & Verbeke 2014).

Vzhledem k tomu, že jsou vyšší standardy chovu zvířat atributem důvěryhodnosti, jehož skutečnou úroveň spotřebitelé nemohou posoudit ani před spotřebou, ani po ní, staly se etikety důležitými komunikačními nástroji o standardech dobrých životních podmínek zvířat (Vanhonacker & Verbeke 2014).

Je tedy důležité zavést vhodnou a důvěryhodnou politiku identifikace a certifikace, která usnadní spotřebitelům rozpoznání takových výrobků (Clark et al. 2017). Etikety by měly být snadno viditelné, jednoduché, rozpoznatelné, transparentní a důvěryhodné. Jedním z problémů je fakt, že dnešní společnost čelí zahlcení informacemi a jednotlivci mají omezenou kapacitu a zájem o jejich zpracování, což pro nové značení produktů může představovat nevýhodu. Kromě toho byli lidé v poslední době svědky laviny nejasných, matoucích a zavádějících schémat pro welfare hospodářských zvířat (Vanhonacker & Verbeke 2014). Heise a Theuvsen (2017) uvádí, že se spotřebitelé cítí být často klamáni etiketami, považují úroveň informací za nedostatečnou a obávají se podvodů od výrobců. Ve výzkumu souhlasilo nebo spíše souhlasilo 37,8 % respondentů s tvrzením, že se označení o welfare zvířat snaží spotřebitele podvést. Z toho důvodu dochází k nákupům těchto produktů pouze tehdy, když spotřebitelé důvěřují poskytovaným informacím (Vanhonacker & Verbeke 2014).

V současnosti jsou dobré životní podmínky zvířat často součástí širších systémů zajištění kvality zahrnujících mnoho dalších požadavků týkajících se produktu a výrobního procesu. To představuje velkou nevýhodu, protože se skutečné poselství o welfare ztrácí. Obvykle ani nejsou vyšší standardy na chov zvířat uváděny jako klíčový prodejní argument, takže je

spotřebitelé mohou snadno přehlédnout. Také ne všichni spotřebitelé mají o informace zájem, proto cílené poskytování informací a komunikace mohou být mnohem efektivnější než poskytování obecných informací zaměřených na širokou populaci (Vanhonacker & Verbeke 2014).

Cílem studie Cornish et al. (2020) bylo prozkoumat, zda informace o důsledcích welfare zvířat různých produkčních systémů uvedených na obalech, ovlivňují záměry australských spotřebitelů při nákupu slaniny, kuřecích řízků a vajec. Výsledky ukázaly, že účastníci, kterým bylo na etiketách poskytnuto více informací týkajících se welfare než pouze samotná značka, s vyšší pravděpodobností vyjádřili svůj úmysl produkty koupit. To naznačuje, že při řízení humánnějších nákupních rozhodnutí hrají znalosti důležitou roli. Podle Grunert et al. (2014) poskytnutí informací však neznamená, že je spotřebitelé skutečně využijí a produkty nakoupí. Záleží na motivaci spotřebitelů informace využít. Čím jsou spotřebitelé motivovanější, tím více jsou ochotni vynaložit úsilí na pochopení značení, které následně může ovlivnit jejich volbu. Důležité také je, zda spotřebitelé skutečně chápou, co značení znamená. Pokud je význam značek nejasný, nemůže je používat ani motivovaný spotřebitel.

3.5.5 Vnímaná odpovědnost

Podle Alonsa et al. (2020) mají spotřebitelé možnost zlepšit životní podmínky milionů hospodářských zvířat v současnosti i v budoucnu tím, že přijmou odpovědnost v místě nákupu a začnou kupovat produkty šetrné k dobrým životním podmínkám zvířat.

Vnímaná odpovědnost spotřebitelů za dobré životní podmínky zvířat výrazně ovlivňuje ochotu chování v pozitivním vztahu. To znamená, že čím silnější je vnímaná odpovědnost, tím silnější je ochota ke změně nákupního chování spotřebitelů. Spotřebitelé budou tedy kupovat produkty související s dobrými životními podmínkami zvířat v případě, že se budou cítit odpovědní za zajištění dobrého zacházení se zvířaty ve výrobním procesu, nebo že jejich nakupování bude mít vliv na dobré životní podmínky zvířat. Avšak velká část spotřebitelů si myslí, že odpovědnost za welfare nesou spíše organizace zaměřující se na welfare hospodářských zvířat, veterináři a farmáři než oni samotní (Toma et al. 2012).

3.5.6 Sociodemografické charakteristiky

Postoje a ochota platit za výrobky s vyššími standardy welfare se liší v závislosti na sociodemografických charakteristikách. U spousty zdrojů však existuje vysoká míra shody, že ženy, mladší spotřebitelé, majitelé domácích zvířat, lidé s vyšším vzděláním a vyšším příjmem projevují vyšší míru obav a jsou více ochotni za výrobky zaplatit (McKendree et al. 2014; Clark et al. 2016). Výsledky studie Heise a Theuvsen (2017) naznačují, že ženy věnují větší pozornost otázkám dobrých životních podmínek zvířat a jsou ochotnější platit vyšší částky za produkty s vyššími standardy welfare. Nicméně vztah mezi dalšími sociodemografickými charakteristikami, včetně věku, vzdělání, příjmu nebo místa bydliště, a postoji k dobrým životním podmínkám zvířat nebo nákupním zvyklostem však není tak jasný, jak uvádějí předchozí studie.

V literatuře se objevují také rozporuplné poznatky týkající se vztahu mezi spotřebou potravin s vyššími standardy welfare a dětmi v domácnosti. Rodiče mají pocit zodpovědnosti vůči dětem a celé rodině, a tak vyjadřují vyšší zájem o welfare, protože jsou tyto potraviny

považovány za bezpečnější. Na druhou stranu počet dětí může mít i negativní dopad na chování v oblasti welfare, a to potenciálně kvůli časovým omezením a nedostatečným finančním prostředkům (Toma et al. 2012).

Některé předchozí studie však zpochybnily užitečnost těchto proměnných pro vysvětlení nákupního chování spotřebitelů (Heise & Theuvsen 2017). Například Toma et al. (2012) zjistili, že postoje, vnímání, obavy a chování jsou mnohem silněji ovlivněny proměnnými, které se týkají individuálních zkušeností a obeznámeností se zemědělským sektorem, životním stylem, vztahu ke zvířatům, welfare a živočišné výrobě než sociodemografickými faktory.

3.6 Certifikace živočišných produktů s vyššími standardy welfare

Spotřebitelé v průběhu let vyjadřovali své přání k lepšímu přístupu informací o podmínkách chovu hospodářských zvířat. Informace o welfare pro některé produkty existují díky legislativě nebo soukromým iniciativám (EC 2023d).

V současné době však neexistuje v rámci EU harmonizovaný systém pro označování dobrých životních podmínek zvířat a jediné povinné označování se vztahuje na konzumní vejce (EC 2023d). Dle požadavků EU musí být původ každého vejce označen číslem od 0 do 3 a to musí být součástí rozlišovacího čísla producenta. Čísla poskytují následující informace: 1 – vejce nosnic z volného výběhu, 2 – vejce nosnic chovaných v halách, 3 – vejce nosnic chovaných v klecích a 0 – vejce nosnic z ekologických chovů (Vorlíček 2019).

Existují však také iniciativy povinného označování welfare a za zmínku stojí případ Norska. Norské normy jsou pro welfare přísnější než požadavky směrnic EU. Tento přístup funguje velmi dobře hned z několika důvodů. Norští spotřebitelé mají velkou důvěru ve svou vládu a vnímají norské produkty jako vysoce kvalitní, což usnadňuje akceptování cenové přírážky. Norsko není členem EU a dovážené produkty zdaňuje, čímž se následně snižuje cenový rozdíl mezi levnějšími produkty živočišné výroby (Vanhonacker & Verbeke 2014).

V Německu se spotřebitelé setkávají na obalech masa se značkami, jež shrnují původní značení kvality do čtyř úrovní podle podmínek chovu brojlerových kuřat, prasat, krůt, masného skotu a dojníc (viz obrázek 2). Lidé si tak mohou ověřit, jak byla zvířata chována a jaké minimální požadavky na život jim byly poskytnuty (Haltungsform.de 2023).

Obrázek 2: Německé značení produktů podle podmínek chovu hospodářských zvířat (Haltungsform.de 2023)

Úroveň 1 „Standardní ustájení“ označuje produkci masa z průmyslového zemědělství a odpovídá právní normě. Úroveň 2 „Standard Plus“ také označuje produkci masa z průmyslového zemědělství a odpovídá mírně vylepšeným právním předpisům. Úroveň 3 „Venkovní klima“ označuje maso zvířat, kterým byl umožněn život mimo stáje. Úroveň 4

„Premium“ označuje maso zvířat z bioprodukce, či systémů zaručujících vyšší standardy kvality než bioprodukce (Haltungsform.de).

Francouzi mohou na pultech svých obchodů najít výrobky přímo s označením úrovně dobrých životních podmínek brojlerových kuřat od A (vynikající standardy) po E (minimální standardy). Označení poskytuje spotřebiteli jasné a spolehlivé informace o welfare (viz obrázek 3). Cílem je posun směrem k vyšší transparentnosti prodávaných produktů a podpora odvětví směrem k lepším postupům respektujících zvířata. V plánu je rozšířit značku i na maso vepřové (Association Étiquette Bien-Être Animal 2023).

Obrázek 3: Francouzské značení produktů podle úrovně welfare v chovech brojlerových kuřat (Association Étiquette Bien-Être Animal 2023)

Aby se maximalizovala užitečnost označování potravin s vyššími standardy welfare, měl by být vytvořen systém, který by byl uznávaný v rámci EU i mezinárodně. Byl by založen na standardizovaných ukazatelích, vědeckých podkladech, a poskytoval by transparentnost a sledovatelnost produktů šetrných k welfare (Alonso et al. 2020).

V následujícím přehledu je uvedeno možné značení produktů na českém trhu, které může splňovat etické představy spotřebitelů.

3.6.1 Logo ekologického zemědělství

EU označuje biopotraviny pomocí ekologického loga EU, tzv. bio listem (obrázek 4), a tím dává EZ ucelenou vizuální identitu produktů. To spotřebitelům usnadňuje identifikaci produktů a pomáhá zemědělcům prodávat je ve všech zemích EU. Toto logo lze použít pouze na produkty, které byly jako ekologické certifikovány oprávněným kontrolním orgánem a splnily přísné podmínky výroby, přepravy a skladování (EC 2023a). Lze ho použít pouze na produkty, které obsahují alespoň 95 % organických složek, a navíc dodržují další přísné podmínky pro zbývajících 5 %. Vedle ekologického loga EU musí být na potravinách uveden číselný kód kontrolního orgánu a také místo, kde byly pěstovány zemědělské suroviny tvořící produkt (EC 2023e). Použití loga je nepovinné pouze u dovozu ze zemí mimo EU (MZe 2023a). Podle průzkumu Eurobarometr z roku 2022 zná ekologické logo EU více než 6 z 10 Evropanů (EC 2023a).

Balené biopotraviny, které byly vyprodukovány v ČR, musí být označeny jak evropským logem, tak i národním logem BIO, tzv. bio zebrou s nápisem „produkt ekologického zemědělství“ (obrázek 5), což vyplývá ze zákona č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství (MZe 2023a).

Obrázek 4: Logo EU pro biopotravinu

(MZe 2023a)

Obrázek 5: Národní logo pro biopotravinu

(MZe 2023a).

Příslušným orgánem vykonávajícím úkoly podle předpisů EU o ekologické produkci a označování ekologických produktů je v ČR Ministerstvo zemědělství. To pověřuje organizace kontrolou a certifikací registrovaných osob podnikajících v EZ. Mezi pověřené organizace patří: KEZ o. p. s (Kontrola ekologického zemědělství, kez.cz); ABCERT AG (abcert.cz); Biokont CZ, s. r. o. (biokont.cz) a BUREAU VERITAS CZECH REPUBLIC, spol. s. r. o. (ekozemedelstvi.cz). Na základě analýzy rizik nebo podnětů MZe probíhá také kontrola EZ státními kontrolními orgány – Ústředním kontrolním a zkušebním ústavem zemědělským (ÚKZÚZ), Státní veterinární správou (SVS) a Státní zemědělskou a potravinářskou inspekcí (SZPI). Kontrola je vykonávána pouze v souladu s rozsahem kompetencí orgánů či daných zákonů (MZe 2020).

3.6.2 Logo Správné životní podmínky – Animal Welfare

Obchodní řetězec Penny Market za podpory Ministerstva zemědělství představil v roce 2019 projekt Penny Standard Animal Welfare, který zvyšuje standardy v chovu skotu a prasat. Podstatou projektu je dobrovolná spolupráce s regionálními dodavateli a chovateli dodržujícími správné postupy v chovech zvířat včetně nadstandardních požadavků, které jdou nad rámec současných zákonných požadavků. Na obalech vepřového a hovězího masa privátní značky Dobré maso se nyní nachází logo Správné životní podmínky – Animal Welfare (Penny Market s.r.o. 2023), které lze vidět na obrázku 6. V roce 2020 společnost připojila k vyšším standardům pro chovy skotu a prasat nová pravidla pro chov a přepravu kuřat (ČTK 2020).

Obrázek 6: Logo Správné životní podmínky – Animal Welfare

(Cysař 2020)

3.6.3 Logo KLASA

Značku KLASA uděluje ministr zemědělství již od roku 2003 nejpoctivějším a nejkvalitnějším potravinářským a zemědělským výrobkům (eKlasa 2023). Kritéria pro její udělení se nevztahují na původ výrobku a není tedy třeba, aby pocházel od české firmy. Označení mohou nést i výrobky zahraniční, avšak za předpokladu, že se jejich výroba uskutečňuje na území ČR. Hlavní podmínkou získání loga také je, aby výrobek alespoň jednou vlastností vykazoval výjimečně kvalitativní charakteristiky a byl jedinečný ve srovnání s ostatními podobnými výrobky na českém trhu (SZPI 2016).

Výrobky s tímto logem (obrázek 7) jsou pod správou dozorových orgánů Státní zemědělské a potravinářské inspekce (SZPI) a Státní veterinární správy (SVS), které kontrolují požadavky potravinového práva a dodržování pravidel pro udělení značky (mimořádnou kvalitu, složení nebo chuť). Při zjištění nedostatků potravin mohou potravinám označení odebrat (eKlasa 2023).

Obrázek 7: Logo KLASA
(eKlasa 2023)

3.6.4 Logo Regionální potravina

Od roku 2010 reprezentuje značka Regionální potravina to nejlepší z produkce každého kraje ČR. Mohou ji získat nejkvalitnější zemědělské nebo potravinářské výrobky, k jejichž výrobě byly použity lokální potraviny s vazbou na svůj kraj. Vazba je spojena s originální regionální recepturou, tradičním způsobem výroby či specifickou regionální surovinou. Lokální původ zajišťuje díky krátkým distribučním cestám od výrobce ke spotřebiteli mnohem čerstvější potraviny, což také představuje menší zátěž pro životní prostředí (MZe 2023b).

Označení uděluje Ministerstvo zemědělství na základě výsledků z krajských soutěží, do kterých se mohou přihlásit pouze malé a střední podniky do 250 zaměstnanců. Výrobky, které byly oceněny, získávají certifikát od ministra zemědělství a mají právo užívat značku daného kraje po dobu 4 let. Potraviny se zelenomodrým logem vyobrazeným na obrázku 8 splňují ty nejpřísnější evropské i národní požadavky na kvalitu a zákazník jejich nákupem vyjadřuje podporu zemědělcům, producentům a prodejcům svého kraje (SZIF 2023a).

Obrázek 8: Logo Regionální potravina
(SZIF 2023b)

3.6.5 Regionální značky

Asociace regionálních značek, o. s. (ARZ) vytvořila svůj systém značení, do kterého se od roku 2004 zapojilo 29 regionů a nyní existuje 30 značek. V každém regionu byla vytvořena regionální značka pro výrobky zaručující vysokou kvalitu, šetrnost k přírodě, a zejména jejich původ a vztah k určitému území. Příklady dvou takových značek jsou uvedeny na obrázku 9. Cílem značení je připoutat pozornost lidí na jednotlivé regiony, které jsou známé svými tradicemi, zachovalou přírodou, zdravým prostředím, a poukázat na zajímavé produkty vznikající v těchto oblastech (ARZ 2023a).

Obrázek 9: Logo Regionální produkt – Vysočina, Šumava
(ARZ 2023b)

Regionální značky se mohou objevit na několika skupinách výrobků a produktů, mezi které patří kromě řemeslných výrobků a přírodních produktů také potraviny a zemědělské produkty (mléko, sýry, maso apod.), které jsou tuto práci stěžejní. Avšak v některých regionech je možné značku získat i pro ubytovací a stravovací služby a zážitky související s regionem (ARZ 2023c).

V každém regionu působí regionální koordinátor vybraný ARZ, který má na starosti správu značky a komunikaci s výrobci. Značka je výrobkům udělována v každém regionu zvlášť nezávislou certifikační komisí po splnění určitých pravidel (ARZ 2023a).

4 Metodika

Cílem výzkumné části bylo vyhodnocení faktorů ovlivňujících spotřebitelské chování při nákupu produktů z různých produkčních systémů. Byly zjišťovány nákupní zvyklosti lidí, jejich názory a informovanost v souvislosti s problematikou welfare hospodářských zvířat.

Welfare hospodářských zvířat je v současné době velmi diskutované téma a změna nákupního chování za účelem zvýšení kvality života zvířat je závislá na každé osobě zvlášť. Pro účely této práce byl proto zvolen výzkum kvantitativní metodou, díky které je možné nasbírat velké množství dat, a tím dosáhnout lepší statistické reprezentativnosti. Sběr dat byl zprostředkován pomocí dotazníků. Jednalo se o dotazníky papírové, které byly zvoleny z důvodu lepší přístupnosti pro osoby starší věkové kategorie, a digitální dotazníky zveřejněné na portálu Survio.com. Respondenti vyplňovali dotazníky po nasdílení na sociálních sítích, emailu a po náhodném oslovení.

4.1 Tvorba dotazníku

V úvodu dotazníku byli respondenti seznámeni s účelem sběru dat. Byli poučeni, že výzkum probíhá zcela anonymně a byly jim poskytnuty instrukce, jakým způsobem mají dotazník vyplnit. Do dotazníku bylo vytvořeno 26 otázek rozdělených do několika kategorií. Část otázek zjišťovala vztah spotřebitelů k hospodářským zvířatům, zvyklosti a preference v konzumaci a nákupu živočišných produktů. Dále se objevily otázky s mírně edukativním charakterem, které zjišťovaly úroveň informovanosti spotřebitelů ohledně welfare. Předmětem zkoumání byla také ochota spotřebitelů zaplatit vyšší částku za produkty s vyššími standardy chovu zvířat a orientace ve značkách kvality. Do závěrečné části dotazníku byly zařazeny odlehčující otázky týkající se sociodemografických údajů respondentů.

Pro zjednodušení vyplňování dotazníků a následného vyhodnocování dat byly z velké části použity uzavřené alternativní otázky. U otázek, u kterých respondenti měli za úkol vyjádřit nejčastější místo nákupu živočišných produktů, jejich vztah k zemědělství a status, byly využity otázky polouzavřené, aby se dotazovaní mohli vyjádřit svými slovy v případě nevyhovující nabídky odpovědí. Pro vyjádření výroků týkajících se postojů a názorů spotřebitelů byla použita Likertova škála. Otevřené otázky byly použity pouze dvě pro vyjádření počtu osob v domácnosti a počtu nezletilých osob v domácnosti.

1. Jak často konzumujete živočišné produkty? (vyberte jednu odpověď v každém řádku)

Maso a masné výrobky

Nikdy

Několikrát
za měsíc

Několikrát
za týden

Každý den

Mléko a mléčné výrobky

Nikdy

Několikrát
za měsíc

Několikrát
za týden

Každý den

Vejce

Nikdy

Několikrát
za měsíc

Několikrát
za týden

Každý den

2. Přemýšlíte během nákupu živočišných produktů nad tím, jak vypadal chov či porážka zvířete?

- Rozhodně ano
 Spíše ano
 Spíše ne
 Rozhodně ne
 Nevím

3. Kde nejčastěji nakupujete živočišné produkty, např. vejce?

- Hypermarket/supermarket
 Farmářské trhy
 U příbuzných/známých
 Vlastní zdroj (chovám slepice)
 Jiné, uveďte:

4. Ohodnoťte, jak jsou pro Vás při nákupu živočišných produktů důležité níže uvedené faktory? Seřaďte faktory dle svých preferencí od 1 (nejdůležitější) do 5 (nejméně důležitý)

Kvalita

Původ
(Způsob
chovu)

Chuť

Cena

Dobrá
zkušenost

5. Jaký vztah máte k zemědělství?

- V oboru studuji.
 V oboru pracuji.
 O zemědělství se zajímám.
 O zemědělství se příliš nezajímám. Informace vídám pouze v médiích.
 Žádný.
 Jiné, uveďte:

6. Záleží Vám na tom, v jakých podmínkách hospodářská zvířata žijí?

- Rozhodně ano
 Spíše ano
 Spíše ne
 Rozhodně ne

7. Co podle Vás nejlépe vystihuje pojem „welfare“ (životní pohoda) zvířat?

- Jedná se o povinnost respektovat všechna zvířata (welfare = ochrana zvířat).
 Je to soubor pravidel pro zajištění základních životních potřeb zvířat.
 Týká se zacházení se zvířaty a cílem je poskytnout jim lepší kvalitu života.
 Souvisí s kvalitou produktů.
 Nevím, co pojem znamená.

8. Domníváte se, že jste dostatečně informován/a o welfare (životní pohodě) zvířat?

- Ano
 Ne

9. Uveďte míru souhlasu s následujícím výrokem: Kvalita produktů z různých produkčních systémů (konvenční / drobnochovy / biochovy) se liší.

☐	☐	☐	☐	☐
Zcela nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Nemohu se rozhodnout	Spíše souhlasím	Zcela souhlasím

10. Jste ochoten/na zaplatit vyšší částku za produkty s vyšší úrovní welfare?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Rozhodně ne

11. Kolik Kč jste ochoten/na maximálně zaplatit za 1 vejce?

- 3 Kč
- 5 Kč
- 8 Kč
- 10 Kč
- 12 Kč

12. Způsob chovu slepic je na skořápce označen číslem. Pod jakým číslem byste hledali vejce z biochovu?

- 0
- 1
- 2
- 3
- Nevím

13. Uveďte míru souhlasu s následujícím výrokem: Welfare hospodářských zvířat vede k zajištění vyšší kvality produktů.

☐	☐	☐	☐	☐
Zcela nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Nemohu se rozhodnout	Spíše souhlasím	Zcela souhlasím

14. Jak byste hodnotil/a úroveň welfare prasat na obrázcích?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Špatná			Ani špatná, ani dobrá			Dobrá

Špatná Ani špatná, ani dobrá Dobrá

Špatná Ani špatná, ani dobrá Dobrá

(Zdroj <https://naschov.cz/alternativni-systemy-chovu-prasat/>)

15. Ovlivňují Vás při nákupu potravin značky kvality?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Rozhodně ne

16. Vyberte značky kvality potravin, se kterými jste se na výrobcích setkal/a:

(NFCV 2023)

(Rada kvality ČR 2023)

(Vím, co jím 2023)

(MZe 2023e)

(PK 2023)

(eKlasa 2023)

(MZe 2023c)

(MZe 2023a)

(Český výrobek s. r. o. 2023)

(SZIF 2023b)

(MZe 2023d)

(MZe 2023a)

17. Welfare produkty nemají své vlastní označení, uvítal/a byste ho?

- Ano
- Ne

18. Vaše pohlaví je:

- Muž
- Žena

19. Váš věk je:

- Do 25 let
- 25–45 let
- 45–65 let
- Nad 65 let

20. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je:

- Základní vzdělání
- Středoškolské vzdělání (bez výučního listu/s výučním listem/s maturitou)
- Vyšší odborné/vysokoškolské vzdělání

21. V současné době jste: (vyberte nejvíce vyhovující odpověď)

- Student
- Pracující
- Důchodce
- Jiné, uveďte:

22. Kde jste vyrůstal/a?

- Vesnice (venkov)
- Malé město
- Velké město

23. Vaše současné místo bydliště je:

- Vesnice (venkov)
- Malé město
- Velké město

24. Uveďte počet osob žijících ve Vaší domácnosti (včetně Vás):

25. Uveďte počet nezletilých osob žijících ve Vaší domácnosti:

26. Jak jste spokojen/a se svou finanční situací?

☐	☐	☐	☐	☐
Zcela nespokojen/a	Nespokojen/a	Neutrální postoj	Spokojen/a	Zcela spokojen/a

4.1.1 Výběr respondentů

Výběr respondentů byl proveden pomocí metody náhodného výběru z různých částí České republiky a bez jakéhokoliv kritéria, kdy každý respondent ze základního souboru měl stejnou pravděpodobnost na to, aby byl vybrán.

4.1.2 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Po získání potřebných dat v dotazníkovém šetření, byly hodnoty vytrženy a následně upraveny do formátu vhodného pro vyhodnocení. Data byla vyhodnocena ve statistickém programu SAS 9.4 (Statistický systém analýzy, SAS Institute, Cary, NC, USA). Za statisticky průkazný byl považován efekt na hladině významnosti $P < 0,05$.

Data byla také zpracována pomocí MS Office – Excel prostřednictvím kontingenčních tabulek a grafů. V tabulkách jsou uvedeny absolutní a relativní četnosti v závislosti na vyhodnocovaném faktoru (pohlaví, věk, vzdělání, status, místo vyrůstání, současné místo bydliště, počet osob v domácnosti, počet nezletilých osob v domácnosti, místo vyrůstání,

spokojenost s finanční situací, vztah k zemědělství, vnímání důležitosti podmínek života zvířat, souhlas s výrokem „welfare vede k zajištění kvality produktů“).

Výsledky byly vyjádřeny pomocí tabulek, grafů a statistických charakteristik.

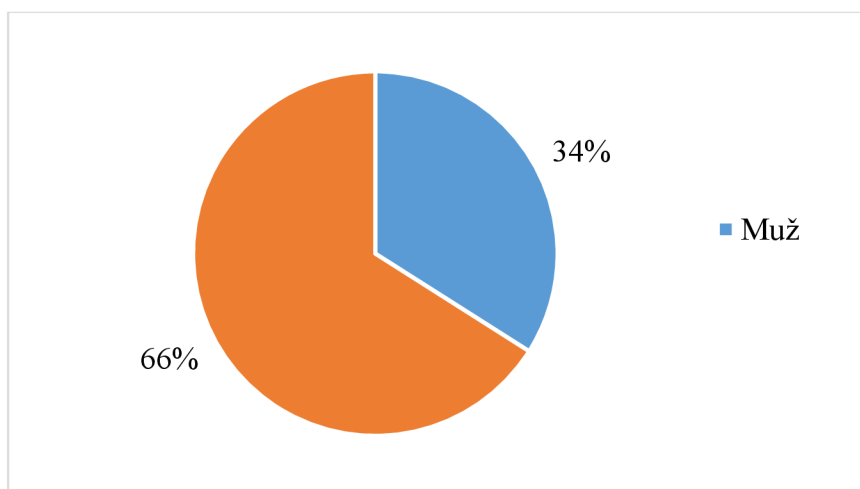
5 Výsledky

Dotazování spotřebitelů proběhlo v období listopad 2022 až leden 2023. Po vyloučení neúplných a nesprávně vyplněných dotazníků, bylo k analýze použito celkem 206 souborů dat.

5.1 Sociodemografické faktory

Respondenti byli dotázáni na základní sociodemografické proměnné – pohlaví, věk, vzdělání, status, místo bydliště, místo vyrůstání, počet osob v domácnosti, počet nezletilých osob v domácnosti a spokojenost s finanční situací. I přes to, že byly tyto otázky uvedeny až v samém závěru dotazníku, pro zpracování dat byly klíčové, proto jsou zde uvedeny jako první.

Otázka č. 18: Vaše pohlaví je:

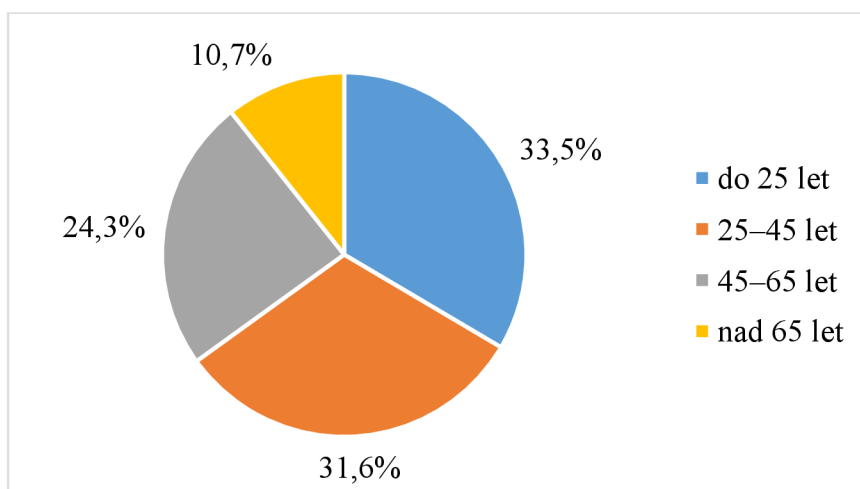

Graf 1: Pohlaví respondentů

(Vlastní zpracování)

Ve výběrovém souboru převažují ženy (66 %) nad muži (34 %).

Otázka č. 19: Váš věk je:

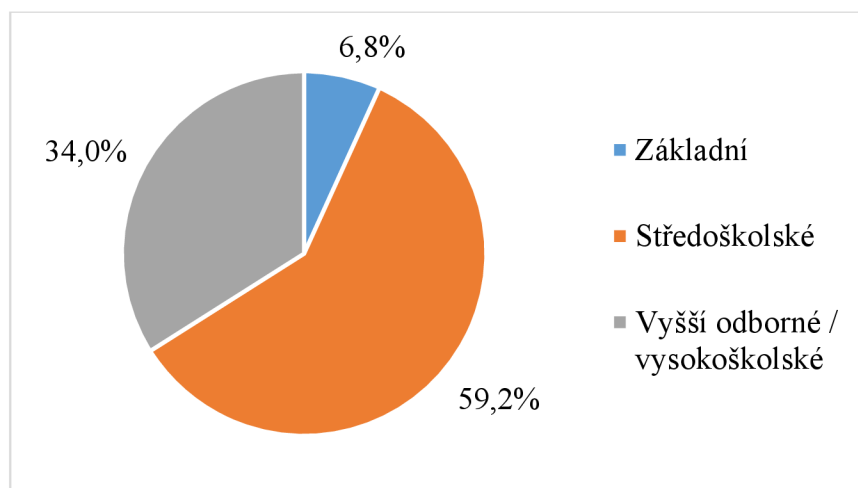

Graf 2: Věk respondentů

(Vlastní zpracování)

Nejvyšší zastoupení ve výběrovém souboru mají respondenti ve věku do 25 let (33,5 %). Následuje věková kategorie 25–45 let (31,6 %) a 45–65 let (24,3 %). Nejnižší zastoupení má věková kategorie nad 65 let (10,7 %).

Otázka č. 20: Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je:

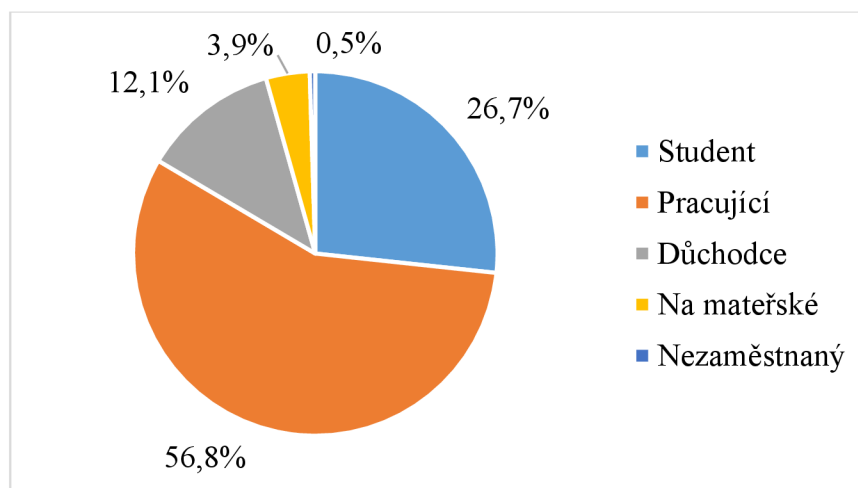

Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

(Vlastní zpracování)

Více než polovina respondentů (59,2 %) uvedla jako nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské (bez výučního listu / s výučním listem / s maturitou). Menší podíl zaujímá v souboru vzdělání vyšší odborné či vysokoškolské (34,0 %) a nejméně respondenti uváděli vzdělání základní (6,8 %).

Otázka č. 21: V současné době jste:

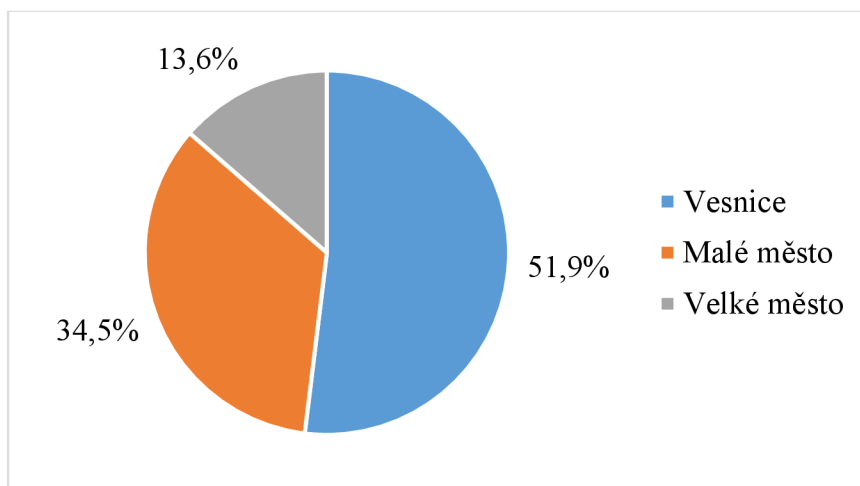

Graf 4: Status respondentů

(Vlastní zpracování)

Celkem se zúčastnilo 56,8 % pracujících osob. 26,7 % představovali studenti, 12,1 % lidé v důchodu, 3,9 % ženy na mateřské dovolené a nejmenší podíl představuje status „nezaměstnaný“ (0,5 %), který uvedl pouze jeden respondent.

Otázka č. 22: Kde jste vyrůstal/a?

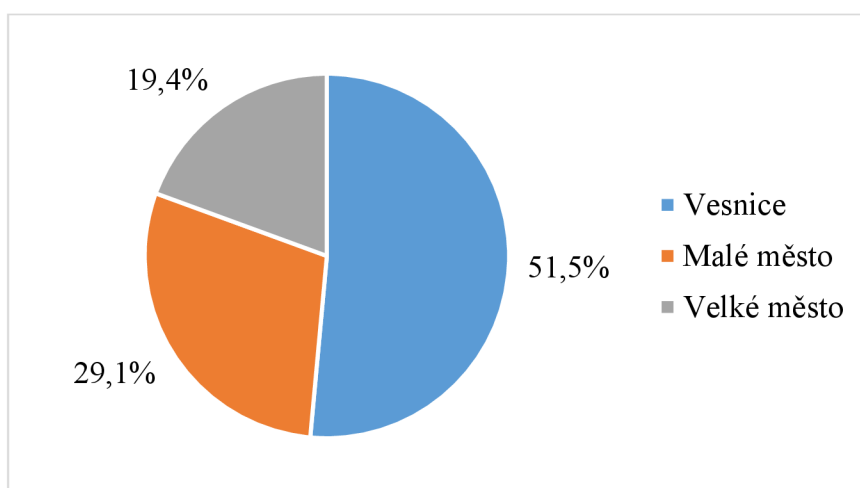

Graf 5: Místo vyrůstání respondentů

(Vlastní zpracování)

Více než polovina respondentů vyrůstala na vesnici (51,9 %) a celkem 48,1 % dotazovaných vyrůstalo ve městě (34,5 % v malém městě a 13,6 % ve velkém městě).

Otázka č. 23: Vaše současné místo bydliště je:

Graf 6: Současné místo bydliště respondentů

(Vlastní zpracování)

Současné místo bydliště dotazovaných respondentů bylo téměř rovnoměrně rozděleno mezi vesnici (51,5 %) a město (48,5 %), kdy 29,1 % uvedlo současné bydliště v malém městě a 19,4 % ve velkém městě.

Otázka č. 24: Uveďte počet osob žijících ve Vaší domácnosti:

Spotřebitelé uváděli pro výzkum počet osob žijících ve společné domácnosti. V tabulce 2 jsou uvedeny absolutní a relativní četnosti tohoto zkoumaného znaku. Nejvíce zastoupené byly domácnosti o dvou (35,9 %), třech (20,9 %) a čtyřech (27,7 %) členech. Domácnosti jednotlivců tvořily 8,7 %. Několik respondentů uvedlo také více členů domácnosti – 5 osob (4,9 %), 6 osob (1,5 %) a 7 osob (0,5 %).

Tabulka 2: Počet osob v domácnosti

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost
1 osoba	18	8,7 %
2 osoby	74	35,9 %
3 osoby	43	20,9 %
4 osoby	57	27,7 %
5 osob	10	4,9 %
6 osob	3	1,5 %
7 osob	1	0,5 %

(Vlastní zpracování)

Otázka č. 25: Uveďte počet nezletilých osob žijících ve Vaší domácnosti:

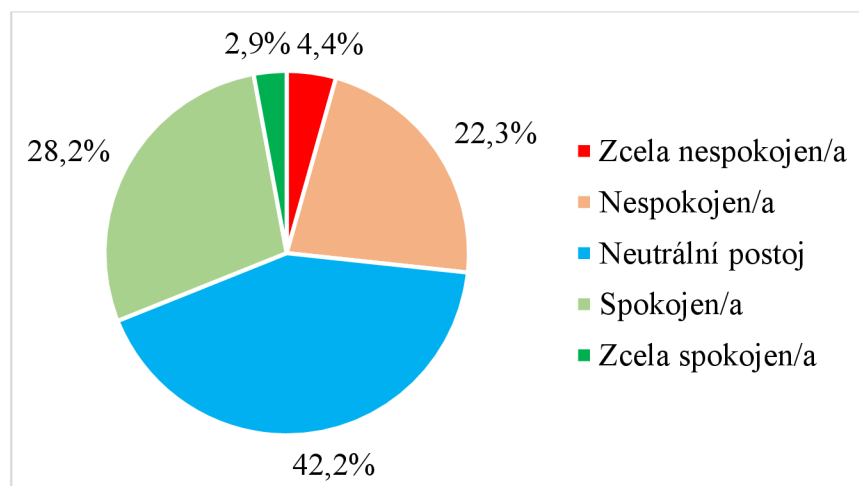
V tabulce 3 jsou uvedeny počty nezletilých osob v domácnosti. 71,4 % osob uvedlo domácnost bez nezletilých osob, 18,4 % respondentů uvedlo jednu nezletilou osobu, 9,7 % uvedlo dvě nezletilé osoby a tři nezletilé osoby uvedlo pouze 0,5 % dotazovaných.

Tabulka 3: Počet nezletilých osob v domácnosti

Odpověď	Absolutní četnost	Relativní četnost
0 osob	147	71,4 %
1 osoba	38	18,4 %
2 osoby	20	9,7 %
3 osoby	1	0,5 %

(Vlastní zpracování)

Otázka č. 26: Jak jste spokojen/a se svou finanční situací?

Graf 7: Spokojenost spotřebitelů se svou finanční situací

(Vlastní zpracování)

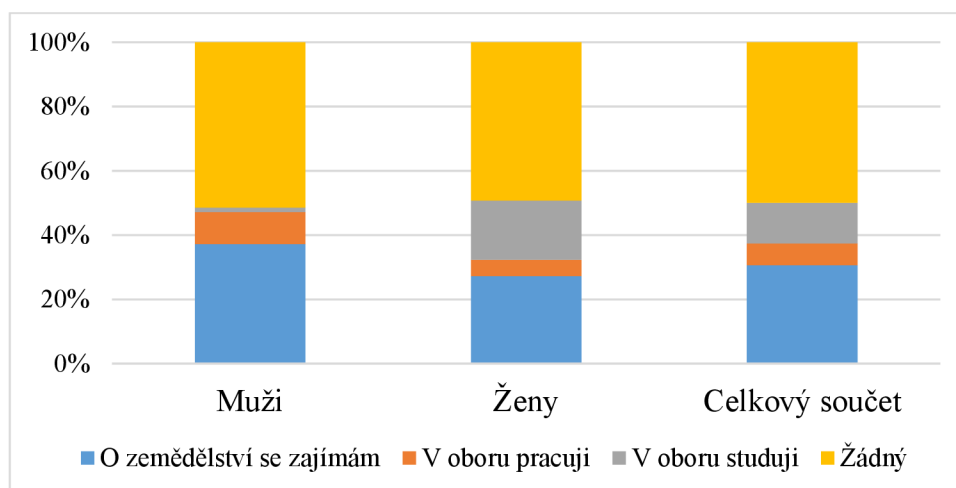
Více než čtvrtina respondentů vyjádřila svou nespokojenost se svou finanční situací (22,3 % nespokojen/a, 4,4 % zcela nespokojen/a) a 42,2 % mělo neutrální postoj. Postoj „spokojen/a“ uvedlo 28,2 % a „zcela spokojen/a“ pouze 2,9 % lidí.

5.2 Výsledky výzkumu

5.2.1 Vztah k zemědělství a postoje spotřebitelů k welfare

Cílem bylo popsat vztah spotřebitelů k zemědělství (otázka č. 5), následně jejich informovanost a postoje k welfare hospodářských zvířat (otázka č. 2, 6, 7, 8, 14).

Otázka č. 5: Jaký vztah máte k zemědělství?

Graf 8: Vztah spotřebitelů k zemědělství

(Vlastní zpracování)

Obecně polovina (50 %) respondentů nemá žádný vztah k zemědělství, 30,6 % se o zemědělství zajímá, 6,8 % v oboru pracuje a 12,6 % v oboru studuje.

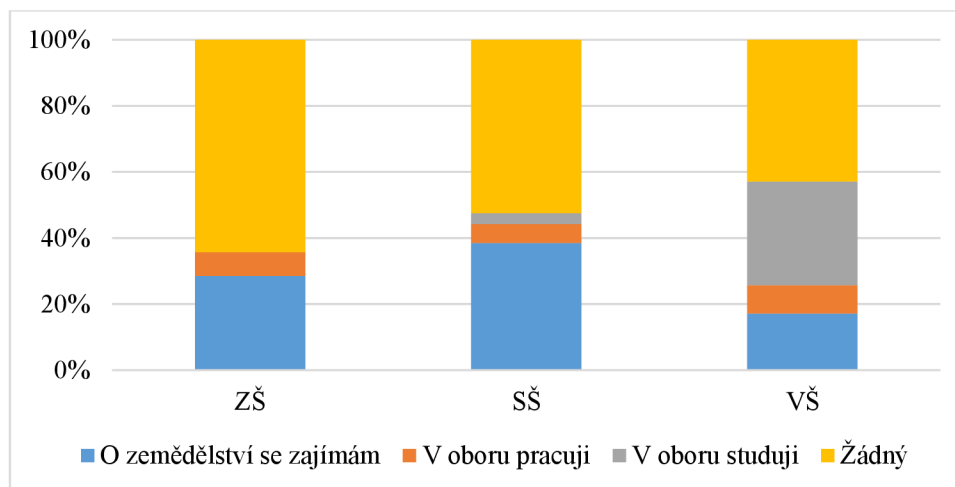
Při rozdělení na muže a ženy lze v grafu 8 vidět, že 51,4 % mužů a 49,3 % žen nemá žádný vztah k zemědělství. Ženy se o zemědělství zajímají méně (27,2 %) než muži (37,1 %). V oboru pracuje 10 % oslovených mužů a 5,1 % žen. Z dat vyplývá, že 18,4 % žen v oboru studuje, což může být způsobeno oslovením velkého počtu respondentů studujících na České zemědělské univerzitě v Praze. Muži studující v oboru představují 1,4 %.

Tabulka 4: Vztah k zemědělství v závislosti na místě vyrůstání

Vztah k zemědělství	Kde jste vyrůstal/a?			Celkový součet
	Vesnice	Malé město	Velké město	
Muži	43	20	7	70
V oboru pracuji	6		1	7
V oboru studuji	1			1
O zemědělství se zajímám	21	4	1	26
Žádný	15	16	5	36
Ženy	64	51	21	136
V oboru pracuji	5	1	1	7
V oboru studuji	8	10	7	25
O zemědělství se zajímám	22	11	4	37
Žádný	29	29	9	67
Celkový součet	107	71	28	206

(Vlastní zpracování)

Vztah k zemědělství byl také zkoumán z hlediska místa, ve kterém respondenti vyrůstali (viz tabulka 4). Respondenti pocházející z vesnice vykazují větší vztah k zemědělství oproti těm, kteří vyrůstali ve městech.

Graf 9: Vztah k zemědělství v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání respondentů
(Vlastní zpracování)

Vztah k zemědělství se zvyšuje společně s vyšší úrovní vzdělání (viz graf 9). Až 64,3 % oslovených lidí s vystudovanou základní školou je bez vztahu k zemědělství, zatímco u vysokoškoláků je tato hodnota nižší (42,9 %).

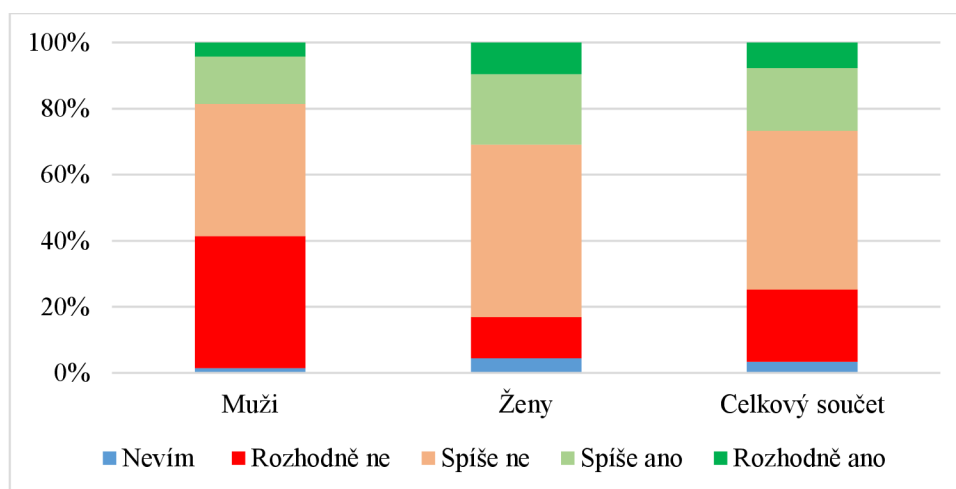
Tabulka 5: Statistická analýza – vliv pohlaví, nejvyššího vzdělání a místa vyrůstání na otázku č. 5

	F hodnota	Pr > F
Pohlaví	0,39	0,5352
Nejvyšší vzdělání	0,9	0,4069
Místo vyrůstání	5,95	0,0031

(Vlastní zpracování)

Statistická významnost byla prokázána pouze v závislosti na místě, kde respondent vyrůstal. U pohlaví a nejvyššího dosaženého vzdělání nebyl nalezen statisticky významný vliv na vztah spotřebitelů k zemědělství.

Otázka č. 2: Přemýšlíte během nákupu živočišných produktů nad tím, jak vypadal chov či porážka zvířete?

Graf 10: Přemýšlení spotřebitelů nad chovem či porážkou zvířat během nákupu v závislosti na pohlaví

(Vlastní zpracování)

V grafu 10 lze pozorovat, že pouze 26,7 % spotřebitelů přemýšlí během nákupu nad porážkou či chovem zvířat. Necelá pětina mužů (18,6 %) přemýšlí během nákupu nad tím, jak vypadal chov či porážka zvířete. V případě žen je tato hodnota o 12,3 % vyšší (30,9 %). I přes to však vysoké procento mužů (80 %) i žen (64,7 %) vyjádřilo názor, že nad touto problematikou spíše nebo rozhodně nepřemýšlí.

Tabulka 6: Přemýšlení spotřebitelů nad chovem či porážkou zvířat během nákupu v závislosti na pohlaví a věkové kategorii

	do 25 let	25–45 let	45–65 let	nad 65 let	Celkový součet
Muži	21	20	20	9	70
Nevím	–	–	1	–	1
Rozhodně ne	8	11	7	2	28
Spíše ne	9	5	7	7	28
Spíše ano	3	3	4	–	10
Rozhodně ano	1	1	1	–	3
Ženy	48	45	30	13	136
Nevím	1	2	1	2	6
Rozhodně ne	6	4	3	4	17
Spíše ne	22	23	21	5	71
Spíše ano	13	10	4	2	29
Rozhodně ano	6	6	1	–	13
Celkový součet	69	65	50	22	206

(Vlastní zpracování)

V tabulce 6 jsou uvedeny četnosti spotřebitelů vyjadřujících názor na tuto otázku v závislosti na věkové kategorii. Lidé v rámci všech věkových kategorií nad chovem

či porážkou zvířat příliš nepřemýšlí. Nejvíce nad touto problematikou přemýšlí ženy ve věku do 25 let. Více než třetina žen z této věkové kategorie odpověděla „spíše ano“ a „rozhodně ano“ (celkem 19 z 48 oslovených). Následovaly je ženy z věkové kategorie 25–45 let (celkem 16 z 45 oslovených).

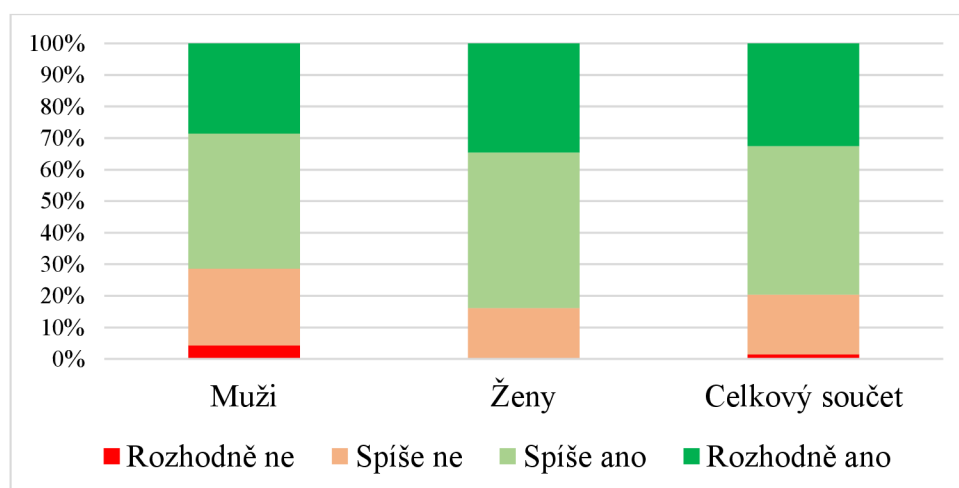
Tabulka 7: Statistická analýza – vliv pohlaví a věkové kategorie na otázku č. 2

	F hodnota	Pr > F
Pohlaví	10,35	0,0015
Věková kategorie	1,26	0,2894

(Vlastní zpracování)

Prokázal se statisticky významný vliv pohlaví na otázku, zda spotřebitelé přemýšlí během nákupu nad chovem či porážkou. Mezi věkovými kategoriemi byl nalezen rozdíl, avšak není statisticky průkazný.

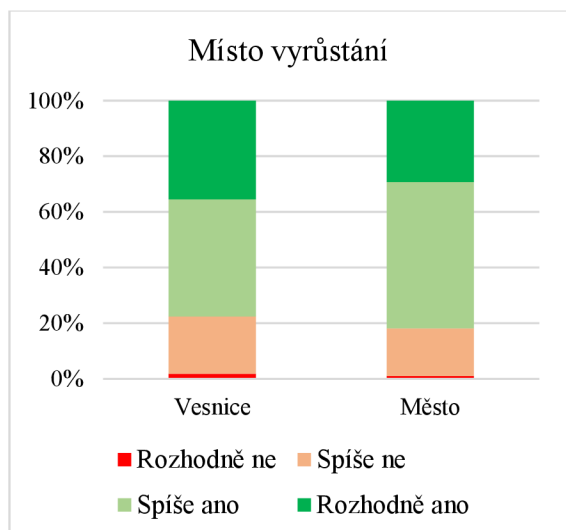
Otázka č. 6: Záleží Vám na tom, v jakých podmínkách hospodářská zvířata žijí?

Graf 11: Spotřebitelé a vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

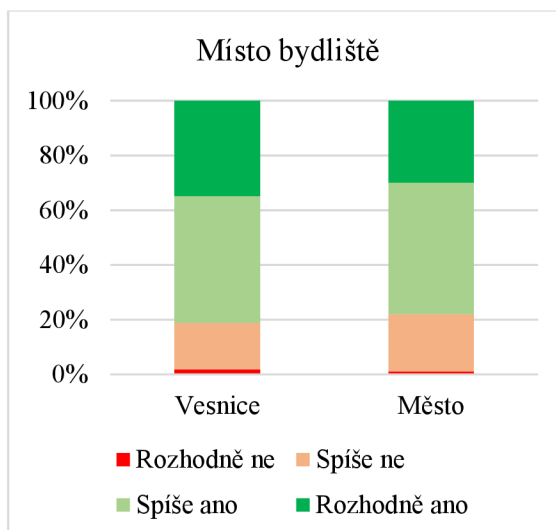
(Vlastní zpracování)

Celkově 79,6 % respondentů záleží na tom, v jakých podmínkách hospodářská zvířata žijí. Z grafu 11 je patrné, že na podmínkách záleží spíše ženám (83,9 %) než mužům (71,5 %). 24,3 % mužů vyjádřilo názor „spíše ne“ a 4,3 % „rozhodně ne“. Ženy byly ve vyjádření tohoto názoru obecně opatrnější. 16,2 % žen použilo výrok „spíše ne“ a výrok „rozhodně ne“ nebyl použit ani jednou.

Graf 12: Vliv místa vyrůstání na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

(Vlastní zpracování)

Graf 13: Vliv místa bydliště na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

(Vlastní zpracování)

Grafy 12 a 13 ukazují vliv místa vyrůstání a současného bydliště obyvatel na otázku č. 6. Lze pozorovat, že respondentům, kteří vyrůstali ve městě (81,8 %), více záleží na podmínkách chovu zvířat, než těm z vesnice (77,6 %). Současné místo bydliště má opačné výsledky. Respondentům žijícím na vesnici více záleží na podmínkách (81,1 %), než těm ve městech (78 %).

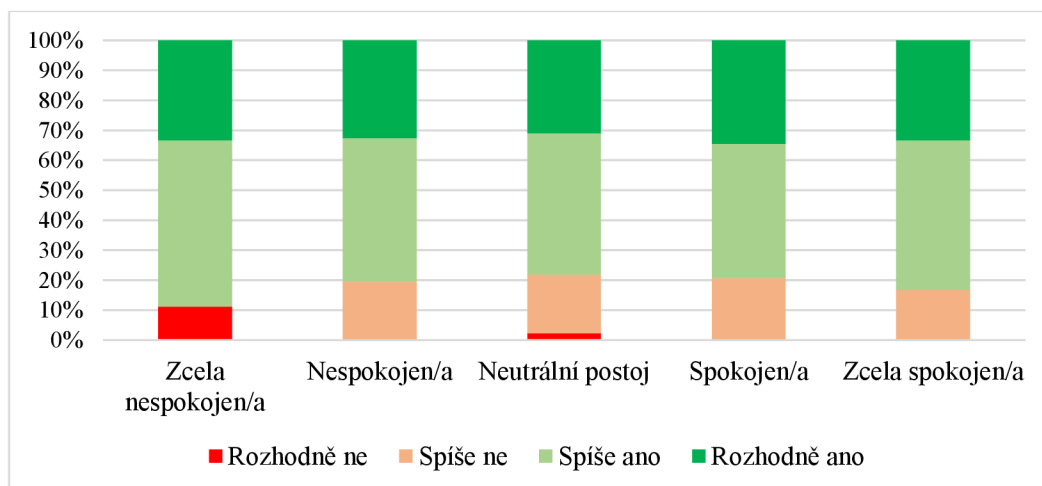
Následující tabulka 8 ukazuje výsledky odpovědí na otázku č. 6 v závislosti na vztahu spotřebitelů k zemědělství.

Tabulka 8: Vliv vztahu k zemědělství na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat v závislosti na jejich vztahu k zemědělství

Záleží vám na podmínkách života hospodářských zvířat?	Jaký vztah máte k zemědělství?				Celkový součet
	Zajímám se	Pracuji v oboru	Studuji v oboru	Žádný	
Muži	26	7	1	36	70
Rozhodně ne	1	–	–	2	3
Spíše ne	6	1	–	10	17
Spíše ano	11	1	–	18	30
Rozhodně ano	8	5	1	6	20
Ženy	37	7	25	67	136
Rozhodně ne	–	–	–	–	–
Spíše ne	2	–	2	18	22
Spíše ano	18	5	8	36	67
Rozhodně ano	17	2	15	13	47
Celkový součet	63	14	26	103	206

(Vlastní zpracování)

I přes to, že polovina všech oslovených respondentů nemá žádný vztah k zemědělství (viz graf 11), velké části z nich však záleží na podmínkách chovu zvířat. Více než polovině mužů bez vztahu k zemědělství záleží na podmínkách chovu zvířat (24 mužů z 36). Pro téměř tři čtvrtiny žen bez vztahu k zemědělství jsou podmínky chovu zvířat také důležité (49 žen z 67).

Graf 14: Vliv spokojenosti s finanční situací na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat
(Vlastní zpracování)

V grafu 14 je znázorněna závislost finanční situace spotřebitelů na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat. Lze vidět, že pro respondenty nespokojené s finanční situací jsou podmínky chovu zvířat téměř stejně důležité (zcela nespokojen/a – 88,9 %; nespokojen/a – 80,4 %) jako pro respondenty spokojené s finanční situací (zcela spokojen/a – 83,3 %; spokojen/a – 79,3 %).

Tabulka 9: Statistická analýza – vliv vztahu k zemědělství, pohlaví, místa vyrůstání, místa bydliště a finanční situace na otázku č. 6

	F hodnota	Pr > F
Vztah k zemědělství	8,2	<.0001
Pohlaví	3,0	0,085
Místo vyrůstání	0,53	0,5911
Místo bydliště	0,54	0,5832
Spokojenost s finanční situací	0,33	0,8556

(Vlastní zpracování)

Bylo prokázáno, že vztah k zemědělství má statisticky významný vliv na otázku č. 6, avšak u pohlaví, místa vyrůstání, současného místa bydliště a spokojenosti s finanční situací nebyl nalezen vliv, který by byl statisticky průkazný.

Otázka č. 7: Co podle Vás nejlépe vystihuje pojem „welfare“ (životní pohoda zvířat)?

Cílem otázky č. 7 bylo určit, zda spotřebitelé znají zásady pojmu welfare hospodářských zvířat, a tak zjistit jejich informovanost spojenou s touto problematikou.

Tabulka 10: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

Záleží Vám na podmínkách života hospodářských zvířat?	Pohlaví		Celkový součet
	Muž	Žena	
Rozhodně ne	33,3 %	–	33,3 %
Spíše ne	35,3 %	40,9 %	38,5 %
Spíše ano	60,0 %	64,2 %	62,9 %
Rozhodně ano	55,0 %	53,2 %	53,7 %
Celkový součet	51,4 %	56,6 %	54,9 %

(Vlastní zpracování)

Otázka byla vyhodnocena na základě otázky č. 6 a pohlaví. Pouze 53,7 % oslovených osob zastávajících názor „na podmínkách života zvířat rozhodně záleží“ a 62,9 % osob zastávajících názor „na podmínkách spíše záleží“ uvedlo správnou odpověď. Rozdíly mezi ženami a muži jsou znázorněny v tabulce 10.

Tabulka 11: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Pohlaví		Celkový součet
	Muž	Žena	
ZŠ	33,3 %	37,5 %	35,7 %
SŠ	43,5 %	50,0 %	47,5 %
VŠ	77,8 %	69,2 %	71,4 %
Celkový součet	51,4 %	56,6 %	54,9 %

(Vlastní zpracování)

Závislost znalostí o welfare na pohlaví respondentů a jejich nejvyšším dosaženém vzdělání je uvedena v tabulce 11. Výsledky ukazují, že lidé s vystudovanou vysokou školou či vyšší odbornou školou uvedli v 71,4 % případů správnou odpověď, zatímco lidé se základní školou odpověděli pouze ve 35,7 % případů správně.

Tabulka 12: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na současném místě bydliště

Současné místo bydliště	Pohlaví		Celkový součet
	Muž	Žena	
Vesnice	50 %	47,0 %	48 %
Malé město	45 %	60 %	55 %
Velké město	70 %	73,3 %	72,5 %
Celkový součet	51,4 %	56,6 %	54,9 %

(Vlastní zpracování)

Tabulka 12 ukazuje, že lidé z velkých měst odpověděli v 72,5 % správně a lidé z menších měst vybrali v 55 % případů správnou odpověď.

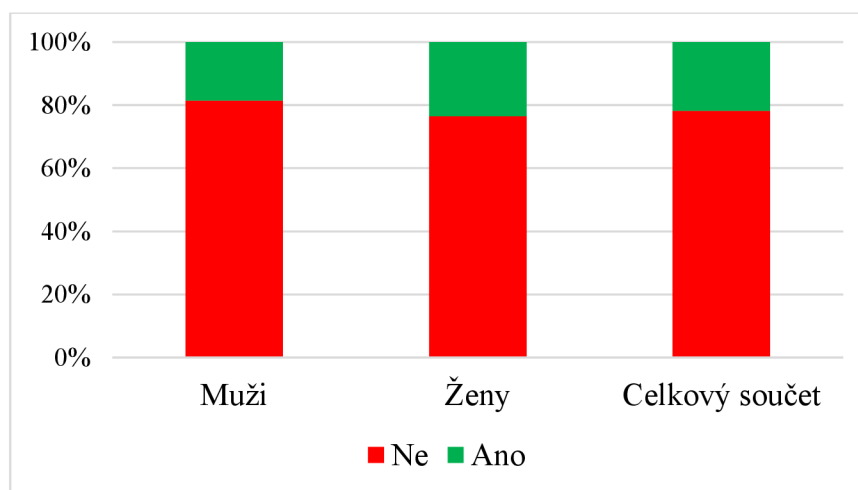
Tabulka 13: Statistická analýza – vliv vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat, nejvyššího vzdělání a místa bydliště na otázku č. 7

	F hodnota	Pr > F
Vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	2,41	0,0686
Pohlaví	0,03	0,8587
Nejvyšší vzdělání	4,03	0,0194
Místo bydliště	1,89	0,1529

(Vlastní zpracování)

Byl prokázán statisticky významný vliv nejvyššího vzdělání na odpovědi u otázky č. 7, která zjišťovala znalost pojmu welfare. U pohlaví, místa bydliště a vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat nebyl statisticky významný vliv prokázán.

Otázka č. 8: Domníváte se, že jste dostatečně informován/a o welfare zvířat?

Graf 15: Informovanost spotřebitelů o welfare zvířat

(Vlastní zpracování)

78,2 % všech oslovených respondentů si myslí, že nejsou dostatečně informováni o welfare hospodářských zvířat. Z porovnání názoru žen a mužů (viz graf 15) vyplývá, že se ženy (23,5 %) cítí být více informovány o welfare než muži (18,6 %).

Otázka č. 14: Jak byste hodnotil/a úroveň welfare prasat na obrázcích?

Respondenti hodnotili úroveň welfare v různých chovech prasat na sedmistupňové škále (1 – špatná; 4 – Ani špatná, ani dobrá; 7 – dobrá).

Výsledky uvedené v tabulce 14 ukazují, že venkovní chov (obrázek C) byl z hlediska úrovně welfare prasat hodnocen jako nejlepší (průměr 6,4). Nejvýše hodnotili muži ve věku mezi 45–65 lety (průměr 6,9) a ženy nad 65 let (průměr 7,0). Jako „ani špatná, ani dobrá“ byla hodnocena úroveň welfare v chovech ve stájích na podestýlce (obrázek A) s průměrem 4,4. Úroveň welfare v chovech prasat na roštích (obrázek B) byla s průměrem 2,6 hodnocena jako nejhorší. Nejkritičtější byli muži z věkové kategorie nad 65 let (průměr 2,4) a ženy z věkové kategorie do 25 let (průměr 2,0).

Tabulka 14: Hodnocení úrovně welfare prasat na obrázcích

Věková kategorie	Hodnocení úrovně welfare		
	Obrázek A	Obrázek B	Obrázek C
Muži	4,4	2,7	6,3
do 25 let	4,5	3,0	5,7
25–45 let	4,2	2,5	6,4
45–65 let	4,8	2,7	6,9
nad 65 let	4,2	2,4	6,4
Ženy	4,4	2,6	6,3
do 25 let	4,3	2,0	6,3
25–45 let	4,4	2,9	6,2
45–65 let	4,5	2,9	6,4
nad 65 let	4,8	3,3	7,0
Celkový součet	4,4	2,6	6,3

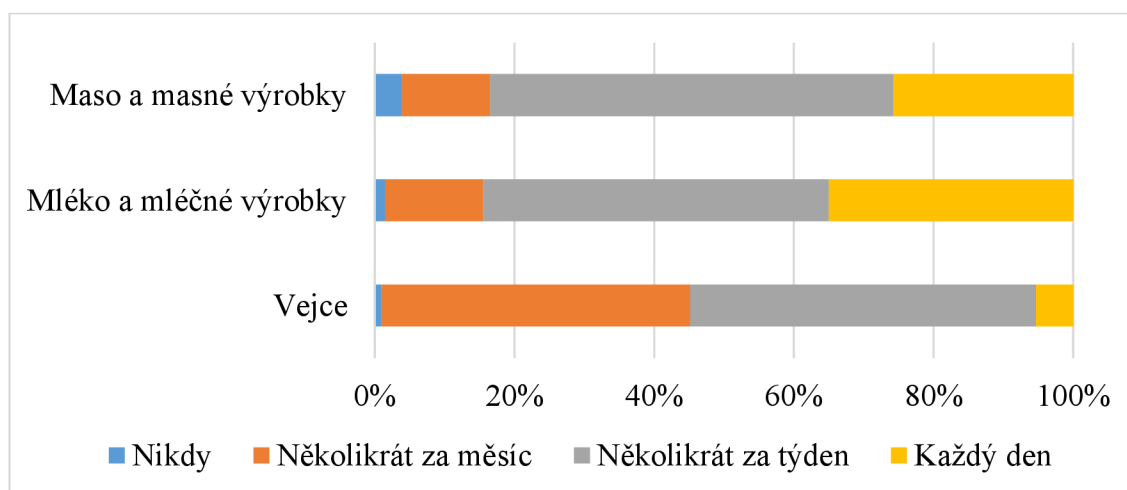
(Vlastní zpracování)

5.2.2 Stravovací návyky a spotřebitelské chování

Cílem této části bylo zjistit stravovací zvyklosti oslovených respondentů (otázka č. 1), popsat jejich spotřebitelské chování a faktory, které je ovlivňují při výběru potravin (otázka č. 3, 4, 9, 12, 13, 15, 16, 17)

Otázka č. 1: Jak často konzumujete živočišné produkty?

Tato otázka byla rozdělena na tři části za účelem porovnání konzumace různých druhů živočišných produktů mezi spotřebiteli.

Graf 16: Frekvence konzumace živočišných produktů

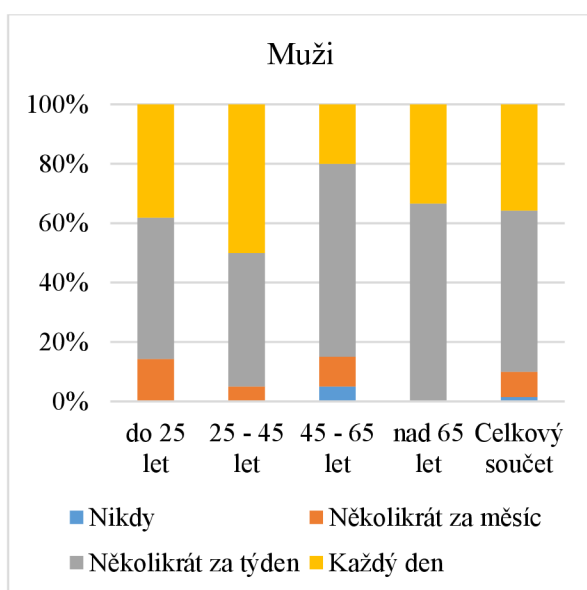
(Vlastní zpracování)

Jak znázorňuje graf 16, maso a masné výrobky konzumuje přes čtvrtinu spotřebitelů každý den (25,7 %) a více než polovina (57,8 %) si ho dopřává několikrát do týdne. Část spotřebitelů ve svém jídelníčku maso omezuje a jí ho pouze několikrát za měsíc (12,6 %). Někteří ho vyřadili úplně (3,9 %).

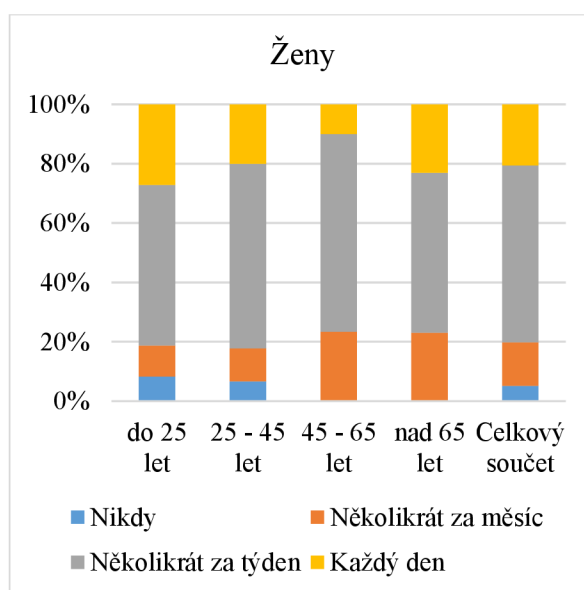
Mléko a mléčné výrobky se vyskytují každý den v jídelníčku 35 % spotřebitelů. Téměř polovina (49,5 %) je konzumuje několikrát za týden. Několikrát za měsíc se objevují ve stravě 14,1 % lidí a 1,5 % lidí je nejí vůbec.

U vajec se konzumace mírně liší. Pouze 5,3 % respondentů konzumuje vejce každý den. Téměř polovina (49,5 %) z nich řadí vejce do jídelníčku několikrát za týden. Několikrát za měsíc konzumuje vejce 44,2 % lidí a pouhé 1 % je nejí vůbec.

V grafech 17 a 18 lze vidět vyhodnocení frekvence konzumace živočišných produktů v závislosti na pohlaví. Frekvence konzumace masa a masných výrobků je vyšší u mužů než u žen. Muži si maso dopřávají z 35,7 % každý den a z 54,3 % několikrát do týdne (viz graf 17), zatímco 20 % žen maso konzumuje každý den a 59,6 % žen několikrát do týdne (viz graf 18). Vyřazení masa z jídelníčků se vyskytuje nejvíce u žen ve věkové kategorii do 25 let (8,3 %) a mezi 25–45 lety (6,7 %).

Graf 17: Muži – konzumace masa
(Vlastní zpracování)

Graf 18: Ženy – konzumace masa
(Vlastní zpracování)

Otázka č. 4: Ohodnořte, jak jsou pro Vás při nákupu živočišných produktů důležité faktory – kvalita, původ (způsob chovu), chuť, cena a dobrá zkušenost.

Otázka č. 4 zjišťovala, jaké faktory jsou při nákupu pro spotřebitele důležité. Spotřebitelé měli za úkol seřadit jednotlivé faktory od 1 – nejdůležitější po 5 – nejméně důležitý. Tabulka 15 ukazuje výsledky v závislosti na statusu respondentů. Je patrné, že pro muže důchodce je nejdůležitější cena produktů, následuje kvalita, chuť, dobrá zkušenost a jako nejméně důležitý faktor hodnotili původ produktu. Pro ženy důchodkyně je nejdůležitější kvalita produktu, následuje chuť, cena, původ a jako poslední dobrá zkušenost.

Pro pracující ženy i muže je nejdůležitější kvalita produktu, poté chuť, původ, cena a na posledním místě dobrá zkušenost. U studentů je nejdůležitější kvalita produktu, následně chuť a na stejné úrovni původ s cenou produktu. Nejméně důležitá je dobrá zkušenost. Studentky seřadily faktory od nejdůležitější kvality, ceny, chuti, původu až po nejméně důležitou dobrou zkušenost. U žen byla navíc vymezena kategorie „na mateřské dovolené“ a pro ně je nejdůležitější kvalita, na stejné úrovni chuť a cena, dále původ a jako nejméně

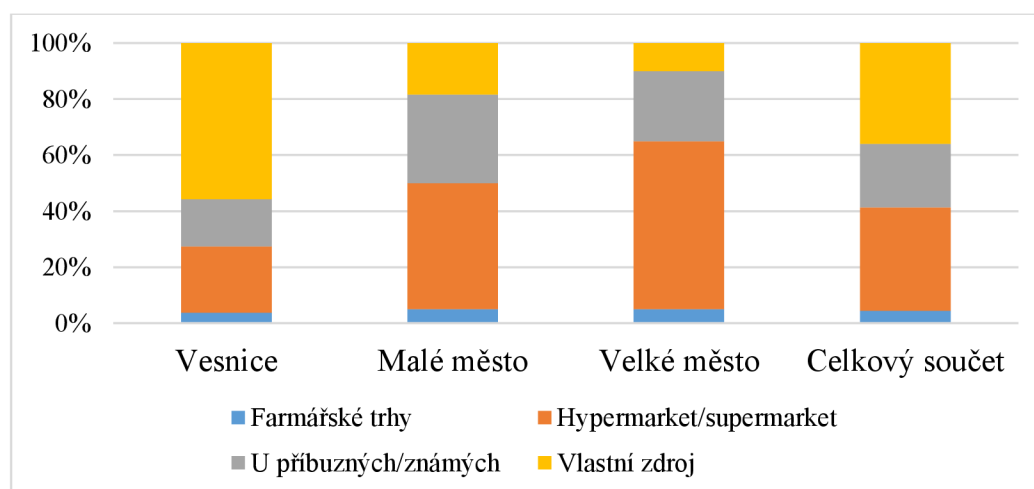
důležitá dobrá zkušenost. Kategorie „nezaměstnaný“ nemá významné výsledky z důvodu malého počtu respondentů.

Tabulka 15: Důležitost faktorů při nakupování v závislosti na statusu spotřebitele

	Kvalita	Původ	Chuť	Cena	Dobrá zkušenost
Muži	1,94	3,47	2,66	3,26	3,69
Důchodce	2,55	3,91	3,00	2,45	3,18
Pracující	1,78	3,42	2,54	3,44	3,82
Student	2,11	3,22	2,89	3,22	3,56
Ženy	1,90	3,35	2,87	3,09	3,81
Důchodce	2,14	3,29	3,00	3,07	3,50
Na mateřské	2,38	3,38	2,63	2,63	4,00
Nezaměstnaný	1,00	2,00	3,00	4,00	5,00
Pracující	1,67	3,28	2,84	3,43	3,79
Student	2,11	3,50	2,91	2,65	3,87
Celkový součet	1,92	3,39	2,80	3,15	3,77

(Vlastní zpracování)

Otázka č. 3: Kde nejčastěji nakupujete živočišné produkty, např. vejce?

Graf 19: Nákup živočišných produktů (vejec) v závislosti na místě bydliště

(Vlastní zpracování)

Respondenti nakupují vejce nejčastěji v hypermarketu / supermarketu (36,9 %), následuje vlastní zdroj vajec (35,9 %), u příbuzných nebo známých (22,8 %) a jako poslední využívají farmářské trhy (4,4 %). Graf 19 také ukazuje závislost nákupu živočišných produktů na současném místě bydliště. Respondenti z vesnic využívají v 55,7 % případů vlastní zdroj vajec. Naopak lidé z velkých měst nakupují nejčastěji v hypermarketu / supermarketu.

Pro účely výzkumu byla otázka č. 3 vyhodnocena také v závislosti na tom, zda spotřebitelům záleží na podmínkách, v jakých žijí hospodářská zvířata (tabulka 16).

Výsledky ukazují, že více než třetina žen (39 žen z 114) a téměř polovina mužů (23 mužů z 50) ze skupiny spotřebitelů, kterým na podmínkách záleží, mají vlastní zdroj vajec. A téměř

čtvrtina žen (27 žen z 114) a téměř čtvrtina mužů (12 mužů z 50) zastávajících stejný postoj k podmínkám chovu zvířat využívá k nákupu zdroje příbuzných či známých.

Tabulka 16: Nejčastější místo nákupu vajec v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

Nejčastější místo nákupu vajec	Záleží Vám na podmínkách života hospodářských zvířat?				Celkový součet
	Rozhodně ne	Spíše ne	Spíše ano	Rozhodně ano	
Muži	3	17	30	20	70
Farmářské trhy	–	–	3	1	4
Hypermarket / supermarket	3	7	7	4	21
U příbuzných/známých	–	2	11	1	14
Vlastní zdroj	–	8	9	14	31
Ženy	–	22	67	47	136
Farmářské trhy	–	1	2	2	5
Hypermarket / supermarket	–	11	28	16	55
U příbuzných/známých	–	6	15	12	33
Vlastní zdroj	–	4	22	17	43
Celkový součet	3	39	97	67	206

(Vlastní zpracování)

Tabulka 17: Statistická analýza – vliv současného místa bydliště a vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat na místo nákupu vajec

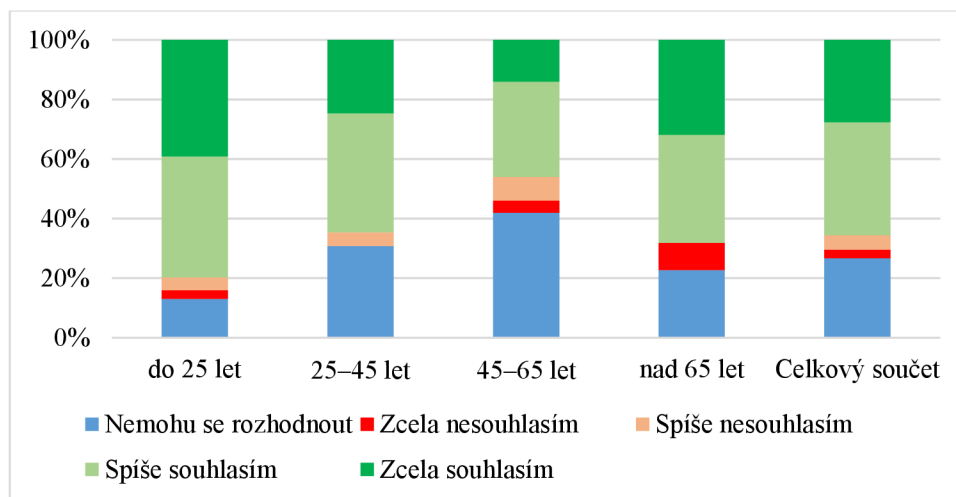
	F hodnota	Pr > F
Současné místo bydliště	17,54	<.0001
Vnímání důležitosti podmínek chovu hospodářských zvířat	2,79	0,0417

(Vlastní zpracování)

Byl prokázán statisticky významný vliv místa bydliště i vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat na místo, kde spotřebitelé nakupují vejce.

Otázka č. 9: Uveďte míru souhlasu s výrokem: Kvalita produktů z různých produkčních systémů se liší.

Výsledky jsou znázorněny v grafu 20. S výrokem nejvíce souhlasili lidé do 25 let věku (79,7 %), ve věkové kategorii 25–45 let souhlasili z 64,6 %, mezi 45–65 lety věku souhlasili z 46 % a ve věku nad 65 let souhlasili z 68,2 %.

Graf 20: Názor na výrok „Kvalita produktů z různých produkčních systémů se liší“
(Vlastní zpracování)

Tabulka 18: Statistická analýza – vliv věkové kategorie na otázku č. 9

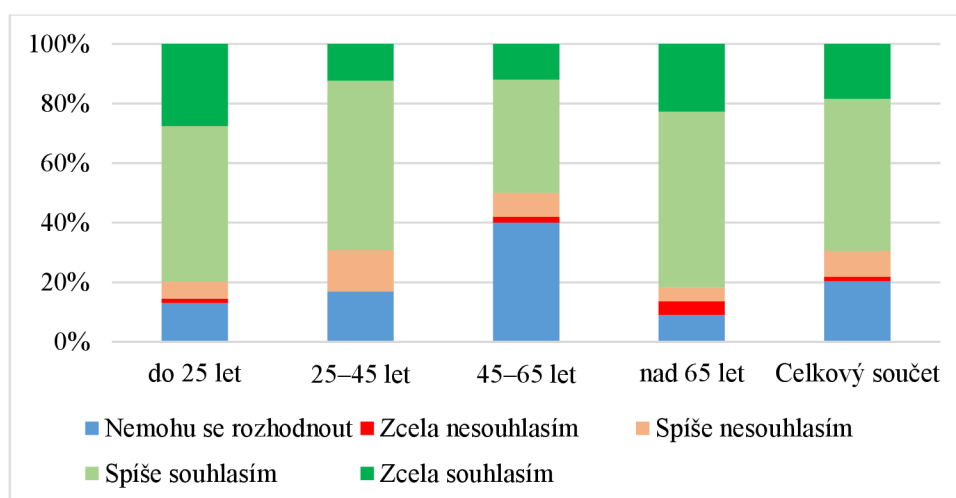
	F hodnota	Pr > F
Věková kategorie	4,37	0,0052

(Vlastní zpracování)

Analýzou byl prokázán statisticky významný vliv věkové kategorie na odpovědi respondentů na otázku č. 9.

Otázka č. 13: Uveďte míru souhlasu s výrokem: Welfare hospodářských zvířat vede k zajištění vyšší kvality produktů.

U této otázky byli respondenti méně nerozhodní oproti otázce č. 9 a souhlas s výrokem byl vyšší. Lidé do 25 let souhlasili z 79,7 %, ve věkové kategorii 25–45 let souhlasili z 69,2 %, ve věkové kategorii 45–65 let souhlasili z 50 % a nejvíce souhlasili lidé nad 65 let z 81,8 %.

Graf 21: Názor na výrok „Welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů“
(Vlastní zpracování)

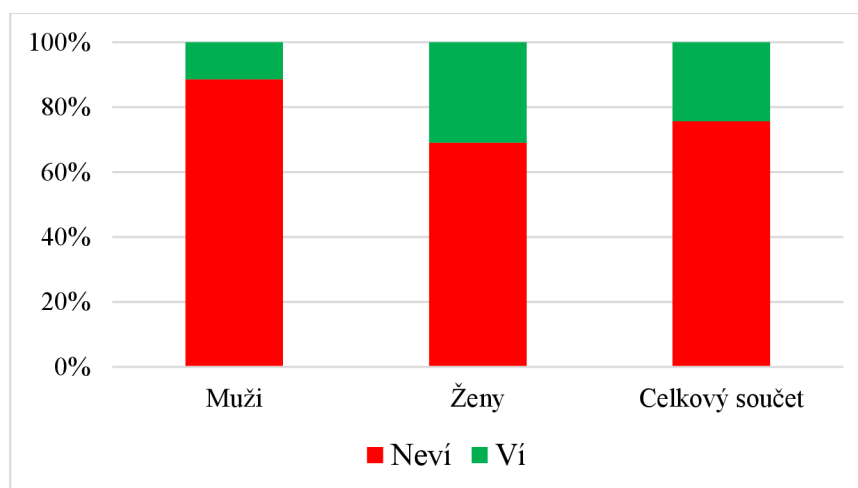
Tabulka 19: Statistická analýza – vliv věkové kategorie na otázku č. 13

	F hodnota	Pr > F
Věková kategorie	4,37	0,0052

(Vlastní zpracování)

Také u této otázky byl prokázán statisticky významný vliv věkové kategorie na odpovědi respondentů na otázku č. 13.

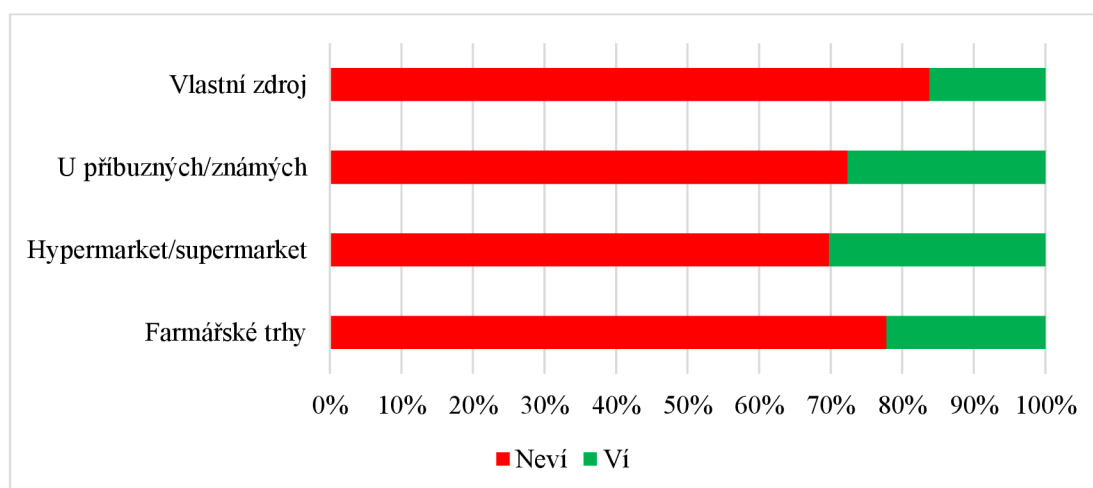
Otázka č. 12: Způsob chovu slepic je na skořápce označen číslem. Pod jakým číslem byste hledali vejce z biochovu?

Graf 22: Znalost spotřebitelů značek vajec z biochovu

(vlastní zpracování)

Přes tři čtvrtiny (75,7 %) spotřebitelů neví, jakým číslem jsou označována vejce z biochovu (viz graf 22).

Graf 23: Znalost značení bio vajec v závislosti na místě nákupu

(Vlastní zpracování)

Znalost značení bio vajec byla také vyhodnocena v závislosti na místě nákupu (viz graf 23). Značení bio vajec zná 30,3 % respondentů nakupujících v hypermarketu nebo supermarketu, což je nejvyšší hodnota v rámci všech způsobů nákupu.

Tabulka 20: Znalost značení bio vajec v závislosti na věkové kategorii

Znalost značení vajec z biochovu	Věková kategorie				Celkový součet
	Do 25 let	25–45 let	45–65 let	Nad 65 let	
Muži	21	20	20	9	70
Neví	17	18	18	9	62
Ví	4	2	2	–	8
Ženy	48	45	30	13	136
Neví	29	27	26	12	94
Ví	19	18	4	1	42
Celkový součet	69	65	50	22	206

(Vlastní zpracování)

Vliv věkové kategorie na znalost značení bio vajec popisuje tabulka 20. Oslovení mužů z věkové kategorie nad 65 let značení neznají vůbec. Z 12 žen stejné věkové kategorie zná značení pouze jedna. Nejvyšší znalost ze všech věkových kategorií mají ženy ve věku do 25 let a 25–45 let, kdy více než třetina z nich vybrala u otázky správnou odpověď.

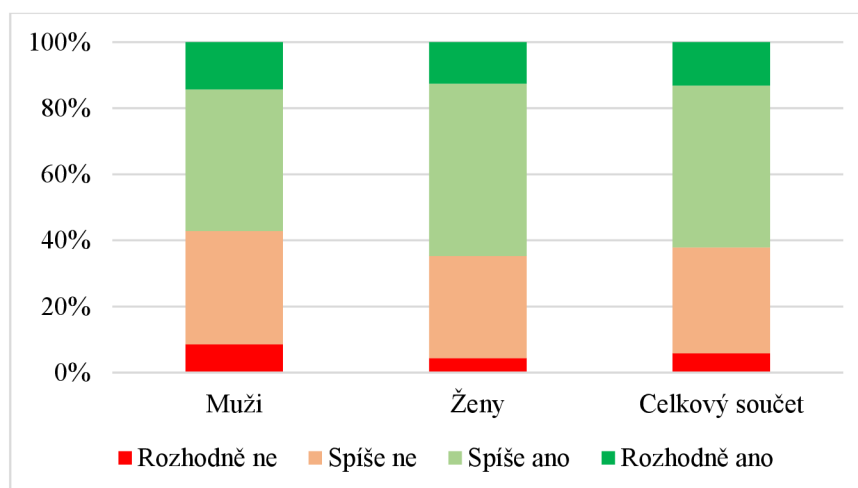
Tabulka 21: Statistická analýza – vliv nejčastějšího místa nákupu vajec, pohlaví a věkové kategorie na otázku č. 12

	F hodnota	Pr > F
Nejčastější místo nákupu vajec	0,52	0,6704
Pohlaví	7,15	0,0081
Věková kategorie	3,57	0,0151

(Vlastní zpracování)

Prokázalo se, že pohlaví a věková kategorie mají statisticky významný vliv na otázku č. 12. U místa nákupu vajec existuje také rozdíl, ale není statisticky průkazný.

Otázka č. 15: Ovlivňují Vás při nákupu potravin značky kvality?

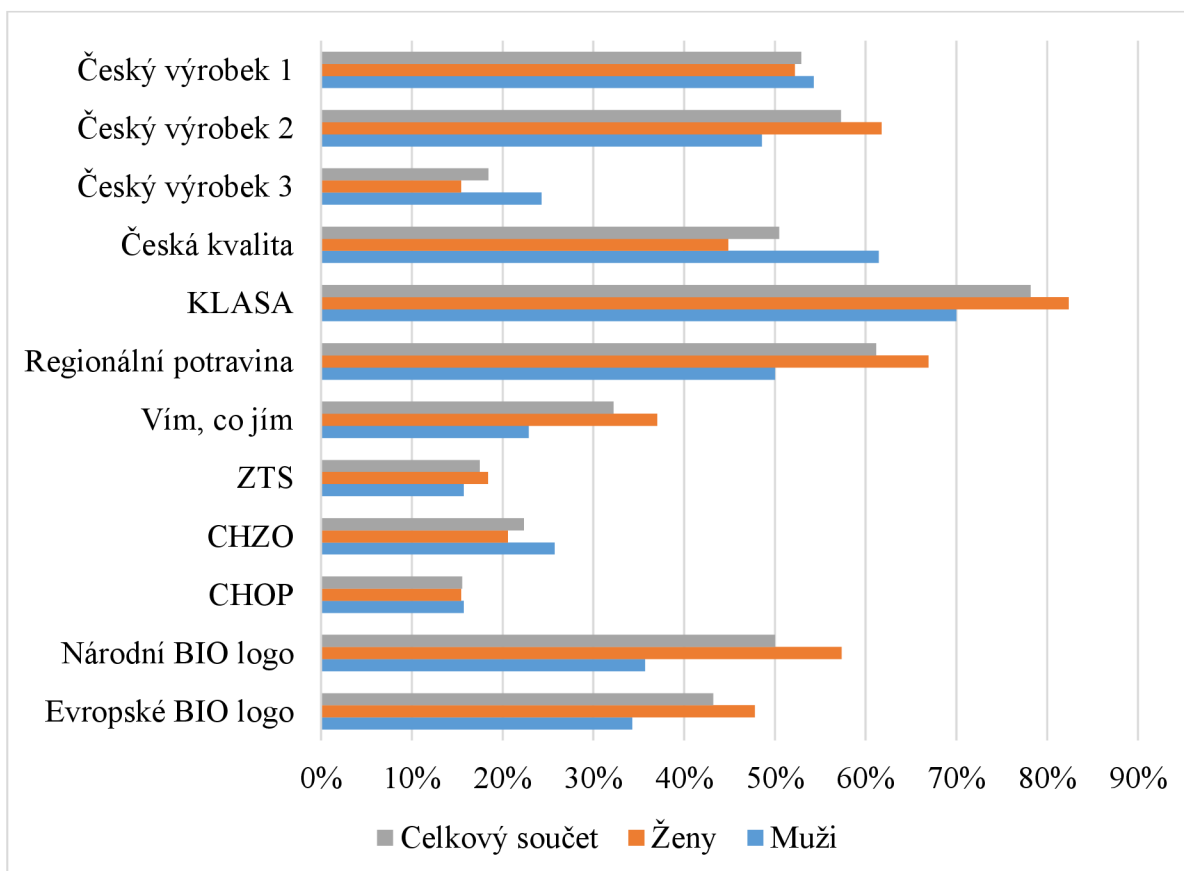

Graf 24: Vliv značek kvality na spotřebitele

(Vlastní zpracování)

Z celkového počtu 206 respondentů je více než polovina z nich při nákupu ovlivňována značkami kvality (49 % spíše ano, 13,1 % rozhodně ano). Graf 24 ukazuje, že ženy jsou značkami více ovlivňovány než muži.

Otázka č. 16: Vyberte značky kvality potravin, se kterými jste se na výrobcích setkal/a.

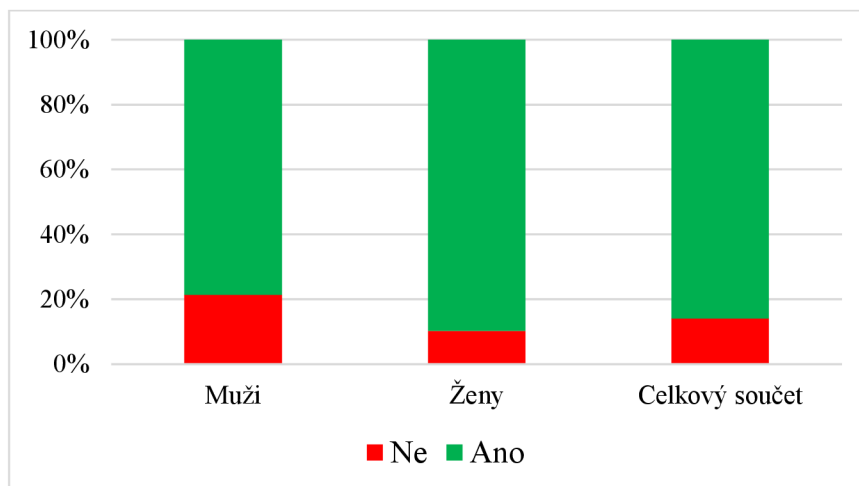
Graf 25: Znalost značek kvality potravin

(Vlastní zpracování)

V grafu 25 lze vidět, že nejznámější značkou je mezi spotřebiteli značka KLASA, se kterou se na výrobcích setkalo 78,2 % respondentů. Následuje ji značka Regionální potravina s 61,2 %. S národním a evropským BIO logem, která také mohou splňovat etické představy spotřebitelů, se na výrobcích setkalo respondentů méně (50 % s bio zebrou a 43,2 % s bio listem).

Otázka č. 17: Welfare produkty nemají své vlastní označení, uvítal/a byste ho?

V grafu 26 je znázorněn zájem spotřebitelů o označení, které by dávalo jasně najevo, že se jedná o produkty s vyššími standardy welfare. Až 85,9 % všech respondentů by takové značení uvítalo.

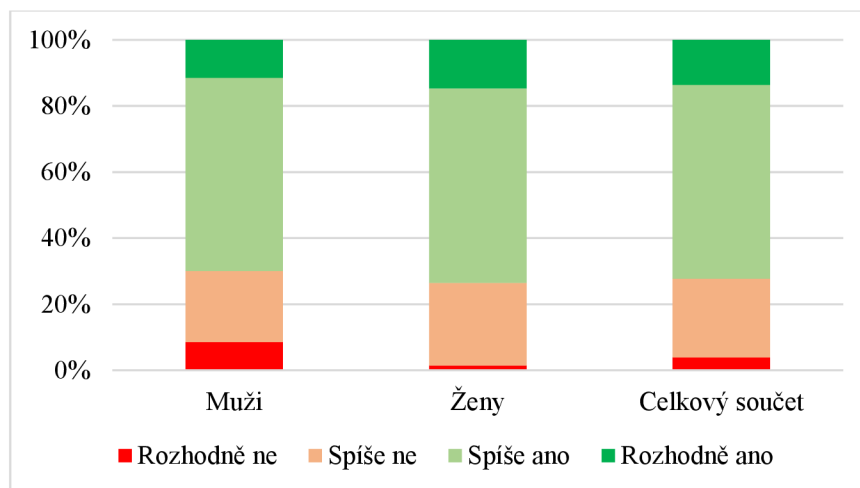
Graf 26: Zájem spotřebitelů o značku „welfare“
(Vlastní zpracování)

5.2.3 Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare

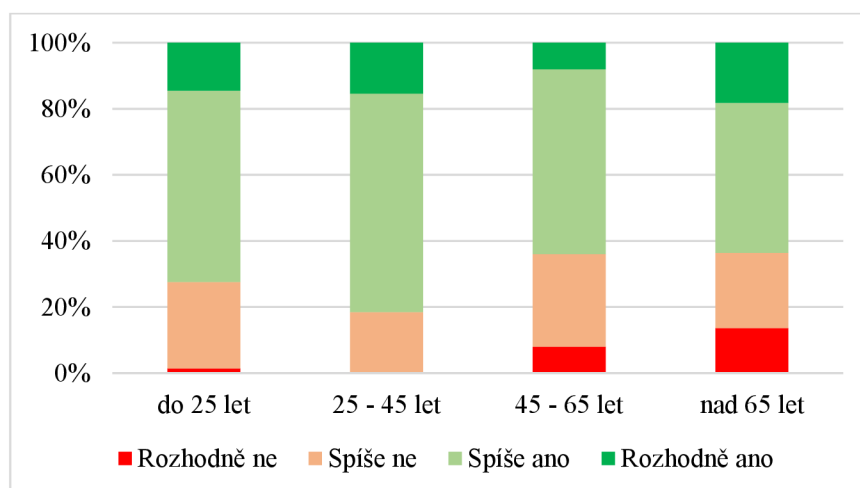
Otázka č. 10: Jste ochoten/na zaplatit vyšší částku za produkty s vyšší úrovní welfare?

Otázka č. 10 byla pro výzkum stěžejní, a proto byla vyhodnocena v závislosti na různých faktorech – pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, místo vyrůstání, spokojenost s finanční situací, počet osob v domácnosti (i nezletilé), věková kategorie, vztah spotřebitelů k podmínkám života zvířat.

V grafu 27 je vidět, že téměř tři čtvrtiny (72,3 %) oslovených spotřebitelů jsou ochotny zaplatit vyšší částku za produkty s vyššími standardy welfare. Při porovnání pohlaví je vyšší ochota žen (73,5 %) než mužů (70 %). Negativní postoj mají více muži, kteří vyjádřili názor „rozhodně ne“ v 8,6 % případů a „spíše ne“ ve 21,4 % případů.

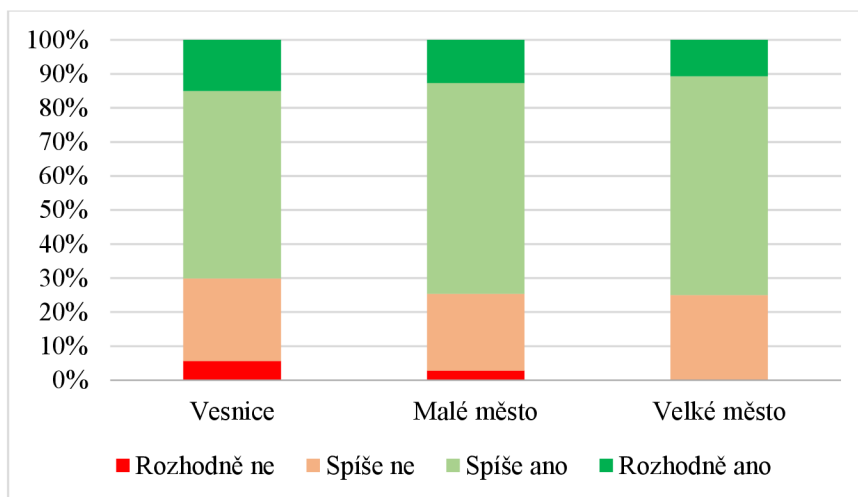

Graf 27: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare
(Vlastní zpracování)

Graf 28: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na věkové kategorii
(Vlastní zpracování)

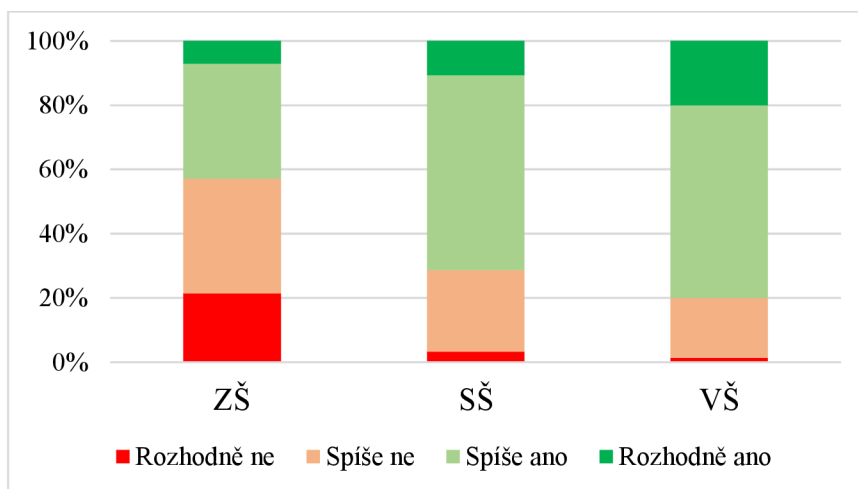
Graf 28 ukazuje, že spotřebitelé ve věkové kategorii 25–45 let jsou ze všech nejvíce ochotni platit za atributy welfare u živočišných produktů (81,6 %), následují je spotřebitelé do 25 let věku (72,5 %). Méně ochotné jsou ostatní věkové kategorie (osoby ve věku 45–65 let – 64 %; osoby ve věku nad 65 let – 63,7 %). Nejvyšší neochotu vykazují lidé nad 65 let.

Graf 29: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na místě vyrůstání

(Vlastní zpracování)

V grafu 29 lze vidět závislost místa vyrůstání na otázce č. 10. Lidé, kteří vyrůstali na vesnici, jsou méně ochotní (24,3 % spíše ne, 5,6 % rozhodně ne) platit za výrobky než lidé, kteří vyrůstali ve městech (malé město – 22,5 % spíše ne, 2,8 % rozhodně ne; velké město – 25 % spíše ne).

Graf 30: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání

(Vlastní zpracování)

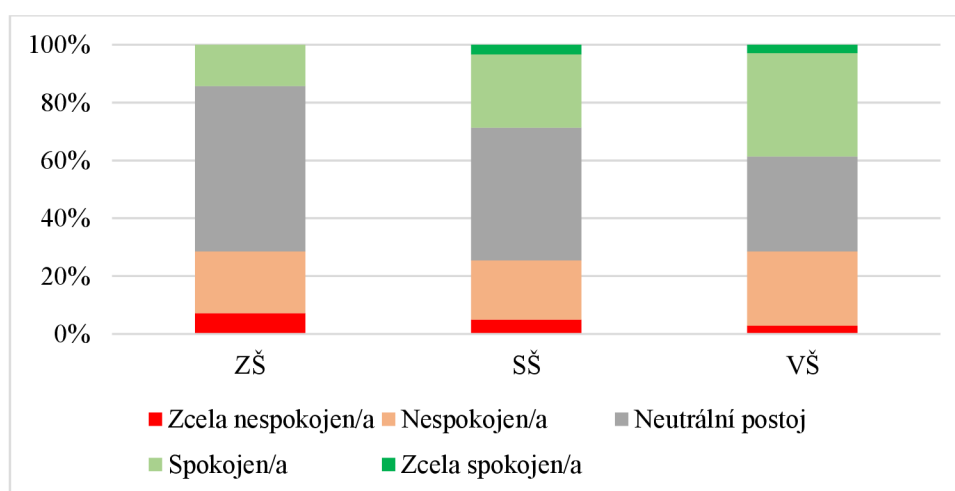
Graf 30 znázorňuje procentuální zastoupení spotřebitelů ochotných zaplatit vyšší cenu za welfare produkty v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání. Nejvíce ochotní jsou spotřebitelé s vystudovanou vysokou školou. 60 % spotřebitelů s vysokou školou odpovědělo „spíše ano“ a 20 % „rozhodně ano“, zatímco u spotřebitelů s vystudovanou základní školou odpovědělo 35,7 % „spíše ano“ a 7,1 % „rozhodně ano“.

Tabulka 22: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na jejich spokojenosti s finanční situací

Ochota zaplatit vyšší částku	Spokojenost s finanční situací					Celkový součet
	Zcela nespokojen/a	Nespokojen/a	Neutrální postoj	Spokojen/a	Zcela spokojen/a	
Muži	3	8	35	21	3	70
Rozhodně ne	1	2	3	–	–	6
Spíše ne	–	3	8	2	2	15
Spíše ano	2	2	21	15	1	41
Rozhodně ano	–	1	3	4	–	8
Ženy	6	38	52	37	3	136
Rozhodně ne	–	1	–	1	–	2
Spíše ne	2	9	14	9	–	34
Spíše ano	4	24	29	21	2	80
Rozhodně ano	–	4	9	6	1	20
Celkový součet	9	46	87	58	6	206

(Vlastní zpracování)

Ochota spotřebitelů platit vyšší ceny produktů byla také zkoumána v závislosti na spokojenosti spotřebitelů s finanční situací. V tabulce 22 lze vidět, že tři čtvrtiny žen nespokojených se svou finanční situací jsou ochotny zaplatit vyšší cenu za tyto výrobky (24 žen odpovědělo „spíše ano“ a 4 ženy „rozhodně ano“). Ve skupině žen, které mají neutrální postoj odpovědělo 29 z nich „spíše ano“ a 9 „rozhodně ano“. U mužů se ochota vyskytuje nejvíce u skupiny spokojených mužů a s neutrálním postojem k finanční situaci.

Graf 31: Spokojenost s finanční situací v závislosti na dosaženém vzdělání

(Vlastní zpracování)

Vzhledem k tabulce 22 a grafu 30 byla vyhodnocena závislost spokojenosti s finanční situací na nejvyšším dosaženém vzdělání. Výsledky zobrazené v grafu 31 naznačují, že lidé s vysokou školou jsou více spokojeni se svými financemi (38,6 %) než lidé se základní (14,3 %) nebo střední školou (28,7 %).

Tabulky 23 a 24 popisují ochotu spotřebitelů v závislosti na celkovém počtu osob a počtu nezletilých osob v domácnosti. Velké množství lidí (i ti s vyšším počtem osob v domácnosti) bylo toho názoru, že jsou spíše ochotni zaplatit vyšší částku za tyto produkty (viz tabulka 23).

V tabulce 24 lze vidět, že 147 respondentů nemá ve své domácnosti nezletilé osoby. Avšak mezi 38 respondenty, u nichž je v domácnosti jedna nezletilá osoba, je vidět významná ochota platit vyšší cenu. 23 respondentů odpovědělo „spíše ano“ a 9 „rozhodně ano“. Mezi 20 respondenty, u nichž jsou v domácnosti dvě nezletilé osoby, je 12 z nich spíše ochotných a 1 rozhodně ochotný si za produkty připlatit.

Tabulka 23: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na počtu osob v domácnosti

Ochota zaplatit vyšší částku	Počet osob v domácnosti							Celkový součet
	1 osoba	2 osoby	3 osoby	4 osoby	5 osob	6 osob	7 osob	
Rozhodně ne	–	4	1	2	–	1	–	8
Spíše ne	4	19	10	13	3	–	–	49
Spíše ano	11	43	26	35	4	1	1	121
Rozhodně ano	3	8	6	7	3	1	–	28
Celkový součet	18	74	43	57	10	3	1	206

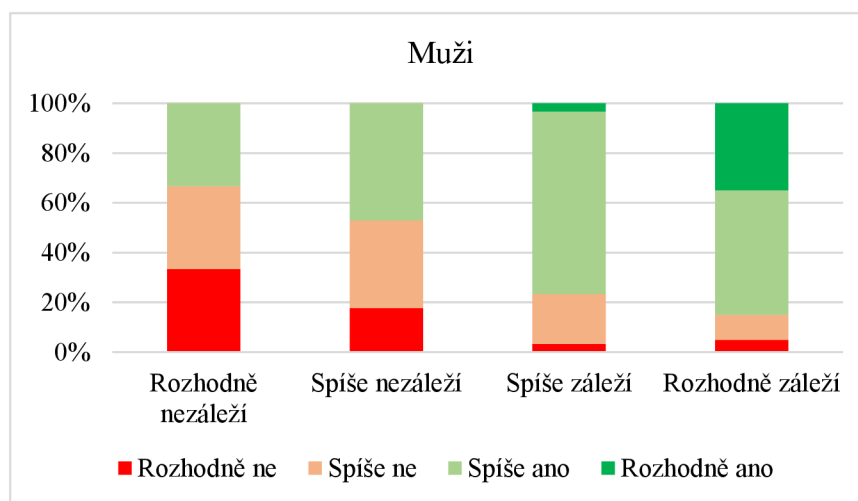
(Vlastní zpracování)

Tabulka 24: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na počtu nezletilých osob v domácnosti

Ochota zaplatit vyšší částku	Počet nezletilých osob v domácnosti				Celkový součet
	0 osob	1 osoba	2 osoby	3 osoby	
Rozhodně ne	6	2	–	–	8
Spíše ne	38	4	7	–	49
Spíše ano	86	23	12	–	121
Rozhodně ano	17	9	1	1	28
Celkový součet	147	38	20	1	206

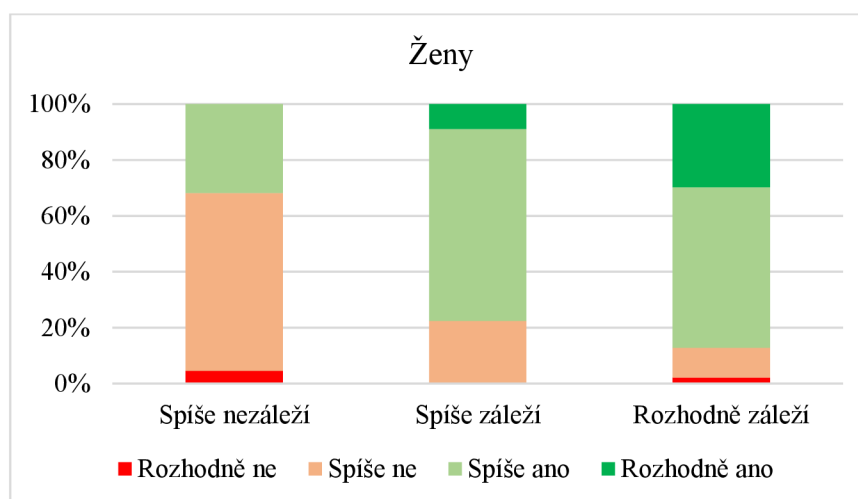
(Vlastní zpracování)

Důležitým faktorem je vztah spotřebitelů ke zvířatům, konkrétně k podmínkám, v jakých hospodářská zvířata žijí (otázka č. 6). Výsledky této závislosti jsou uvedeny v grafech 32 a 33.

Graf 32: Ochota mužů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

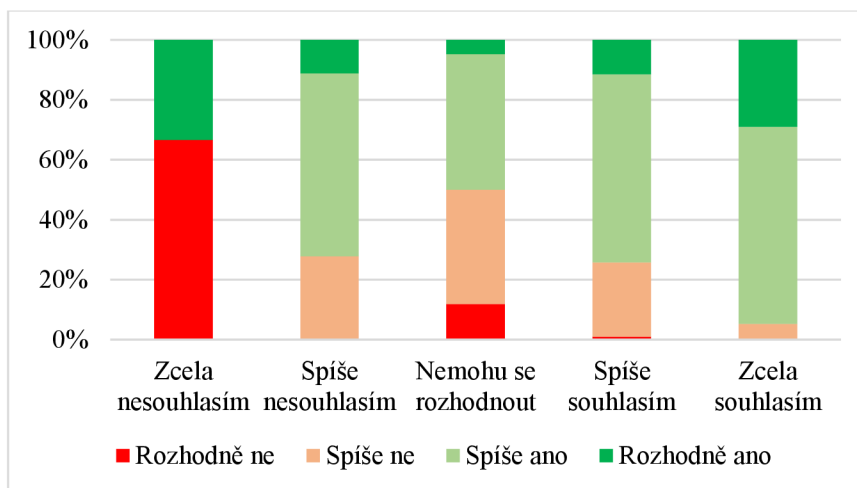
(Vlastní zpracování)

Graf 33: Ochota žen platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat

(Vlastní zpracování)

Obecně grafy 32 a 33 ukazují, že spotřebitelé, kterým záleží na podmínkách života zvířat, jsou také více ochotni platit vyšší částky za produkty s těmito vlastnostmi. Muži s odpovědí „rozhodně záleží“ jsou celkem z 85,0 % ochotni si připlatit a muži s odpovědí „spíše záleží“ jsou z 76,6 % ochotni si připlatit. Ženy s odpovědí „rozhodně záleží“ jsou z 87,2 % ochotny zaplatit více, a ženy s odpovědí „spíše záleží“ 77,7 %.

Graf 34: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na souhlasu s výrokem "Welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů"

(Vlastní zpracování)

V grafu 34 je znázorněn vliv souhlasu s tvrzením, že welfare zvyšuje kvalitu produktů, na ochotu spotřebitelů platit vyšší cenu za vyšší welfare standardy. Ochota spotřebitelů platit vyšší cenu se zvyšuje s jejich souhlasem, že vyšší standardy welfare zajišťují vyšší kvalitu produktů. 74,3 % lidí s odpovědí „spíše souhlasím“ a 94,7 % s odpovědí „zcela souhlasím“ je ochotno akceptovat vyšší ceny a produkty koupit.

Tabulka 25: Statistická analýza – vliv vybraných faktorů na otázku č. 10

	F hodnota	Pr > F
Vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	11,93	<.0001
Souhlas s výrokem „Welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů“	3,37	0,011
Pohlaví	0,01	0,9175
Věková kategorie	2,49	0,0621
Nejvyšší vzdělání	0,74	0,4808
Místo vyrůstání	1,06	0,3499
Počet osob v domácnosti	0,75	0,6064
Počet nezletilých osob v domácnosti	2,79	0,0423
Spokojenost s finanční situací	1,02	0,3959

(Vlastní zpracování)

Analýzou bylo prokázáno, že na odpovědi na otázku č. 10 má statisticky významný vliv vnímání důležitosti podmínek života zvířat, výjádření postoje k výroku „welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů“ a počet nezletilých osob v domácnosti. U pohlaví, věkové kategorie, vzdělání, místa vyrůstání, finanční situace a počtu osob v domácnosti nebyl nalezen statisticky významný vliv.

5.2.3.1 Ochota spotřebitelů platit za vejce

Tabulka 26: Maximální cena vajec za kus, kterou jsou spotřebitelé ochotni zaplatit

Ochota zaplatit vyšší částku	Pohlaví		Celkový součet
	Muži	Ženy	
Rozhodně ne	4 Kč	3 Kč	4 Kč
Spíše ne	5 Kč	5 Kč	5 Kč
Spíše ano	6 Kč	6 Kč	6 Kč
Rozhodně ano	8 Kč	7 Kč	7 Kč
Celkový součet	6 Kč	6 Kč	6 Kč

(Vlastní zpracování)

Tato otázka byla zvolena za účelem zjištění, jakou částku jsou spotřebitelé ochotni maximálně zaplatit za živočišné produkty. V tomto případě se jedná o vejce. Data byla vyhodnocena v závislosti na otázce č. 10 a výsledky jsou znázorněny v tabulce 26. V průměru jsou respondenti ochotni zaplatit za 1 vejce maximálně 6 Kč.

6 Diskuze

6.1 Vztah k zemědělství a postoje spotřebitelů k welfare

Jedním z cílů práce bylo porozumět postojům českých spotřebitelů k dobrým životním podmínkám zvířat za účelem následného popsání faktorů ovlivňujících jejich spotřebitelské chování.

Předpokladem bylo, že vztah k zemědělství bude důležitým faktorem k formování postojů spotřebitelů k welfare. Není žádným překvapením, že lidé, kteří vyrůstali na venkově, mají bližší vztah k zemědělství. Avšak polovina všech oslovených respondentů (včetně těch z venkova) žádný vztah k zemědělství nemá, a i přes to jim na podmínkách chovu zvířat záleží. To každopádně ale nezaručuje jejich dostatečnou informovanost o welfare.

Ve společnosti převažoval názor, že na podmínkách, v jakých hospodářská zvířata žijí, záleží. Zajímavým zjištěním však je, že i přes tento fakt spotřebitelé obecně během nákupu příliš nepřemýšlí nad tím, jak vypadal chov či porážka zvířete. Alonso et al. (2020) uvádí, že někteří lidé se raději vyhýbají myšlenkám o souvislosti mezi živými zvířaty a potravinářskými výrobky, což by mohlo souviset s naším výsledkem. Podle Font-i-Furnols a Guerrero (2020) se toto chování může objevit jako výsledek ochranného mechanismu známého jako „záměrné zapomínání“.

Informovanost je klíčovým faktorem v problematice welfare zvířat a obecně je její úroveň nízká. Jak naznačují mnohé studie (Toma et al. 2012, Alonso et al. 2020), informovanost je silným determinanem, který může změnit pohled spotřebitelů na welfare a pomoci tak ke změně nákupního chování. Výzkum Vanhonacker et al. (2012) poukazuje na to, že téměř 50 % spotřebitelů se domnívá, že není dostatečně informováno o této problematice. Tato skutečnost byla potvrzena i většinou dotázaných spotřebitelů.

Ženy mají větší vztah k zemědělství, také větší přehled v problematice welfare, podmínky chovu zvířat jsou pro ně důležitější a častěji přemýšlí (zejména mladší ženy) nad porážkou a chovem zvířat než muži, což naznačuje, že ženy vyjadřují vyšší obavy o dobré životní podmínky zvířat. Toto zjištění je v souladu s Fonseca a Sanchez-Sabate (2022).

Spotřebitelé v průzkumu hodnotili úroveň welfare prasat v různých chovech. Jako nejlepší chov je z hlediska welfare hodnocen venkovní chov, dále chov ve stájích a jako nejhorší chov prasat na rostech (tedy konvenční způsob chovu). Pan Ing. Jaroslav Smitala, Ph.D. (2022) však uvedl v článku pro časopis *Náš chov*, že kromě konvenčních chovů mají i alternativní systémy své slabé stránky.

Bylo naznačeno, že úroveň vzdělání spotřebitelů zvyšuje vztah k zemědělství. Lidé s vystudovanou vysokou školou se zajímají o zemědělství více než lidé s vystudovanou základní školou. Kromě toho mají vysokoškoláci větší přehled v problematice welfare hospodářských zvířat. Podle průzkumu spotřebitelů ve studii Clark et al. (2016) si lidé s vyšším vzděláním více uvědomují problematiku welfare, mají vyšší tendenci se více zajímat o podmínky moderního zemědělství a hlásí vyšší obeznamenost se zemědělskými postupy.

Lidé nespokojení se svou finanční situací kladou podmínkám chovu zvířat stejně velký důraz jako lidé spokojení. Lze tedy konstatovat, že finanční situace nemá vliv na postoje, které spotřebitelé ohledně welfare zastávají. To potvrzují i výsledky Clark et al. (2016), ve kterých rozdílné finanční příjmy neměly vliv na obavy spotřebitelů o welfare.

Respondentům, kteří bydlí ve venkovském prostředí, více záleží na podmínkách hospodářských zvířat, avšak znalosti týkající se welfare jsou u nich nižší než u lidí žijících ve městech. Tento výsledek však nekoreluje s Clark et al. (2016), kteří po shrnutí vědeckých studií uvedli, že osoby z městských částí kladou na welfare větší důraz než osoby žijící na venkově.

Pro respondenty, kteří vyrostli ve městě, jsou podmínky chovu zvířat důležitější než pro ty, kteří vyrostli na venkově, což souhlasí s výsledky Tomaševič et al. (2020).

6.2 Stravovací návyky a spotřebitelské chování

Vzhledem k tomu, že se celosvětově zvyšuje tlak na spotřebitele ohledně změny v konzumaci živočišných produktů, náš výzkum ukazuje, že živočišné výrobky jsou součástí jídelníčku většiny oslovených spotřebitelů a mezi nejčastěji konzumované produkty patří mléko a mléčné výrobky, následně maso a masné výrobky a nejnižší frekvence konzumace připadá na vejce. ČSÚ ve svém přehledu za rok 2021 uvádí stále rostoucí spotřebu živočišných produktů za posledních 10 let. V roce 2021 byla průměrná spotřeba těchto produktů 86 kg masa na osobu, 262,9 kg mléka a mléčných výrobků (bez másla) na osobu a 263 ks vajec na osobu.

Konzumace živočišných výrobků (zejména masa) je obecně vyšší u mužů než u žen. Ženy konzumují živočišné výrobky méně a výsledky ukazují zejména u žen mladších věkových kategoriích snahu o úplné vyřazení či omezení konzumace těchto produktů, což také ukazuje studie Fonseca a Sanchez-Sabate (2022). Fonseca a Sanchez-Sabate (2022) také naznačují, že procento obyvatel s pozitivními postoji ke snižování spotřeby masa, může být v západní Evropě, Austrálii, USA a Kanadě vyšší, než se předpokládá, což by mohlo být také signálem měnícího se trendu v západních stravovacích vzorcích.

Během nákupu živočišných produktů ovlivňuje spotřebitele mnoho faktorů. Výsledky tohoto průzkumu ukazují, že spotřebitelé kladou velkou váhu na kvalitu produktu a řadí ji na přední příčku v důležitosti. Velký vliv má na spotřebitele také chuť daného výrobku a dále cena, zatímco původ (způsob chovu zvířat) a dobrá zkušenost patří mezi faktory méně důležité. Verbeke (2009) uvádí, že chuť, cena, zdraví a dostupnost vyvažují welfare atributy produktu.

Vyšší standardy welfare jsou spotřebiteli spojovány s vyšší kvalitou produktů, což je v souladu s výsledky metaanalýzy Clark et al. (2016). Ta shrnuje informace o spotřebitelském chování a naznačuje, že produkty šetrné ke zvířatům jsou spotřebiteli spojovány a používány jako indikátory dalších atributů kvality. Následně jsou spotřebitelé také více ochotni platit za tyto produkty vyšší cenu, což také potvrzují výsledky této práce.

Zajímavým zjištěním je, že spotřebitelé, kterým záleží na podmínkách chovu hospodářských zvířat, uskutečňují nákupy vajec převážně jinde než v hypermarketech. Obecně vlastní zdroj živočišných produktů převládá u lidí žijících na venkově. Trend domácího hospodářství je stále velmi významný, což potvrzuje také zpráva Ministerstva zemědělství (Leiblová 2020). Úroveň znalostí značení bio vajec lze považovat za nízkou. Avšak více se v ní orientují ženy mladších věkových kategorií a nakupující v hypermarketech či supermarketech. Každopádně to nemusí být vždy pravidlem, ale vzhledem k tomu, že nejvíce lidí nakupujících v těchto obchodech bydlí ve městech a ti mají omezený přístup k jiným možnostem nákupu, je to pochopitelné.

Společnost z velké části vyjádřila své pozitivní postoje k welfare hospodářských zvířat a také zájem o označování produktů pocházejících z chovů s vyššími standardy welfare. Pro více než polovinu oslovených respondentů (a zejména pro ženy) jsou při nákupu důležité značky kvality a mezi ty nejznámější patří značka KLASA a Regionální potravina, které byly touto prací vyhodnoceny jako značky potenciálně splňující etické představy spotřebitelů. Avšak vyšší standardy welfare hospodářských zvířat zde nejsou uváděny jako hlavní atribut a ztrácí se tak na pozadí. To by mohlo naznačovat, že spotřebitelé o těchto možných vlastnostech ani neví a znají tyto značky v souvislosti s jinými faktory.

6.3 Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare

Hlavním cílem bylo zjistit, jaké faktory mají vliv na ochotu spotřebitelů platit vyšší ceny za produkty, u nichž byly zajištěny vyšší standardy welfare hospodářských zvířat.

Společnost obecně vykazuje vysokou ochotu zaplatit více peněz za výrobky pocházejících z chovů šetrnějších ke zvířatům, což potvrzuje i Vanhonacker et al. (2012). Alonso et al. (2020) však uvádí, že postoje spotřebitelů nejsou vždy převedeny do záměrů a záměry se nemusí převést do jednání. Potíže s převedením obav a postojů do nákupního chování mohou být jednou z příčin, které vysvětlují, proč se prodej může lišit od uváděných preferencí nebo postojů.

V této práci byly k vyhodnocení použity zejména sociodemografické proměnné, které např. Toma et al. (2012) nepovažují za hlavní faktory ovlivňující chování spotřebitelů. Z výsledků práce lze pozorovat vyšší ochotu žen než mužů, lidí z mladší věkové kategorie než ze starší a lidí s vyšším vzděláním než s nižším vzděláním. S těmito výsledky koreluje studie (Taylor et al. 2009; Clark et al. 2017; Heise & Theuvsen 2017; Mulder & Zomer 2016; Bozzo et al. 2019; Tomaševič et al. 2020).

Zejména lidé, kteří jsou spokojeni se svou finanční situací, mají vysokou ochotu si připlatit, což také potvrzují mnohé studie (Taylor et al. 2009; Mulder & Zomer 2016; Tomaševič et al. 2020). Avšak v tomto výzkumu se vyskytují i ženy, které jsou nespokojené se svou finanční situací, a téměř tři čtvrtiny z nich jsou ochotny platit vyšší cenu za „welfare produkty“, což by mohlo být ovlivněno pocitem vyšší odpovědnosti žen za domácnost a za své potomky. Ochotu lidí s vyšším vzděláním lze také přisuzovat vyšší spokojenosti s finanční situací a také vyšším znalostem této problematiky.

Lidé, kteří vyrůstali ve městech, vykazují vyšší ochotu nakupovat „welfare produkty“ za vyšší cenu oproti lidem, kteří vyrůstali na vesnici, což je v souladu s předchozími studiemi (Taylor et al. 2009; Mulder & Zomer 2016; Cornish et al. 2020; Tomaševič et al. 2020).

Velká ochota připlatit si za „výrobky welfare“ se vyskytuje mezi všemi domácnostmi bez ohledu na počet osob. Stejně tak existuje vysoká ochota platit v domácnostech, ve kterých žijí nezletilé osoby. Ve studii Mulder a Zomer (2016) byla však ochota jednočlenných domácností vyšší než vícečlenných domácností.

Spotřebitelé, pro které jsou podmínky zvířat důležité, jsou také více ochotni za tyto produkty zaplatit. Zejména ženám více záleží na podmínkách zvířat než mužům, kromě toho mají ženy také více znalostí o welfare, z čehož také lze usuzovat vyšší ochotu platit za výrobky. Heise a Theuvsen (2017) se vzhledem k výsledkům své studie k tomuto názoru také přiklání.

7 Závěr

Tato práce se věnovala českým spotřebitelům v souvislosti s jejich postoji k welfare hospodářských zvířat a preferencemi při nákupu živočišných produktů. Téma bylo zvoleno z důvodu aktuálnosti mezi širokou veřejností. Maso a ostatní živočišné produkty konzumuje velká část spotřebitelů a je třeba si uvědomit, že za hotovým produktem, který je zabalený a vystavený v obchodě, stojí život určitého zvířete. Spotřebitelé mají však tendenci tento fakt přehlížet nebo na něj raději zapomínat, a to, jak zvíře prožilo svůj (mnohdy krátký) život, je pro ně méně podstatné. Záměrem bylo upozornit spotřebitele a poskytnout jim více informací o problematice welfare v různých chovech, aby si mohli sami udělat názor na to, co je pro život hospodářských zvířat lepší variantou.

V teoretické části byl popsán vztah člověka a zvířete a problematika současného zemědělství. V návaznosti na to byl charakterizován pojem „welfare zvířat“ a rozdíly životní pohody mezi různými typy chovů. Poslední část literární rešerše se zaměřila na téma etického nakupování, jehož součástí bylo nastínění možného značení produktů teoreticky splňujícího etické představy českých spotřebitelů. Jednotný systém pro značení výrobků s těmito „přednostmi“ v rámci EU (ani v rámci ČR) zatím neexistuje. Pro ČR byly tedy zmíněny značky kvality KLASA, BIO, Regionální potravina, Regionální značky a Správné životní podmínky – Animal Welfare od obchodního řetězce Penny Market. V této části byly také uvedeny příklady zemí EU, ve kterých se výrobci snaží poskytnout spotřebitelům jednotné a snadno rozpoznatelné informace o úrovních welfare zvířat prostřednictvím speciálního typu značení.

Výzkumná část se zabývala vyhodnocením dotazníkového šetření. Respondenti odpovídali na otázky týkající se jejich vztahu k zemědělství a postojů k welfare zvířat, stravovacích návyků, spotřebitelského chování a také jejich ochoty platit vyšší cenu za živočišné produkty pocházející z chovů, které poskytují zvířatům vyšší standardy životní pohody.

Velká část oslovených spotřebitelů nevykazovala žádný vztah k zemědělství. I přes to však bylo naznačeno, že lidé, kteří vyrostli na venkově, měly k němu bližší vztah oproti těm, kteří vyrostli ve městě. Je to přisuzováno zejména tomu, že od dětství byli blíže přírodě, zvířatům a práci v hospodářství, ať už jako přímo zúčastnění nebo nepřímo zúčastnění. Také u vysokoškoláků a žen byl naznačen bližší vztah k zemědělství.

Kromě toho měly ženy větší přehled v problematice dobrých životních podmínek zvířat a na podmínkách poskytovaných zvířatům během jejich života jim záleželo více než mužům. Značky kvality potravin na ně měly větší vliv a byly také více ochotny zaplatit za „welfare produkty“ i přes nespokojenost s vlastními finančními příjmy. To by mohlo mít souvislost s tím, že ženy mají obecně vyšší pocit odpovědnosti za chod domácnosti a za své děti, co se potravin týká, a tak se snaží myslet na všechny možné aspekty produktu.

I přes to, že se vztah k zemědělství mezi lidmi příliš nevyskytoval, byly pro ně podmínky života zvířat důležité, což se zdá jako dobrá zpráva pro zastánce welfare. Na druhou stranu spotřebitelé vykazovali negativní postoj k myšlence, co za hotovým produktem vlastně stojí, jak zvířata žila nebo jakým způsobem byla poražena za účelem výroby potravin.

Spotřebitelé hodnotili kvalitu výrobků, jejich chuť a také cenu jako nejdůležitější aspekty produktu, přičemž welfare zvířat následně spojovali s vyšší úrovní kvality.

Při zkoumání ochoty spotřebitelů platit cenovou přírážku za produkty s vyššími standardy welfare, byl výsledek velmi překvapivý. Mezi spotřebiteli byla ochota vysoká, nejvíce však u mladších věkových kategorií a u lidí s vystudovanou vysokou školou, kteří jsou více spokojeni se svou finanční situací a mohou si tak dražší produkty dovolit. Větší ochota byla pozorována také u lidí, kterým na podmínkách zvířat záleží, a u lidí, kteří vyrůstali ve městech, což může být spojováno s jejich větším zájmem o welfare. Mezi domácnostmi nebyl z hlediska celkového počtu členů a počtu nezletilých osob sledován rozdíl.

Ukázalo se, že spotřebitelé jsou málo informováni o problematice welfare, avšak velká část z nich stojí o vlastní a jednotné označování potravin zvýrazňující tyto aspekty. Informovanost by tedy podle těchto výsledků mohla hrát roli v nákupním chování spotřebitelů. Znalosti o welfare měli spíše vysokoškoláci a lidé z nižších věkových kategorií, kteří mají větší přístup k moderním technologiím a informacím. Bylo by tedy dobré, kdyby se výrobci zaměřili na zlepšení formy poskytování informací, pokud chtějí u produktů vyzdvihnout welfare nad jejich jiné vlastnosti.

Tato diplomová práce přispívá k současným výsledkům vědeckých výzkumů na toto téma. Naznačuje vysoký zájem společnosti o to, aby hospodářská zvířata měla v chovech život s dobrými životními podmínkami. Výsledek by mohl také pomoci při utváření názoru spotřebitelů na welfare hospodářských zvířat a možné změně v jejich stravovacích a nákupních zvyklostech.

8 Literatura

- Alonso ME, González-Montaña JR, Lomillos JM. 2020. Consumers' Concerns and Perceptions of Farm Animal Welfare. *Animals* **10**.
- Amiot CE, Bastian B. 2014. Toward a Psychology of Human–Animal Relations. *Psychological Bulletin* **141**:6-47.
- Arroyo L, Valent D, Carreras R, Peña R, Sabrià J, Velarde A, Bassols A, Beeler JA. 2019. Housing and road transport modify the brain neurotransmitter systems of pigs: Do pigs raised in different conditions cope differently with unknown environments?. *PLOS ONE* **14** (e0210406) DOI: 10.1371/journal.pone.0210406.
- ARZ. 2023a. O asociaci – Asociace regionálních značek. Asociace regionálních značek, Mukařov. Available from <https://www.regionalni-znacky.cz/arz/cs/o-nas/> (accessed March 2023).
- ARZ. 2023b. Regionální produkty – Mapa regionů. Asociace regionálních značek, Mukařov. Available from <https://www.regionalni-znacky.cz/mapa-regionu> (accessed March 2023).
- ARZ. 2023c. Pro zájemce o značku – Základní informace. Asociace regionálních značek, Mukařov. Available from <https://www.regionalni-znacky.cz/arz/cs/pro-vyrobce/page/4/zakladni-informace> (accessed March 2023).
- Association Étiquette Bien-Être Animal. 2023. The Animal Welfare Label. Association Étiquette Bien-Être Animal, Paris. Available from <https://www.etiquettebienetreanimal.fr/the-french-animal-welfare-label/> (accessed March 2023).
- Blanco-Penedo I, Lundh T, Holtenius K, Fall N, Emanuelson U. 2014. The status of essential elements and associations with milk yield and the occurrence of mastitis in organic and conventional dairy herds. *Livestock Science* **168**:120-127.
- Blanco-Penedo I, Shore RF, Miranda M, Benedito JL, López-Alonso M. 2009. Factors affecting trace element status in calves in NW Spain. *Livestock Science* **123**:198-208.
- Blokhuis HJ. 2018. Animal Welfare: Information in a Changing World. Pages 208-216 in Butterworth A, editor. *Animal Welfare in a Changing World*. CAB International, Wallingford.
- Bonnefous C et al. 2022. Welfare issues and potential solutions for laying hens in free range and organic production systems: A review based on literature and interviews. *Frontiers in Veterinary Science* **9**.
- Bozzo G, Barrasso R, Grimaldi CAG, Tantillo G, Roma R. 2019. Consumer attitudes towards animal welfare and their willingness to pay. *Veterinaria Italiana* **55**:289-297.
- Casao A, María GA, Abecia JA. 2017. A preliminary study of the effects of organic farming on oocyte quality in ewe lambs. *Zygote* **25**:98-102.
- Castellini C, Mugnai C, Moscati L, Mattioli S, Guarino Amato M, Cartoni Mancinelli A, Dal Bosco A. 2016. Adaptation to organic rearing system of eight different chicken genotypes: behaviour, welfare and performance. *Italian Journal of Animal Science* **15**:37-46.
- Clark B, Stewart GB, Panzone LA, Kyriazakis I, Frewer LJ. 2016. A Systematic Review of Public Attitudes, Perceptions and Behaviours Towards Production Diseases Associated with Farm Animal Welfare. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* **29**:455-478.
- Clark B, Stewart GB, Panzone LA, Kyriazakis I, Frewer LJ. 2017. Citizens, consumers and farm animal welfare: A meta-analysis of willingness-to-pay studies. *Food Policy* **68**:112-127.

- Cornish A, Raubenheimer D, McGreevy P. 2016. What We Know about the Public's Level of Concern for Farm Animal Welfare in Food Production in Developed Countries. *Animals* **6**.
- Cornish AR, Briley D, Wilson B J, Raubenheimer D, Schlosberg D, McGreevy PD. 2020. The price of good welfare: Does informing consumers about what on-package labels mean for animal welfare influence their purchase intentions? *Appetite* **148**.
- Cysař J. 2020. PENNY bojuje za lepší podmínky chovu kuřat. *Cysnews.cz*. Available from <https://www.cysnews.cz/ostatni/penny-bojuje-za-lepsi-podminky-chovu-kurat/> (accessed April 2023).
- Čajková K, Kaluža M. 2022. Monitoring endoparazitů u prasat ve vybraných chovech. Pages 20-35 in Večerek V, Voslářová, editors. *Ochrana zvířat a welfare 2022*. Veterinární univerzita Brno, Brno.
- Český Výrobek s. r. o.. 2023. Podmínky udělení značky. Český Výrobek s. r. o., Prostějov. Available from <https://www.ceskyvyrobek.eu/kategorie/podminky> (accessed April 2023).
- ČSÚ. 2021. Spotřeba potravin, nápojů a cigaret na 1 obyvatele v ČR v letech 2012–2021. Český statistický úřad, Praha. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/spotreba-potravin-2021> (accessed April 2023).
- ČTK. 2020. Penny Market: Pro dobro všech. Lidí i zvířat. Česká tisková kancelář, Praha. Available from <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/penny-market-pro-dobro-vsech-lidi-i-zvirat/> (accessed March 2023).
- Dawkins MS. 2006. Through animal eyes: What behaviour tells us. *Applied Animal Behaviour Science* **100**:4-10.
- Dippel S et al. 2014. Health and welfare of organic pigs in Europe assessed with animal-based parameters. *Organic Agriculture* **4**:149-161.
- Dlouhý J, Urban J. 2011. Ekologické zemědělství bez mýtů – Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravínách pro média. Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství, Olomouc.
- Duncan IJH. 2006. The changing concept of animal sentience. *Applied Animal Behaviour Science* **100**:11-19.
- Duncan IJH. 2019. Animal Welfare: A Brief History. Pages 13-19 in Hild S, Schweitzer L, editors. *Animal Welfare: from Science to Law*. La Fondation Droit Animal, Éthique et Sciences, Paris.
- EC. 2016. Special Eurobarometer 442 – Attitudes of Europeans towards Animal Welfare: Report. European Commission. Available from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9bc3a0b7-ec17-11e5-8a81-01aa75ed71a1/language-en> (accessed March 2023).
- EC. 2020. Special Eurobarometer Survey 504 – Europeans, Agriculture and the CAP: Report. European Commission. Available from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1ce97608-383b-11eb-b27b-01aa75ed71a1/language-en> (accessed March 2023).
- EC. 2023a. Organic farming in the EU – A decade of organic growth. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels.
- EC. 2023b. Food Safety – Animal Welfare. European Commission. Available from https://food.ec.europa.eu/animals/animal-welfare_en (accessed March 2023).

- EC. 2023c. Food Safety – Animal welfare on the farm. European Commission. Available from https://food.ec.europa.eu/animals/animal-welfare/animal-welfare-practice/animal-welfare-farm_en (accessed March 2023).
- EC. 2023d. Food Safety – Animal welfare labelling. European Commission. Available from https://food.ec.europa.eu/animals/animal-welfare/other-aspects-animal-welfare/animal-welfare-labelling_en (accessed March 2023).
- EC. 2023e. Agriculture and rural development – The Organic logo. European Commission. Available from https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organic-logo_en (accessed March 2023).
- eKlasa. 2023. O značce KLASA. Available from <https://www.eklasa.cz/co-je-klasa> (accessed March 2023).
- Elischer M. 2019. The Five Freedoms: A history lesson in animal care and welfare. Michigan State University, Michigan. Available from https://www.canr.msu.edu/news/an_animal_welfare_history_lesson_on_the_five_freedoms (accessed March 2023).
- Eriksson M, Waldenstedt L, Elwinger K, Engström B, Fossum O. 2010. Behaviour, production and health of organically reared fast-growing broilers fed low crude protein diets including different amino acid contents at start. *Acta Agriculturae Scandinavica, Section A - Animal Science* **60**:112-124.
- Eriksson M, Waldenstedt L, Engström B, Elwinger K. 2009. Protein supply in organic broiler diets. *Acta Agriculturae Scandinavica, Section A - Animal Science* **59**:211-219.
- EU. 2018. Animal welfare in the EU: closing the gap between ambitious goals and practical implementation: Special report No.: 31. European Union, Luxembourg. Available from <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/animal-welfare-31-2018/en/#chapter10> (accessed March 2023).
- FAO. 2023. Antimicrobial Resistance. Animal production. What is the problem?. Food and Agricultural Organization of the United Nations. Available from <https://www.fao.org/antimicrobial-resistance/key-sectors/animal-production/en/> (accessed March 2023).
- FAWC. 2009. Farm Animal Welfare in Great Britain: Past, Present and Future. Farm Animal Welfare Council, London.
- FAWC. 2018. Evidence and the welfare of farmed animals – Part 2: Evidence based decision making. Farm Animal Welfare Committee, London.
- Fonseca RP, Sanchez-Sabate R. 2022. Consumers' Attitudes towards Animal Suffering. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **19**.
- Font-i-Furnols M, Guerrero L. 2014. Consumer preference, behavior and perception about meat and meat products: An overview. *Meat Science* **98**:361-371.
- Font-i-Furnols M, Guerrero L. 2022. Understanding the future meat consumers. *Meat Science* **193**.
- Fraser D. 2003. Assessing Animal Welfare at the Farm and Group Level: The Interplay of Science and Values. *Animal Welfare* **12**:433-443.
- Godfray HCJ, Aveyard P, Garnett T, Hall JW, Key TJ, Lorimer J, Pierrehumbert RT, Scarborough P, Springmann M, Jebb SA. 2018. Meat consumption, health, and the environment. *Science* **361**.

- Grunert KG, Hieke S, Wills J. 2014. Sustainability labels on food products: Consumer motivation, understanding and use. *Food Policy* **44**:177-189.
- Hales J, Moustsen VA, Nielsen MBF, Hansen CF. 2014. Higher preweaning mortality in free farrowing pens compared with farrowing crates in three commercial pig farms. *Animal* **8**:113-120.
- Haltungsform.de. 2022. Kriterien und Mindestanforderungen für Tierwohlprogramme. Gesellschaft zur Förderung des Tierwohls in der Nutztierhaltung mbH, Bonn. Available from <https://www.haltungsform.de/kriterien-und-mindestanforderungen/> (accessed March 2023).
- Hartmann C, Siegrist M. 2017. Consumer perception and behaviour regarding sustainable protein consumption: A systematic review. *61*:11-25.
- Haynes RP. 2008. *Animal Welfare: Competing Conceptions and Their Ethical Implications*. Springer, Dordrecht.
- Hedenus F, Wirsenius S, Johansson DJA. 2014. The importance of reduced meat and dairy consumption for meeting stringent climate change targets. *Climatic Change* **124**:79-91.
- Heise H, Theuvsen L. 2017. What do consumers think about farm animal welfare in modern agriculture? Attitudes and shopping behaviour. *International Food and Agribusiness Management Review* **20**:379-399.
- Holinger M, Früh B, Stoll P, Kreuzer M, Hillmann E. 2018. Grass silage for growing-finishing pigs in addition to straw bedding: Effects on behaviour and gastric health. *Livestock Science* **218**:50-57.
- Hölker S, von Meyer-Höfer M, Spiller A. 2019. Animal Ethics and Eating Animals: Consumer Segmentation Based on Domain-Specific Values. *Sustainability* **11**.
- Jedlička M. 2023. Ptačí chřipka ohrožuje malochovy drůbeže. Profi Press, Praha. Available from <https://naschov.cz/ptaci-chripka-ohrozuje-malochovy-drubeze/> (accessed March 2023).
- Leeb C, Hegelund L, Edwards S, Mejer H, Roepstorff A, Rousing T, Sundrum A, Bonde M. 2014. Animal health, welfare and production problems in organic weaner pigs. *Organic Agriculture* **4**:123-133.
- Leeb C et al. 2019. Effects of three husbandry systems on health, welfare and productivity of organic pigs. *Animal* **13**:2025-2033.
- Leenstra F, Maurer V, Galea F, Bestman M, Amsler-Kepalaite Z, Visscher J, Vermeij I, Krimpen van M. 2014. Laying hen performance in different production systems; why do they differ and how to close the gap? Results of discussions with groups of farmers in The Netherlands, Switzerland and France, benchmarking and model calculations. *European Poultry Science* **78**.
- Leiber F, Dorn K, Probst JK, Isensee A, Ackermann N, Kuhn A, Spengler Neff A. 2015. Concentrate reduction and sequential roughage offer to dairy cows: effects on milk protein yield, protein efficiency and milk quality. *Journal of Dairy Research* **82**:272-278.
- Leiblová J. 2020. Situační a výhledová zpráva: Drůbež – drůbeží maso a vejce. Ministerstvo zemědělství, Praha.
- Leroy F, Abraini F, Beal T, Dominguez-Salas P, Gregorini P, Manzano P, Rowntree J, Vliet van S. 2022. Animal board invited review: Animal source foods in healthy, sustainable, and ethical diets – An argument against drastic limitation of livestock in the food system. *Animal* **16**.

- Lindgren Y, Lundeheim N, Boqvist S, Magnusson U. 2013. Reproductive performance in pigs reared under organic conditions compared with conventionally reared pigs. *Acta Veterinaria Scandinavica* **55**.
- Macdiarmid JI, Douglas F, Campbell J. 2016. Eating like there's no tomorrow: Public awareness of the environmental impact of food and reluctance to eat less meat as part of a sustainable diet. *Appetite* **96**:487-493.
- Malchow J, Eusemann BK, Petow S, Krause ET, Schrader L. 2022. Productive performance, perching behavior, keel bone and other health aspects in dual-purpose compared to conventional laying hens. *Poultry Science* **101**.
- McKendree MGS, Croney CC, Widmar NJO. 2014. Effects of demographic factors and information sources on United States consumer perceptions of animal welfare. *Journal of Animal Science* **92**:3161-3173.
- Meemken E-M, Qaim M. 2018. Organic Agriculture, Food Security, and the Environment. *Annual Review of Resource Economics* **10**:39-63.
- Miele M, Blokhuis H., Bennett R., Bock B. 2013. Changes in farming and in stakeholder concern for animal welfare. Pages 19-47 in Blokhuis H, Miele M, Veissier I, Jones B, editors. *Improving farm animal welfare*. Wageningen Academic Publishers, Wageningen.
- Morgan T, Pluske J, Miller D, Collins T, Barnes AL, Wemelsfelder F, Fleming PA. 2014. Socialising piglets in lactation positively affects their post-weaning behaviour. *Applied Animal Behaviour Science* **158**:23-33.
- Mulder M, Zomer S. 2016. Dutch Consumers' Willingness to Pay for Broiler Welfare. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **20**:137-154.
- Müllerová H. 2014. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí* **14**:9-28.
- MZe. 2008. Existuje obecné vymezení pojmů „zvíře a živočich“ a jaký je mezi nimi rozdíl?. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/casto-kladene-otazky/existuje-obecne-vymezeni-pojmu-zvire-a.html> (accessed March 2023).
- MZe. 2020. Ročenka – Ekologické zemědělství v České republice. Ministerstvo zemědělství, Praha.
- MZe. 2023a. Loga pro ekologické zemědělství. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/dokumenty-statistiky-formulare/loga-a-znaceni/> (accessed March 2023).
- MZe. 2023b. Regionální potravina. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/znacky-kvality-potravin/regionalni-potraviny/> (accessed March 2023).
- MZe. 2023c. Chráněné zeměpisné označení (CHZO). Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/znacky-kvality-potravin/chranena-zemepisna-oznaceni/> (accessed April 2023).
- MZe. 2023d. Chráněné označení původu (CHOP). Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/znacky-kvality-potravin/chranene-oznaceni-puvodu/> (accessed April 2023).

- MZe. 2023e. Zaručené tradiční speciality. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from <https://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/znacky-kvality-potravin/zarucene-tradicni-speciality/> (accessed April 2023).
- NFČV. 2023. O nás – Proč vznikla ochranná známka Český výrobek?. Nadační fond Český výrobek, Praha. Available from <https://www.ceskyvyrobek.cz/o-nas> (accessed April 2023).
- OIE. 2022. Terrestrial Animal Health Code. France. Available from https://www.woah.org/en/what-we-do/standards/codes-and-manuals/terrestrial-code-online-access/?id=169&L=1&htmfile=chapitre_aw_introduction.htm (accessed March 2023).
- Orzechowski K. 2022. Global Animal Slaughter Statistics & Charts: 2022 Update. Faunalytics, San Diego. Available from <https://faunalytics.org/global-animal-slaughter-statistics-charts-2022-update/> (accessed March 2023).
- Palupi E, Jayanegara A, Ploeger A, Kahl J. 2012. Comparison of nutritional quality between conventional and organic dairy products: a meta-analysis. *Journal of the Science of Food and Agriculture* **92**:2774-2781.
- Penny Market s. r. o.. 2023. Dobré maso. Penny Market s.r.o.. Available from <https://www.penny.cz/produkt/VLZ/Dobre-maso> (accessed March 2023).
- Perry BD, Grace DC. 2015. How Growing Complexity of Consumer Choices and Drivers of Consumption Behaviour Affect Demand for Animal Source Foods. *EcoHealth* **12**:703-712.
- PK. 2023. Český výrobek garantováno PK ČR. Potravinářská komora České republiky, Praha. Available from <https://www.foodnet.cz/en/cesky-vyrobek-garantovano-pk-cr> (accessed April 2023).
- Presto Åkerfeldt M, Nihlstrand J, Neil M, Lundeheim N, Andersson HK, Wallenbeck A. 2019. Chicory and red clover silage in diets to finishing pigs—influence on performance, time budgets and social interactions. *Organic Agriculture* **9**:127-138.
- Purslow PP, Zhang W. 2022. Introduction to the special issue of meat science on ‘perspectives on consumer attitudes to meat consumption’. *Meat Science* **193**.
- Rada Evropy. 1978. Evropská úmluva o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely. Strasbourg. No.: L 323.
- Rada kvality ČR. 2023. Národní program Česká kvalita. Ministerstvo průmyslu a obchodu, Praha. Available from <https://www.narodniportal.cz/program-ceska-kvalita/> (accessed April 2023).
- Reganold JP, Wachter JM. 2016. Organic agriculture in the twenty-first century. *Nature Plants* **2**.
- Rezaei M, Yngvesson J, Gunnarsson S, Jönsson L, Wallenbeck A. 2018. Feed efficiency, growth performance, and carcass characteristics of a fast- and a slower-growing broiler hybrid fed low- or high-protein organic diets. *Organic Agriculture* **8**:121-128.
- Riber AB, Weerd van de HA, Jong de IC, Steinfeldt S. 2018. Review of environmental enrichment for broiler chickens. *Poultry Science* **97**:378-396.
- Rossi R. 2022. Small farms' role in the EU food system. European Union.
- Rysová L. 2017. Chov zvířat v ekologickém zemědělství. Agropress. Available from <https://www.agropress.cz/chov-zvirat-v-ekologickem-zemedelstvi/> (accessed March 2023).

- Schwendel BH, Wester TJ, Morel PCH, Tavendale MH, Deadman C, Shadbolt NM, Otter DE. 2015. Invited review: Organic and conventionally produced milk—An evaluation of factors influencing milk composition. *Journal of Dairy Science* **98**:721-746.
- Simonin D, Gavinelli A. 2019. The European Union legislation on animal welfare: state of play, enforcement and future activities. Pages 59-70 in Hild S, Schweitzer L, editors. *Animal Welfare: from Science to Law*. La Fondation Droit Animal, Éthique et Sciences, Paris.
- Smitala J. 2022. Alternativní systémy chovu prasat. Profi Press, s. r. o., Praha. Available from <https://naschov.cz/alternativni-systemy-chovu-prasat/> (accessed April 2023).
- Sonoda Y, Oishi K, Chomei Y, Hirooka H. 2018. How do human values influence the beef preferences of consumer segments regarding animal welfare and environmentally friendly production?. *Meat Science* **146**:75-86.
- Sutherland M, Webster J, Sutherland I. 2013. Animal Health and Welfare Issues Facing Organic Production Systems. *Animals* **3**:1021-1035.
- SZIF. 2023a. Regionální potravina. Státní zemědělský intervenční fond, Praha. Available from <https://www.szif.cz/cs/znacka-regionalni-potravina#> (accessed March 2023).
- SZIF. 2023b. O značce – Značka Regionální potravina oceňuje ty nejlepší výrobky z každého kraje. Státní zemědělský intervenční fond, Praha. Available from <https://www.regionalnipotravina.cz/o-projektu/> (accessed March 2023).
- SZPI. 2016. Co znamená logo KLASA?. Státní zemědělská a potravinářská inspekce, Brno. Available from <https://www.szpi.gov.cz/clanek/co-znamena-logo-klasa.aspx> (accessed March 2023).
- Šarapatka B, Urban J, a kol. 2005. *Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi II. díl. PRO-BIO*, Šumperk.
- Šonka F, Petržilka S, Zadina J, Horák F, Duben J. 2006. *Drobnochovy hospodářských zvířat*. Profi Press, s. r. o., Praha.
- Šonková R. 2006. *Welfare v ekologickém zemědělství: Šance pro lepší život hospodářských zvířat*. Ministerstvo zemědělství ČR, Praha.
- Taylor N, Signal TD, Grimaldi CAG, Tantillo G, Roma R. 2009. Willingness to Pay: Australian Consumers and “On the Farm” Welfare. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **12**:345-359
- Terlouw C, Berne A, Astruc T. 2009. Effect of rearing and slaughter conditions on behaviour, physiology and meat quality of Large White and Duroc-sired pigs. *Livestock Science* **122**:199-213.
- Toma L, Stott AW, Revoredo-Giha C, Kupiec-Teahan B. 2012. Consumers and animal welfare. A comparison between European Union countries. *Appetite* **58**:597-607.
- Tomaševič I et al. 2020. Attitudes and Beliefs of Eastern European Consumers Towards Animal Welfare. *Animals* **10**.
- Urban J, Šarapatka B, a kol. 2003. *Ekologické zemědělství: učebnice pro školy i praxi I. díl. MŽP*, Praha.
- Vanhonacker F, Verbeke W, Van Poucke E, Pieniak Z, Nijs G, Tuytens F. 2012. The Concept of Farm Animal Welfare: Citizen Perceptions and Stakeholder Opinion in Flanders, Belgium. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* **25**:79-101.

Vanhonacker F, Verbeke W. 2014. Public and Consumer Policies for Higher Welfare Food Products: Challenges and Opportunities. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* **27**:153-171.

Verbeke W. 2009. Stakeholder, citizen and consumer interests in farm animal welfare. *Animal Welfare* **18**:325-333.

Verdon M, Morrison RS, Hemsworth PH. 2016. Rearing piglets in multi-litter group lactation systems: Effects on piglet aggression and injuries post-weaning. *Applied Animal Behaviour Science* **183**:35-41.

Vím, co jím. 2023. O programu Vím, co jím a piju. Vím, co jím a piju, o.p.s., Praha. Available from <https://www.vimcojim.cz/vimcojim/o-programu/logo-vim-co-jim//> (accessed April 2023).

Vorlíček P. 2019. Jak se orientovat ve značení vajec. Státní veterinární správa České republiky, Praha. Available from <https://www.svscr.cz/jak-se-orientovat-ve-znaceni-vajec/> (accessed March 2023).

Wagenberg van CPA, Haas de Y, Hogeveen H, Krimpen van MM, Meuwissen MPM, Middelaar van CE, Rodenburg TB. 2017. Animal Board Invited Review: Comparing conventional and organic livestock production systems on different aspects of sustainability. *Animal* **11**:1839-1851.

Webster J. 2009. Životní pohoda zvířat: kulhání k Ráji. Práh, Praha.

Weerd van de HA, Keatinge R, Roderick S. 2009. A review of key health-related welfare issues in organic poultry production. *World's Poultry Science Journal* **65**:649-684.

Weissensteiner R, Baldinger L, Hagmüller W, Zollitsch W. 2018. Effects of two 100% organic diets differing in proportion of home-grown components and protein concentration on performance of lactating sows. *Livestock Science* **214**:211-218.

Werner C, Schubbert A, Schrödl W, Krüger M, Sundrum A. 2014. Effects of feeding different roughage components to sows in gestation on bacteriological and immunological parameters in colostrum and immune response of piglets. *Archives of Animal Nutrition* **68**:29-41.

Wierup M, Wahlström H, Lahti E, Eriksson H, Jansson DS, Odelros Å, Ernholm L. 2017. Occurrence of *Salmonella* spp: a comparison between indoor and outdoor housing of broilers and laying hens. *Acta Veterinaria Scandinavica* **59**.

Yun J, Han T, Björkman S, Nystén M, Hasan S, Valros A, Oliviero C, Kim Y, Peltoniemi O. 2019. Factors affecting piglet mortality during the first 24 h after the onset of parturition in large litters: effects of farrowing housing on behaviour of postpartum sows. *Animal* **13**:1045-1053.

Zákon č. 100/2004 Sb., o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi a dalších opatřeních k ochraně těchto druhů a o změně některých zákonů (zákon o obchodování s ohroženými druhy). *Zákony pro lidi*. Available from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-100/zneni-20220201> (accessed March 2023).

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. *Zákony pro lidi*. Available from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114> (accessed March 2023).

Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon). *Zákony pro lidi*. Available from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-166> (accessed March 2023).

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Zákony pro lidi. Available from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-246> (accessed March 2023).

Zulkifli I. 2013. Review of human-animal interactions and their impact on animal productivity and welfare. *Journal of Animal Science and Biotechnology* **4**.

Želinská G, Bedáňová I, Voslářová E. 2013. Stres jako důsledek zhoršení welfare. Profi Press, Praha. Available from <https://zemedelec.cz/stres-jako-dusledek-zhorseni-welfare-2/> (accessed March 2023).

9 Seznam obrázků

Obrázek 1: Schéma vazby rostlinné výroby na živočišnou výrobu v ekologickém zemědělství – uzavřený cyklus ekologického hospodaření	20
Obrázek 2: Německé značení produktů podle podmínek chovu hospodářských zvířat	31
Obrázek 3: Francouzské značení produktů podle úrovně welfare v chovech brojlerových kuřat	32
Obrázek 4: Logo EU pro biopotraviny	33
Obrázek 5: Národní logo pro biopotraviny	33
Obrázek 6: Logo Správné životní podmínky – Animal Welfare	33
Obrázek 7: Logo KLASA	34
Obrázek 8: Logo Regionální potravina	35
Obrázek 9: Logo Regionální produkt – Vysočina, Šumava	35

10 Seznam grafů

Graf 1: Pohlaví respondentů	42
Graf 2: Věk respondentů	42
Graf 3: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů	43
Graf 4: Status respondentů	43
Graf 5: Místo vyrůstání respondentů	44
Graf 6: Současné místo bydliště respondentů	44
Graf 7: Spokojenost spotřebitelů se svou finanční situací	45
Graf 8: Vztah spotřebitelů k zemědělství	46
Graf 9: Vztah k zemědělství v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání respondentů	47
Graf 10: Přemýšlení spotřebitelů nad chovem či porázkou zvířat během nákupu v závislosti na pohlaví	48
Graf 11: Spotřebitelé a vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	49
Graf 12: Vliv místa vyrůstání na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	50
Graf 13: Vliv místa bydliště na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	50
Graf 14: Vliv spokojenosti s finanční situací na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	51
Graf 15: Informovanost spotřebitelů o welfare zvířat	53
Graf 16: Frekvence konzumace živočišných produktů	54
Graf 17: Muži – konzumace masa	55
Graf 18: Ženy – konzumace masa	55
Graf 19: Nákup živočišných produktů (vajec) v závislosti na místě bydliště	56
Graf 20: Názor na výrok „Kvalita produktů z různých produkčních systémů se liší“	58
Graf 21: Názor na výrok „Welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů“	58
Graf 22: Znalost spotřebitelů značek vajec z biochovu	59
Graf 23: Znalost značení bio vajec v závislosti na místě nákupu	59
Graf 24: Vliv značek kvality na spotřebitele	61
Graf 25: Znalost značek kvality potravin	61
Graf 26: Zájem spotřebitelů o značku „welfare“	62
Graf 27: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare	63
Graf 28: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na věkové kategorii	63
Graf 29: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na místě vyrůstání	64
Graf 30: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání	64
Graf 31: Spokojenost s finanční situací v závislosti na dosaženém vzdělání	65
Graf 32: Ochota mužů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	67
Graf 33: Ochota žen platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	67
Graf 34: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na souhlasu s výrokem "Welfare vede k zajištění vyšší kvality produktů"	68

11 Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj počtu farem a celkové výměry ekologického zemědělství v ČR	22
Tabulka 2: Počet osob v domácnosti	45
Tabulka 3: Počet nezletilých osob v domácnosti	45
Tabulka 4: Vztah k zemědělství v závislosti na místě vyrůstání	46
Tabulka 5: Statistická analýza – vliv pohlaví, nejvyššího vzdělání a místa vyrůstání na otázku č. 5	47
Tabulka 6: Přemýšlení spotřebitelů nad chovem či porážkou zvířat během nákupu v závislosti na pohlaví a věkové kategorii	48
Tabulka 7: Statistická analýza – vliv pohlaví a věkové kategorie na otázku č. 2	49
Tabulka 8: Vliv vztahu k zemědělství na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat v závislosti na jejich vztahu k zemědělství	50
Tabulka 9: Statistická analýza – vliv vztahu k zemědělství, pohlaví, místa vyrůstání, místa bydliště a finanční situace na otázku č. 6	51
Tabulka 10: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	52
Tabulka 11: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na nejvyšším dosaženém vzdělání	52
Tabulka 12: Relativní četnosti správných odpovědí v závislosti na současném místě bydliště	52
Tabulka 13: Statistická analýza – vliv vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat, nejvyššího vzdělání a místa bydliště na otázku č. 7	53
Tabulka 14: Hodnocení úrovně welfare prasat na obrázcích	54
Tabulka 15: Důležitost faktorů při nakupování v závislosti na statusu spotřebitele	56
Tabulka 16: Nejčastější místo nákupu vajec v závislosti na vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat	57
Tabulka 17: Statistická analýza – vliv současného místa bydliště a vnímání důležitosti podmínek chovu zvířat na místo nákupu vajec	57
Tabulka 18: Statistická analýza – vliv věkové kategorie na otázku č. 9	58
Tabulka 19: Statistická analýza – vliv věkové kategorie na otázku č. 13	59
Tabulka 20: Znalost značení bio vajec v závislosti na věkové kategorii	60
Tabulka 21: Statistická analýza – vliv nejčastějšího místa nákupu vajec, pohlaví a věkové kategorie na otázku č. 12	60
Tabulka 22: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na jejich spokojenosti s finanční situací	65
Tabulka 23: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na počtu osob v domácnosti	66
Tabulka 24: Ochota spotřebitelů platit za produkty s vyššími standardy welfare v závislosti na počtu nezletilých osob v domácnosti	66
Tabulka 25: Statistická analýza – vliv vybraných faktorů na otázku č. 10	68
Tabulka 26: Maximální cena vajec za kus, kterou jsou spotřebitelé ochotni zaplatit	69

